

ІМПЭТ АДМАЎЛЕННЯ...

Ала СЯМЁНАВА:
“Нельга перакрэсліваць разумна
набытае. Нельга перакрэсліваць
саміх сябе. Нельга рабіць
патэтыку адмаўлення адзіным
прынцыпам жыцця. Жыццё
абумоўлена стварэннем”.

5, 14—15

“НЕ ЖУРЫСЯ,
ЧАЛАВЕЧА...”

Вершы Фелікса БАТОРЫНА

8

ТРЫ НАВЕЛЫ

Анатоля ЖАЛЯЗОЎСКАГА

9, 12

ЕВА НА ГРЭШНАЙ
ЗЯМЛІ

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА:
“Можа, варта пагадзіцца
з Ларысай Васільевай,
якая ў адным са сваіх апошніх
інтэрв’ю сказала:
“Альбо мужчынская частка
насельніцтва зразумее,
што жаночае разуменне свету
павінна прысутнічаць на вяршынях
улады, альбо мы загінем”.

10—11

ПАХАВАННЕ

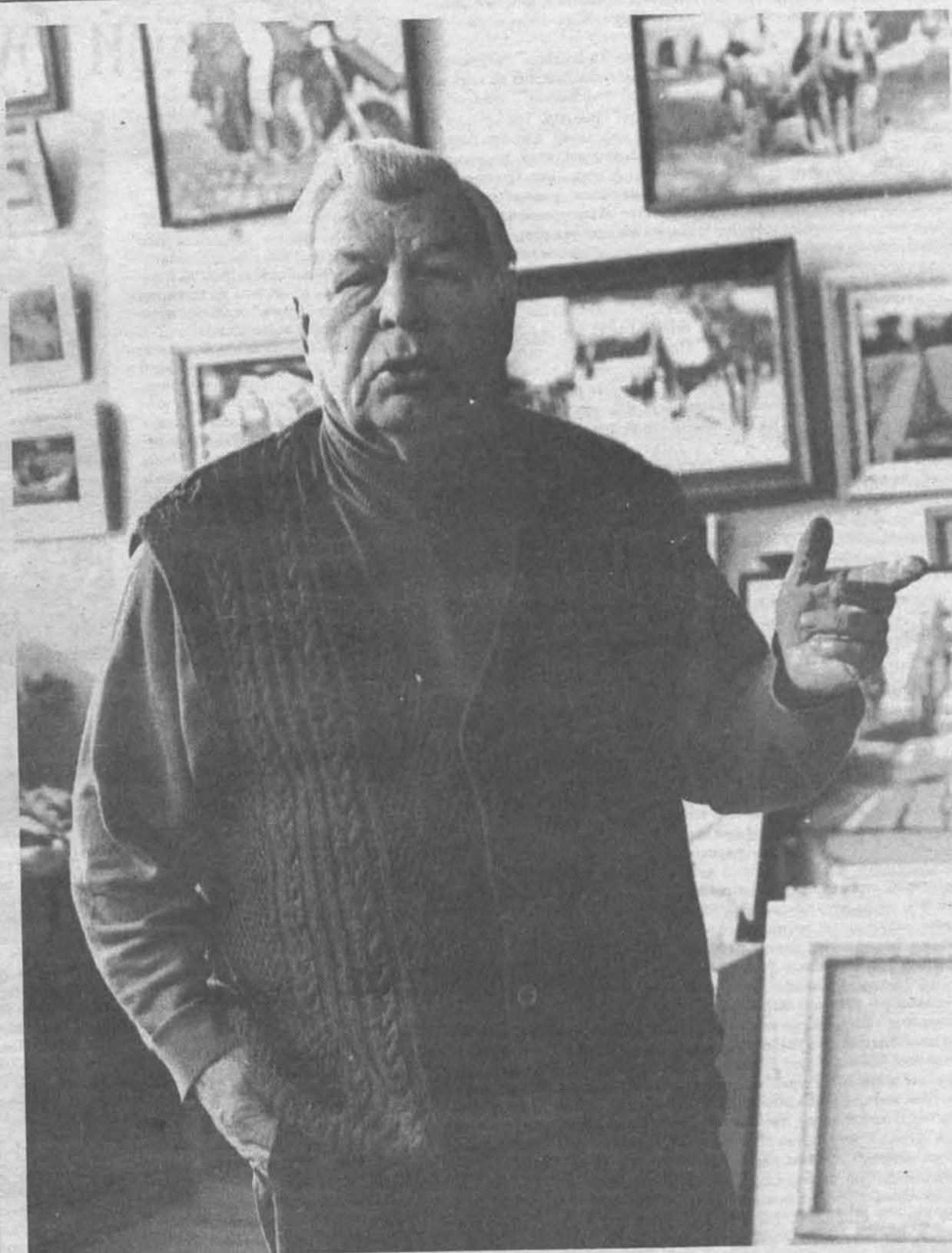
Эсэ Уладзіміра МЕХАВА

13, 14—15

НЕ Ё СІЛЕ,
А Ё ПРАЎДЗЕ

Яўген МІКАЛАЕНЯ:
“Усё пачыналася ад Бога. Усякая
добрая справа робіцца праз Бога.
І дзеля Бога! Я веру Госпаду,
для якога няма нічога
немагчымага, і таму веру,
што неўзабаве з’явіцца ў нас свая,
незалежная, Беларуска Царква”.

16

Маладосць — гэта на ўсё жыццё

Мала хто з людзей немалых не зайздросціць
малодасці, хоць пры гэтым і бурчыць,
што “ў наш час усё было інакш,
што “ў наш час усё было лепей”. Яно і зразумела:
хтосьці яшчэ выбірае, на які цягнік яму сесці —
а твой маршрут вызначаны даўным-даўно,
да таго ж на гарызонце ўжо бачны “канечны
прыпынак”. Што ні кажы, крыўдна...
Але іншым людзям паважанага ўзросту
можа пазайздросціць і малады.
Гэта калі не сорамна азірнуцца на прахытыя

гады, ёсць пра што з гонарам сказаць:
“Гэта зрабіў я!”; і ёсць сілы і жаданне
не спыняцца, ісці далей; захапляцца прыгажосцю
свету і людзей, як захапляюцца толькі ў маладыя
гады. Такі чалавек — Леанід Дзмітрыевіч
Шчамялёў. Учора яму споўнілася 75 гадоў.
У гэты ж дзень у Палацы мастацтваў адбылося
адкрыццё выставы. Напярэдадні
наш карэспандэнт гутарыў з мастаком.

(Працяг на стар. 3)

З НАГОДЫ

Сход дэпутатаў вырашыў...

Той, хто пільна сочыць за развіццём падзей у краіне, напэўна, заўважыў, што апошнія скандалы ў рэчышчы палітыкі ўсе так ці інакш звязаны з СМІ. Суд над супрацоўнікамі беларускага бюро ГРТ. Засафрэчаная сустрэча прадстаўнікоў расійскай "чацвёртай улады" з прэзідэнтам РБ... Нарэшце ўгадаў пра журналістаў і апальны на Радзіме, але прызнаны ў свеце Вярхоўны Савет 13-га склікання. Дакладней, яго рэшткі, дэпутаты, верныя Канстытуцыі 1994 года. На мінулым тыдні ў памяшканні гатэля "Юбілейны" адбылося пасяджэнне, адным з пытанняў якога стала "Канцэпцыя развіцця СМІ ў дэмакратычным грамадстве". Калі ўвагу з боку ўлады можна патлумачыць апазіцыйнасцю недзяржаўных выданняў, парламенцкі "позірк" тлумачыцца, па словах У. Нісцока, "жаданнем ступіцца за СМІ". Акрамя таго, як сказаў дэпутат, "трэба ж нешта рабіць". Увазе прысутных быў прадманастраваны праект дакумента пад назвай "Канцэпцыя прававога рэгулявання дзейнасці СМІ РБ". У далейшым, праўда, "канцэпцыя" пераўтварылася ў "асноўны палажэнні", але не гэта істотна. Паказальны сам факт таго, што, нягледзячы на сённяшняе "паралізаванае" становішча дэпутатаў-апазіцыянераў, яны працягваюць займацца "мадэляваннем палітыкі будучай дзяржавы па ўсіх накірунках".

Няма сэнсу пераказваць змест усіх "паправак ад апазіцыі", заўважым толькі: калі б яны набылі статус закона, краіна наблізілася б да нормаў міжнароднага права. Чаго нельга сказаць аб "папраўках", прынятых Нацыянальным сходам. Прывядзём толькі адзін прыклад. Так, згодна з дзеючымі палажэннямі Закона "Аб друку", падставай для пераследу журналістаў можа стаць распаўсюджанне інфармацыі, якая дыскрэдытуе прэзідэнта, або іншага дзяржслужачага. А вось што прапануюць апазіцыйныя дэпутаты: "Згодна з канстытуцыйным палажэннем аб роўнасці ўсіх грамадзянаў перад Законам, у заканадаўстве аб рэгуляванні дзейнасці СМІ не можа быць палажэнняў, накіраваных на асобую абарону гонару і годнасці прэзідэнта ці каго-небудзь іншага з высокапастаўленых дзяржаўных асоб". У "асноўных палажэннях", акрамя адносінай дзяржавы і СМІ, падрабязна распісаны парадак распаўсюджвання масавай інфармацыі, правы і абавязкі журналіста. Менавіта гэтая "падрабязнасць" стала прадметам крытыкі з боку прысутных на пасяджэнні прадстаўнікоў беларускіх выданняў. Прагучала думка, што не варта столькі казаць пра свабоду слова, а дастаткова запісаць, па прыкладзе ЗША, у Канстытуцыю: "Друк свабодны. Ніхто не мае права абмяжоўваць правы журналістаў" — і ўсё будзе як мае быць. Што тут скажаш, магчыма, калі-небудзь мы прыйдзем да падобнай скупой фармулёўкі, але пакуль гэта падаецца заўчасным.

Гучала з вуснаў журналістаў крытыка як усёй дзейнасці апазіцыі, так і распрацаванага праекта ў прыватнасці. Сямён Букчын, напрыклад, спыніўся на словах дакумента аб тым, што журналіст абавязаны прадстаўляць "правільныя, точныя і беспрістрастныя сведенні". Вядомага публіцыста зацікавіла, ХТО будзе вызначаць характар "сведзенняў". Пры гэтым ён даў зразумець, што ні адна ўлада не пакіне за журналістамі поўнай свабоды творчасці, а таму вядлікае значэнне мае існаванне сапраўднага (шырокага) рынку друку. З гэтым цяжка не пагадзіцца. Асабліва калі слухаеш (або чытаеш) выступленні некаторых палітыкаў. У тым ліку апазіцыйных. На тым жа пасяджэнні дэпутат А. Скрыган прад'явіла свае прэтэнзіі да беларускай "чацвёртай улады". Маўляў, што сабе дазваляе Аляксандр Старыкевіч? Гэта ж трэба, рызыкунуў нагадаць усім, што дырэктар "Юбілейнага" можа і "папрасіць" апазіцыянераў з памяшкання гатэля ("Навіны" N 1). На думку камуністкі, гэта ні што іншае, як "палітычны данос". Увогуле тэма неадпаведнасці СМІ дэпутацкім жаданням даволі распаўсюджана апошнім часам. Не маючы магчымасці хоць нейкім чынам паўплываць на дзяржаўныя выданні, яны крыўдзяцца на недзяржаўныя. "Менавіта гэтую... апазіцыю чамусьці... некаторыя журналісты і нават цэлыя выданні з незразумелай мэтай выбралі галоўным аб'ектам сваёй крытыкі, прычым часцяком яна пераходзіць у хамства". Гэта радкі з артыкула У. Нісцока (аўтар "Канцэпцыі...") у "Народнай волі". Складваецца ўражанне, што калі б не гэтыя кепскія "пісакі", усё ў іх (апазіцыянераў) атрымалася б... Памятаеце, нехта ўжо называў журналістаў ворагамі N 1, зараз жа размова аб яго ідэалагічных праціўніках. З пункту гледжання дэпутата, не варта крытыкаваць тых, хто застаўся верным Канстытуцыі 94 года ўжо таму, што пасля рэфэрэндуму-2 яны не склалі паўнамоцтваў і працягваюць "барацьбу". Тым самым нам прапанавана сказаць народным абраннікам "дзякуй" за тое, што выканалі свой абавязак і сваімі крытычнымі заўвагамі не парушаць дэпутацкую недатыкальнасць. Але, прабачце, як успрымаць апошняе інтэрв'ю С. Шарэцкага "Белорусской газете" (N 2)? Цытую амаль даслоўна: "Журналісты вашай газеты таксама абвінавачвалі Вярхоўны Савет у інертнасці і патрабавалі радыкальных дзеянняў. Вельмі ўжо хацелася нас штурхнуць на антыканстытуцыйныя метады барацьбы... Вы так і напішыце прамым тэкстам: апазіцыя на антызаконы дзеянні штурхалі журналісты, але гэтага не здарыцца". Нічога не нагадвае? Тады параўнайце з наступным тэкстам "...мала хто звярнуў увагу на дэструктыўную ролю "незалежнай" прэсы, якая напярэдні не пагарджала шчыра правакацыйнымі заклікамі..." Гэта сумнаведомыя "Подстрекатели" ("Знамя юности", 22 жніўня 96 г.). Мяркую, калі б старшыня ВС пачаў пералічваць выданні, якія яго пакрыўдзілі, спіс мала адрозніваўся б ад спісу супрацоўніка "Знамя".

Неаднаразова прыходзілася чытаць у артыкулах палітыкаў нешта, нахшталт: "калі вы такія разумныя, чаму самі нічога не робіце?" Вось і шаноўны Ю. Хадыка, адказваючы на публікацыю А. Старыкевіча, папракае яго тым, што "негатыўна ацаніўшы дзейнасць апазіцыі", ён "не змог прычына нічога прапанаваць узамем" ("Навіны", N 4). Падаецца натуральным, што кожны займаецца сваёй справай. Палітык — дзейнічае, журналіст — крытыкуе. Акрамя таго, з вышэйпрыведзенай цытаты добра відаць вынікі такіх "прапановаў".

Да абмеркавання праекта "Канцэпцыі..." вырашылі вярнуцца вясною, а пакуль прыняць зварот "Да журналістаў". Пры гэтым некаторы час спрачаліся, звяртацца да прадстаўнікоў дзяржаўных СМІ ці не. Вырашылі звярнуцца... Не здзіўляйся, калі журналісты пакінуць той зварот без увагі. Усё даўно зразумела, і кожны зрабіў свой выбар. Дэпутаты ж замест сачынення чарговых зваротаў лепей прызналі б сябе тымі, кім лічыць іх свет (Вярхоўным Саветам). Тым больш, што зрабіць гэта магчыма, не пакідаючы прававога поля. Пакуль жа любая дакументацыя апазіцыйных парламентарыяў утрымлівае даволі смешнае спалучэнне словаў "сход дэпутатаў Вярхоўнага Савета".

Вадзім ДОУНАР

УГОЛКІ

Пушкіну прысвячаецца

Старшыня Нацыянальнага аргкамітэта па падрыхтоўцы і ажыццяўленні мерапрыемстваў, звязаных з правядзеннем года А. С. Пушкіна, намеснік прэм'ер-міністра РБ У. Зям'яталін зацвердзіў план мерапрыемстваў, якія пройдуць у нашай краіне ў сувязі з 200-годдзем выдатнейшага рускага паэта, якое, як вядома, спаўняецца ў наступным годзе.

Асноўныя з іх запланаваны на 1999 год, але некаторыя возьмуць свой пачатак ужо сёлета. У прыватнасці, мяркуецца выпусціць творы паэта, а таксама кнігі і брашуры аб яго жыцці і творчасці; стварыць пушкінскі інфармацыйны цэнтр на базе Мінскай абласной бібліятэкі імя А. С. Пушкіна; выдаць зводны

каталог дарэвалюцыйных выданняў, публікацый Пушкіна і літаратуры аб ім, што ёсць у нашай краіне; зняць відэафільм аб юбілейных культурных мерапрыемствах, арганізаваць паказ у кінатэатрах дакументальных фільмаў пра Пушкіна і мастацкіх стужак, створаных паводле яго твораў; правесці конкурсы на лепшае сачыненне і творчую работу па творах паэта, дзіцячай паэтычнай і мастацкай творчасці "Свет Пушкіна ў дзіцячых малюнках", на лепшую інсцэніроўку казак "Ля лукамор'я дуб зялёны", выканаўцаў бальных танцаў "Пушкінскі баль"...

У чэрвені-ліпені 1999 года ва ўсіх абласных цэнтрах пройдуць урачыстыя пасяджэнні і святочныя кан-

цэрты, у чэрвені таго ж года ў вёсцы Цялуша адбудзецца Рэспубліканскае свята пушкінскай паэзіі, а раней, у маі, напярэдні Дня славянскага пісьменства і культуры, — "Тыдзень пушкінскай кнігі". Запланаваны таксама навуковая канферэнцыя "Пушкін і беларуская культура", "Пушкінскія чытанні" ў навуцальных установах, бібліятэках, на курсах павышэння кваліфікацыі.

У Мінску на прасекцыі Пушкіна будзе ўстаноўлена мемарыяльная дошка ў гонар паэта.

Афіцыйная дэлегацыя Рэспублікі Беларусь прыме ўдзел у юбілейных мерапрыемствах у Пушкінагор'і, а расійская прыедзе на Беларусь для ўдзелу ў афіцыйных мерапрыемствах, што пройдуць у нас.

ІМПРЭЗЫ

Якой будзе песня?

Напрыканцы студзеня ў Мінску прайшла традыцыйная "Рок-каранацыя" — адмысловы музычны фест, своеасабліва выніковая цырымонія вызначэння найбольш выбітнага з таго, што ёсць на айчынай рок-н-рольнай прасторы. Сёлетняя вечарына ладзілася ўжо чацвёрты раз, каб паводле некалькіх намінацый абвясціць лаўрэатаў мінулага 1997-га года сярод беларускіх гуртоў і асобных аўтараў тэкстаў і выканаўцаў.

Мажліва, на першы погляд, згаданая падзея падаецца не вельмі адметнай у маштабах усёй краіны, а значнай і неабходнай адно што для пэўных колаў, пераважна саміх музыкаў, адмыслоўцаў і маладзёжнай слухацкай аўдыторыі. Мушу на гэта запярэчыць. "Рок-каранацыя" некаторым чынам з'яўляецца люстэркам, праз якое паўстае шэраг асацыяцый і ілюстрацый да стану беларускага музычнага мастацтва і трансфармацыйных працэсаў у настроях грамадства. Хаця б з тае прычыны, што моладзь — гэта, без сумневу, самая актыўная частка насельніцтва, сімпатыі якой імкнуча набывае ўсе палітычныя сілы. Таму варта казаць нават пра пэўную праекцыю на сітуацыю ў краіне ўвогуле і далёкія прадбачэнні і высновы.

Даводзіцца адзначыць, што айчынная рок-музыка знаходзіцца ў відавочным росквіце. І, мусяць, невыпадкова. Многія схільныя лічыць, што існуе нібыта непасрэдная залежнасць стану рок-мастацтва ад уладных рэжымаў, ад мажлівасцяў асобы паводзіць сябе вольна і г.д. Што музыка гэтага накірунку натуральна развіваецца па-за межамі шоу-бізнесу, а асабліва каштоўна — у нападпадпольных альбо падпольных умовах (гэтак званы андэграунд), сілкуецца праз прычпы свабоды, супрацьстаянне, непадуладнасць, сумленнасць і г.д.

Апазіцыйнасць беларускага року і ягоныя прыхільнікі да цяперашняй уладаў відавочна, часам дэманстрацыйная і строга радыкальная (вядома, па-мастацку). У першую чаргу гэта натуральная рэакцыя на недасканаласці дзяржаўнага ладу Беларусі. Некаторыя песні з не дужа прыхаваным сэнсавым зместам сталі калі не папулярнымі ў народзе, дык славытымі дакладна. Тут можна ўгадаць і парадыйную інтэрпрэтацыю гуртом "Ляпис Трубецкой" дзіцячай песенькі пра Бураціна альбо сур'езную "Прэзідэнт, ідзі дамоў!" з рэпертуару "Новага неба".

Мабыць, галоўным складнікам апазіцыйнасці ёсць нацыянальная аздоба, у прыватнасці, фальклорныя матывы і беларуская мова. Ды сапраўды рок і павінен быць на роднай мове. Аднак, адкінем убок прафесійна-эстэтычныя асаблівасці (гэта справа густу) і разгледзім айчыны рок як з'яву сацыяльную. Усё больш моладзі вабяць менавіта беларускамоўныя гурты, якія ствараюць уласнымі кампазіцыямі адмысловы настрой маладым нацыянал-патрыётам. У некаторай ступені гэта і мода. Мода на ўсё апазіцыйнае ўладам, на ўсё беларус-

кае. Дык тое і не кепска. Вось гэтую тэндэнцыю і засведчыла нядаўняя "Рок-каранацыя". Пасля таго, як два гады запар лепшымі калектывамі прызнаваліся небеларускамоўныя гурты, нарэшце галоўную ўзнагароду — рок-карану — атрымалі музыкі "Н.Р.М.". І сам назоў — Народная Рэспубліка Мроя — гучыць надзвычай аптымістычна і сімвалічна. Такое рашэнне журы не сталася нечаканасцю. Яшчэ на мінулагадзёнай "Рок-каранацыі" песня гурта "Партызанская" была прызнана лепшай па патрабаваннях выключна слухачоў. Да таго ж у шэрагу іншых намінацый гэтакама перамаглі "нашыя". Такім чынам, беларускасць у айчынным року ўжо дамінуе, а ў свядомасці маладых людзей прыярытэтнае месца паступова займае нацыянальнае. А гэта значыць, што не мізарнее спадзеў скласці ў суцэльнае дэмакратычнае каштоўнасці і каштоўнасці ўласна нашыя, беларускія. І моладзь гэта робіць.

Міжволі мусіш разважаць пра папулярную музычную эстраду, якая і дагэтуль не набыла яшчэ рысаў нацыянальных. Часам прыкра становіцца ад ненатуральнасці і няшчырасці, другаснасці і пабочнасці. Няма словаў, калі спявак альбо спявачка, выканаўшы песню па-беларуску, як толькі пакідае сцэну, адразу ж прамаўляе на мове іншай...

Хаця ўсё выдае на тое, што беларуская эстрада можа і павінна стаць насамрэч беларускай. Пап-росту дурнотна канкуруваць з расійскім шоу-бізнесам праз звычайнае мастацкае калькаванне. Ра-

сійскім танным песенькам неабходна, тэрмінова неабходна супрацьстаяць. І зладзіць гэта можна вельмі годна, бо дастаткова шчыльнае дачыненне да айчыннага музычнага эстрадага мастацтва маюць нашы лепшыя прафесійныя паэты і кампазітары (у Расіі падобнае здараецца зрэдку ды і тое патане ў "папсе").

Беларускія эстрадныя выканаўцы займаюцца, на вялікі жаль, тым, што зарабляюць грошы, штурмуюць расійскую слухачую прастору і абслугоўваюць перыядычна ўрачыстыя мерапрыемствы дзяржаўнага ўзроўню з удзелам чыноўнікаў і прэзідэнта. Пра выхаванне ў свядомасці народа пераваг нацыянальных каштоўнасцяў турботаў няма. Таму і не з'явілася ў краіне за перыяд незалежнасці аніводнай сапраўднай песні, народна-убоўнай, шлягернай. І гэта, безумоўна, правіна тых, хто займаецца папулярнай музыкай, бо і ў рока, і тым больш у высакародных, элітарных відах музычнага мастацтва такіх магчымасцяў няма. І не дзіва: у нас нават уласнага дзяржаўнага гімна дагэтуль няма.

Відаць, каб выправіць сітуацыю, дзяржава будзе дзейнічаць тымі ж захадамі, што нядаўнім часам у кінематографі. Маўляў, дадзім грошы — напішыце песню. І наўрад ці штосьці атрымаецца.

Цяпер у краіне самая папулярная кінастужка — вядомы фільм Ю. Хашчавцага. Якой будзе песня?

Кірыла ПАЗНЯК

"Я... не праціўнік Расіі"

Рэлікты? Не, паўнапраўныя грамадзяне

У кожнага народа ёсць імёны, якія прамаўляюцца з асаблівым гонарам і пашанай. Няма іх у беларускага. Але калі гаворка заходзіць аб барацьбах за свабоду і незалежнасць, найчасцей згадваецца імя Кастуся Каліноўскага. Як у літаратуры — імя Максіма Багдановіча. Перафразіруючы словы знакамітага рускага паэта Фёдора Цютчова, смела можна сказаць, што Максім Багдановіч — "Беларусі першая любоў". І гэтаксама "Беларусі першая любоў" — Кастусь Каліноўскі.

Наша любоў да абодвух — у многім падобная. Або два яны, Максім і Кастусь, былі вельмі маладымі, абодва — романтична акрыленымі і ўзнёслымі. А да маладосці, трагічна абарванай, нельга не ставіцца з асаблівым пачуццём.

Успамінаючы Каліноўскага ў сувязі з 160-годдзем (2 лютага г.г.) з дня яго нараджэння, мы, хочам таго ці не, згадваем і тую маладоў Беларусь, якая нараджалася пры яго жыцці ды, на жаль, не змагла нарадзіцца. І гэтаксама згадваем Беларусь сённяшняю — таksamа маладоў і таksamа ў многім падобную яшчэ на дзіця, якое, на жаль, расце не так хутка, як хацелася б, бо вельмі шмат "нянек" у яго, прытым кожная ўпэўненая, што менавіта яна мае належны вопыт у справе выхавання.

Няма "нянек" было і ў паўстання 1863—1864 года на Беларусі і Літве, кіраўніком якога стаў Каліноўскі. І не толькі "радцаў", якія раілі, як і што рабіць, а самі знаходзіліся ў ценю, не пераходзілі да актыўных дзеянняў. Не знайшлося, як вядома, аднадушша і ў

шэрагах саміх паўстанцаў, найперш у вышэйшых эшалонах яго. Уласна кажучы, яго і не магло быць, бо кожны ставіў перадусім уласныя інтарэсы.

Каліноўскі ж, бадай, як ніхто іншы, вылучаў інтарэсы дзяржаўныя. Ён марыў пра Беларусь — тую, якую яму хацелася бачыць. І наўрад ці правамоцна, як гэта робіць сёй-той сёння, спрабаваць разумець і яго самога, і яго дзейнасць, і яго паўстанцкую праграму па-за часам, у якім лёс наканавы Каліноўскаму жыццю і змагацца. Не трэба Каліноўскага "прыглянцаваць", але і не трэба выхопліваць з яго выказванняў тое, што, нібыта, быў ён не такім "Беларускім", як таго хочацца некаторым сёння.

Каліноўскі — постаць неардынарная, і менавіта постаць, менавіта індывідуальнасць. Асоба — таленавітая. А чалавек, таленавіты ў любой галіне (палітыка тут не выключэнне), ніколі не трымаецца крайнасцяў. Не трымаўся іх і Каліноўскі. Наконт гэтага характэрнае прызнанне, якое з'явілася ў час аднаго з яго допытаў пасля

арышту: "Я не праціўнік шматца народнага, не праціўнік Расіі, калі яна нам добра жадае, але праціўнік тых бедстваў, якія абрушваюцца на край наш няшчасны".

Супраць гэтых "бедстваў", уласна кажучы, і пачалося паўстанне. Супраць нацыянальнага прыгнёту Расіі і беларусаў, і палякаў, і іншых народаў. Са сваім народам Каліноўскі гаварыў на яго роднай мове. Гаварыў найперш са старонак "Мужыцкай праўды" — першай у гісторыі Беларусі нелегальнай газеты на беларускай мове. Нёс проста-му людзі праўду, адстойваў яе. Яска-гаспадар з-пад Вільні хацеў быць і гаспадаром Бацькаўшчыны. Ды не адзіна, а з народам, у які верыў і на якога спадзяваўся. Разам з гэтым народам і выйшаў на барацьбу.

Зямны шлях Каліноўскага скончыўся 22 сакавіка 1864 года на гандлёвай плошчы Лукішкі ў Вільні. Мяркуюцца, што прах яго, як і іншых удзельнікаў паўстання, пакараных там, быў перазахаваны на гары Гедыміна. Калі так, дык гэта сімвалічна. У барацьбе за свабоду і незалежнасць сваёй краіны, свайго народа людзі па саслоўнай прыкмеце не дзеляцца. У гэтай велічнасці справе роўныя ўсе — ці то князь, ці то нядаўні выпускнік універсітэта, якім, як вядома, быў Каліноўскі, ці то просталюдзіна. А калі такіх людзей болей, жаданая мэта дасягаецца хутчэй, бо астафету прымаюць новыя пакаленні.

А. АН-ЕВІЧ

600-годдзе пасялення татараў на зямлі Беларусі было шырока адзначана ў годзе старым, а на пачатку новага аргкамітэт сабраўся падвесці вынікі святкавання. Удзельнічалі актывісты як свецкага аб'яднання Аль-Кітаб, так і рэлігійнага. Вёў паседжанне намеснік старшыні Дзяржкамітэта па справах рэлігіі і нацыянальнасцей І. Яновіч, выступілі дырэктар Цэнтра нацыянальных культур В. Мацюшэнка, старшыня абодвух аб'яднанняў А.-Б. Шабановіч, І. Александровіч і іншыя.

Мы даведліся, што аргкамітэт у асноўным задаволены вынікамі юбілейных урачыстасцей: праведзены з'езды татараў у раёнах, дзе ёсць мізары (татарскія могілкі), адбудавана мячэць у Навагрудку, вернуты абшчыны дом у Відзах (Браслаўскі раён). Цікавым атрымалася свята "Караван-байрам" (яго ініцыятар і рэжысёр дацэнт БУК П. Гуд). На жаль, да Навагрудка, Іўя, Смільвіч — гарадоў, дзе праходзіў караван, — не ўдалося далучыць Ліду, першым "мэрам" якой быў хан Тахтамыш. Прагучаў крытычны заклік, што ў святочных мерапрыемствах амаль не ўдзельнічала мясцовае татарскае насельніцтва.

Не хапіла сродкаў на шатры і ферверк. (Між тым з гісторыі вядома, што першымі прымянілі піратэхнічныя сродкі падчас бою менавіта татараў). Затое хапіла экзотыкі (коннікі, лучнікі, кумыс), зняты відэафільм, пачатак якога паказалі прысутным.

Было падкрэслена, што беларускія татараў — асобная, адметная этнічная група ў татарскім свеце. Праўда, ёсць небяспека, каб яна не

стала рэліктавай: рэзка ўпала нараджальнасць. У аб'яднаных працягваецца аналітычная і арганізацыйная праца, імпульс якой надало святкаванне 600-годдзя. Рэалізацыя духоўнага патэнцыялу адбываецца найперш у сем'ях, дзе і ўзыходзяць першыя парасткі самасвядомасці. Этнапедагагіка дапаўняецца навуковымі распрацоўкамі і пашырэннем інфармацыйнай прасторы. Добрым вынікам угодкаў можна лічыць прыезд афіцыйнай дэлегацыі Татарстана і заключэнне міжурадавага пагаднення дзвюх рэспублік. Пры арганізацыі свята ўлічым вопыт літоўскіх татараў (там узровень быў яшчэ вышэйшым), а таксама польскіх, дзе свята мела сямейны ўхл.

Што жа да недахопаў, то магла быць лепшая каардынацыя грамадскіх і дзяржаўных арганізацый, не ўсе абшчыны былі задзейнічаны, не запрашалася прэса. Я. Якубоўскі выказаў недаўменне, з чаго б гэта да юбілею беларускія татараў развучыліся размаўляць па-беларуску, а вядомы гісторык І. Канапацкі па-жартаваў: "У іншым асяроддзі татараў не тое што 600 — мо і года не вытрымалі б..." "Будзем не рэліктамі, а паўнапраўнымі грамадзянамі гэтай краіны", — падсумаваў ён.

А.-Б. Шабановіч падзякаваў усім арганізацыям, якія спрычыніліся да арганізацыі фінансавання свята, сярод іх — і Беларускае таварыства дружбы і культурных сувязей.

На заканчэнне прысутныя павіншавалі адзін аднаго з вялікім мусульманскім святам Ураза-байрам, на які і прыпала паседжанне аргкамітэта.

Г. К.

Маладосць — гэта на ўсё жыццё

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

— Леанід Дзмітрыевіч, пачатку, калі ласка, некалькі слоў пра вашу юбілейную выставу.

— Мая папярэдняя персанальная выстава, што праходзіла ў 1993 годзе, уяўляла сабою рэтрэспекцыю. Зараз у асноўным творы 1993—97 гадоў, ёсць карціны, закончаныя літаральна дзямі. Крыху — з 80-х гадоў. У Палац мастацтваў завезена 105 карцін, у экспазіцыю ўвойдзе, магчыма, крыху меней. Тэматыка? Гэта тое, што я называю "ад ганка" — тое, што бачыў, тое, што помню, люблю. Партрэты, краявіды, нацюрморты. Ёсць і бытавыя карціны — гэта мае адносіны да людзей, родных мясцін, мае ўспаміны.

— У вас добра пазнавальны почырк, ваш жываліс не зблытаць з нікім іншым. Але вашу самабытнасць, пры жаданні, можна трактаваць інакш... Вы не баіцеся абвінавачванняў у паўторах, у адсутнасці пошукаў, эксперыменту?

— Не, не баюся. Я не збіраюся падладжваць сваё мысленне, свой жываліс пад так званы "міжнародны стыль", у якім працуе шэраг маіх маладзейшых калег. На маю думку, сённяшняе мастацтва, і сусветнае, і беларускае, залішне затэрэтызавана. Мастак прадстаўляе глядачу не зробленую рэч, не твор, а канцэпцыю, тэорыю. Інакш кажучы, робіць не сваю справу. Тэорыя — гэта хлеб крытыка, мастацтвазнаўцы. Але, прашу заўважыць, я не супрацьпастаўляю інтуіцыю інтэлекту, практыку — тэорыю. Добрая тэарэтычная падрыхтоўка нікому не шкодзіла. А мастаку дык яна проста неабходная. Ды ўсё ж такі вынік мастакоўскай дзейнасці — твор, які выклікае суперажыванне ў звычайнага глядача, а не пастаўленая ў раму "канцэпцыя", разлічаная на шчыльнае кола аднадумцаў.

Я хачу, каб мяне разумелі, каб кола маіх глядачоў было як мага шырышым. Прытым, што я вельмі шаную думку рафінаваных эстаэтаў. Ведаецца, калі кожны імкнецца абавязкова быць ні на каго непадобным, камусьці атрымліваецца адваротнае: усё на адзін твар... Я

ж хачу быць самім сабою.

— Гаворачы пра беларускае мастацтва, вы часта скарыстоўваеце тэрмін "рэгіяналізм". Які сэнс вы ў яго ўкладаеце?

— Гэты ж тэрмін я скарыстоўваю і адносна Францыі і якой заўгодна іншай краіны. Ёсць сусветная культура, якая складаецца з культур рэгіянальных. Іх можна назваць і нацыянальнымі, як каму падабаецца. "Рэгіянальнасць" мае для мяне найперш тэрытарыяльны змест. У той жа Францыі працавалі і працуюць мастакі з розных краін, носьбіты розных нацыянальных традыцый, але іх яднае прыналежнасць, хай сабе нават фармальная, да гэтага рэгіёна, да зямлі, дзе яны сабраліся. Да Францыі. Тое ж датычыць і Беларусі.

— Леанід Дзмітрыевіч, вам давялося пабачыць свет. Вось толькі што вы прыгадалі Францыю... Ад людзей, якія бывалі на Захадзе, я чуў, што па вяртанні вельмі цяжка зноў прывыкаць да нашай рэчаіснасці. Пасля таго, як пабачыш уладкаванае жыццё французай, немцаў альбо чэхаў, нашы вуліцы здаюцца яшчэ больш бруднымі, а грамадскія дачыненні, побытавыя стасункі яшчэ больш, так бы мовіць, некарэктнымі. Вам вяртацца не цяжка?

— Я люблю свой дом. Мяне заўжды цягне да дому. Тут у мяне майстэрня, у якой я адпачываю душою. Я не люблю надоўга пакідаць сваю майстэрню. Ды і ўзрост не той... А ў маладосці я аб'ездзіў, бадай, увесь Савецкі Саюз. Замежжа пабачыў у сталья гадзі. Можна, самае моцнае ўражанне ад замежжа — гэта французскае мастацтва, і на ягонай радзіме, і ў музеях свету.

— Вы згодныя, што мастацтва — люстэрка нацыянальнага характару?

— Згодны. Добрая мастакі ў краінах былога СССР. Маю сяброў у Піцеры, Маскве, на Украіне. Надзвычай цікава на іхніх выставах, але... Але не ўмеем мы радавацца жыццю як французцы, не ўмеем так захапляцца жыццём.

— Вам не падаецца, што наша

мастацтва і было, і застаецца за надта палітызаваным? Вы ж самі жылі і працавалі пры "сацыялістычным рэалізме"...

— Я жыў у той час, я верыў у тагачасныя ідэалы. Мой крытыцызм датычыў асобных з'яў і канкрэтных начальнікаў. Я не ставіў пад сумненне асновавызначальныя прынцыпы савецкай дзяржавы. Менавіта таму я налісаў карціну "Маё нараджэнне", якой надаваў сімвалічны сэнс: маё пакаленне нарадзілася ў суровым, жорсткім свеце. Яно не выбрала ні месца, ні час нараджэння. Яно павінна зрабіць свет лепшым.

Я і Леніна пісаў... Але калегамастак з Германіі, пабачыўшы тую карціну ў мяне ў майстэрні, заявіў: "Гэта ніколі-ніколі не будзе выстаўлена". І я ў ваду глядзеў...

Ведаеш, пройдзе час, людзей не будзе цікавіць многае з таго, што нам сёння баліць. У тым ліку і нашы спрэчкі пра "сацызлізм". Калі запытаць пра тое, ці адчуваў я ў тую гадзі ўціск, дык я адкажу: што, зразумела, быў агульным уплывом сістэмы, але ўсё ж такі я рабіў тое, што сам лічыў патрэбным. Я, дарэчы, калі і меў у жыцці праблемы, дык не столькі ад улады, колькі ад сваіх калег.

— Вы былі выключэннем з

правіла?

— Не, мастакоў, творца разнаволеных, было шмат. Скажам, такі быў мой настаўнік Віталь Цвірка. І зараз, пасля ўсяго, што адбылося за апошнія гадоў дзесяць, я ўсё той жа. Я такі ж, як і быў.

— Аляксандр Міхайлавіч Кішчанка неяк сказаў, што даўна ўжо тое, што з ваеннага пакалення выйшлі мастакі. Прычым мастакі выдатныя (і назваў ваша імя). Бо вайна, ягоную думку, непазбежна мела знішчыць саму душу гэтага пакалення, пазбавіць яго здольнасці радавацца жыццю.

— Я ведаў Сашу. Я з ім згодны. Калі я бываю сярод ветэранаў, мне часам бывае страшна: яны ўсё яшчэ там, яны ўсё яшчэ ваююць. Прычым на вайне ім усё было зразумела, а як прызывацца да жыцця на "гражданке", яны да гэтаму не ведаюць. Асабліва, калі прызываліся ў войска з вёскі, з глыбінкі... Вайна, як гэта ні даўна, была лепшым часам у іхнім жыцці. На фронце яны былі патрэбнымі...

Можна, мне пашчасціла. Я і на фронце з мастакамі сустракаўся. Прычым яны, як мяркую, былі фанатыкамі мастацтва. Сам на фронце не маляваў. Аднойчы паспрабаваў, дык адразу давялося маляваць для афіцэраў. Сярод ночы, калі ўсе спяць...

Пасля вайны мне пашчасціла вучыцца ў Мінскай мастацкай вучэльні. У Льва Маркавіча Лейтмана. Майстэрні вучэльні былі ў Оперным тэатры. Гэта таксама ўдача. Я меў магчымасць бачыць тэатр і з глядзельнай залы і з-за куліс. У інстытуце вучыўся ў Віталія Канстанцінавіча Цвірка, класіка нашага мастацтва. І ў вучэльні, і ў інстытуце я адчуваў творчы свабоду.

Мая першая жонка вучылася ў музычнай вучэльні. З ёй хадыў у кансерваторыю. У асяроддзі, у якое я ўваходзіў, былі не толькі мастакі і музыканты, але і навукоўцы. І шмат чытаў. Скажу, што абставіны спрыялі майму стаўленню як асобы. Мабыць, у мяне было закладзена стаць мастаком.

— Вы дагэтуль жывяце багам маладосці?

— Можна сказаць і так. Мала-

досць — гэта на ўсё жыццё. Дакладней, зарад імпульс маладосці... Потым з'яўляецца досвед. З'яўляецца свая інтанацыя ў мастацтве, а размова можа быць пра рознае. Я трымаюся сваёй лініі, сваёй інтанацыі. Калі чаго баюся, дык гэта ўпасці ў "рэпрадуктыўнасць", калі падсвядома пачынаеш кампанаваць сваю карціну з фрагментаў пабачаных у іншых мастакоў. Зберагчы сабе ад гэтага часам не могуць і добрыя мастакі.

Трэба аднойчы вызначыцца, хто ты, адкуль і куды ідзеш. Добра, калі з гэтымі пытаннямі разбіраешся ў маладосці.

— У вас ёсць твор, які вы вылучаеце як галоўны, праграмны?

— Такі твор у мяне не адзін. З апошніх назваў бы "Новы год", там уся мая сям'я ў маім доме сустракае Новы год. Так я разумею шчасце.

— Вам хацелася каб вашы дзеці сталі мастакамі?

— Яны самі выбралі свой шлях.

У тым ліку і шлях у мастацтве. Мае дзеці — людзі ў большай ступені ўрбанізаваныя, чым я. Больш за мяне любяць і адчуваюць горад. Мне падабаецца, што яны шукаюць сваё. Мастаком чалавек становіцца не таму, што гэта вызначана сямейнай традыцыяй, а таму, што ён інакш не можа. Я маю на ўвазе, зразумела, добрых мастакоў.

— Што вы, Леанід Дзмітрыевіч, хацелі б сказаць на заканчэнне нашай размовы?

— У мастацтве ніколі нельга дакладна сказаць, што такое добра, і што такое кепска. У мастацтве ўвогуле шмат чаго немагчыма растлумачыць. Чаму, напрыклад, чытаю ў некаторых пісьменнікаў: "матуля, радзіма..." — і не веру? А вась "Мой родны кут, як ты мне мілы" — за душу бяры.

Я не магу сам даваць ацэнку сваім карцінам. Можна, глядач убачыць у іх тое, пра што я і не здагадваўся.

Калі я чагосьці ў жыцці і дасягнуў, дык таму, што мне пашчасціла. На настаўнікаў, на сяброў. Шмат чым абавязаны я маею жонцы Святлане. Яна мне больш чым жонка...

Пра мастацтва трэба не спрачацца, а тым больш — не сварыцца. Кожны чалавек цікавы сам па сабе. Нездарма Віталь Цвірка гаварыў: "Хай кожны спявае сваім голасам".

Гутарыў Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

“Оскар” у мінчан

Заўтра ў сталічным кінатэатры “Масква” пачынаецца кінафестываль “Лаўрэаты і намінацыі прэміі “Оскар” на экране”. На працягу дзевяці дзён (фестываль завершыцца 15 лютага) ёсць мажлівасць пазнаёміцца з пяціцю стужкамі, якія былі ўдасцены гэтай высокай узнагароды ў 1996 годзе. Адрыве паказ знакаміты фільм “Англіскі пацыент” Э. Мінтэла. Ён, як вядома, вылучаўся на прэмію па 12 намінацыях, а ў выніку падвядзення рашэння журы атрымаў ажыо 9 “Оскараў”: лепшы фільм, рэжысёр, актрыса другога плана, аператар, мастак, мастак па касцюмах, музыка, мантаж, гук. У аснове гэтай стужкі пакладзены раманы М. Андаады пад гэткай жа назвай, удастоены ў 1992 годзе прэстыжнай Букараўскай прэміі.

Можна будзе пазнаёміцца з такімі фільмамі, як “Эма” Д.-М. Грэя, “Пакой Марвіна” Д. Зэкса і іншымі.

Рэтраспекцыя “Гамона”

У 1995 годзе споўнілася сто гадоў з дня заснавання вядомай французскай кінакампаніі “Гамон”. У сувязі з гэтым юбілеем пасольства Францыі ў Рэспубліцы Беларусь і мінскі “Кінаклуб” арганізавалі ў тэатральнай зале Палаца культуры прафсаюзаў рэтраспектыўны паказ лепшых стужак, жыццё якім і даў “Гамон”. Адкрыўся паказ фільмам Ж. Уры “Манія велічч”, пастаўленым у 1971 годзе, які дэманстраваўся ў панядзелак. Наступнымі былі фільмы “Метыска Дайна” Ж. Грэміёна, створаны яшчэ ў 1931 годзе, “Нуль за паводзіны” Ж. Віго — ён выйшаў на экраны ў 1933-м, знакаміты “Высокі бландзін у чорным чаравіку” І. Рабера, датаваны 1971 годам — усё гэтыя стужкі можна было паглядзець у аўторак. У сераду і чацвер дэманстраваліся адпаведна “Прыгавораны да смерці ўцёк” Р. Брэсана (1956) і “Месяц у сцякавай канаве” Жан-Жака Бенекса (1983). Паказ фільмаў будзе прадоўжаны ў наступныя панядзелак, сераду і чацвер. Гэтая кінапраграма, перш чым трапіць у Мінск, была паказана ва ўніверсітэтах Злучаных Штатаў Амерыкі і Канады і ў краінах Заходняй Еўропы.

Уклад у беларусістыку

Дзякуючы аддзелу навуковай інфармацыі па гуманітарных навуках Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі пабачыў свет чарговы, 29-ы выпуск рэфэратаўнага зборніка “Беларусістыка” па раздзеле “Гуманітарныя і сацыяльныя навукі”. Гэтае выданне выходзіць з 1971 года, і зарэкамендавала сябе як вельмі патрэбная крыніца звестак па філасофіі, дзяржаве і праве, сацыялогіі, эканоміцы, гісторыі, мовазнаўстве, літаратуразнаўстве, мастацтвазнаўстве, этнаграфіі і фальклору. Такі шырокі дыяпазон не перашкаджае “Беларусістыцы” быць выданнем не толькі шматпрофільным, але і аб’ектыўным па розных пытаннях беларусістыкі. Новы выпуск — не выключэнне. Кожны з яго раздзелаў — “Сацыялогія, філасофія, псіхалогія”, “Эканоміка”, “Гісторыя і археалогія”, “Мастацтвазнаўства, этнаграфія, фалькларыстыка”, “Мовазнаўства”, “Літаратуразнаўства” — несумненна, знойдзе свайго чытача. І сярод навукоўцаў, і сярод выкладчыкаў, студэнтаў, журналістаў — адным словам, сярод усіх, хто хоча больш ведаць пра Беларусь і беларусаў і лепш арыентавацца ў тых выданнях, якія з’явіліся па-беларусістыцы апошнім часам. У прыватнасці, раскажваецца пра другі том збору “Беларусістыка”, прысвечаны беларускаму дойдству, пра чарговы выпуск “Гістарычна-археалагічнага зборніка”, пра такія кнігі, як “Гісторыя культуры Беларусі” Л. Лыча і У. Навіцкага, “Музычны тэатр Беларусі. 1960—1990”, “Народная педагогіка беларусаў”, “Народнае мастацтва Беларусі” Я. Сахуты, “Руска-беларускі слоўнік для ваенных”, “Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы” і іншыя.

ПОГЛЯД

Камунізм не памірае?..

З ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАГА БЛУКАННЯ

Канец XX стагоддзя — і канец камунізму. Супадзенне ці заканамернасць гісторыі? А мо камунізм і не памірае, а толькі пераходзіць у іншую форму існавання? А ці быў наогул той камунізм?

Пытанні, якія хутка губляюць актуальнасць у сённяшнім свеце, больш занятым экалогіяй, глабальнай эканомікай, постіндустрыяльным грамадствам і г.д. У рэшце рэшт, феномен камунізму, раскрытыкаваны ў палітычным, сацыяльным і эканамічным плане, застаўся “рэччу ў сабе” як з’ява духоўнага і культурнага жыцця, як гістарычны акт светапогляднай эвалюцыі чалавечтва. Беларусь — адна з апошніх краін у свеце, дзе камунізм не згубіў актуальнасці, дзе ягоны наступствы тым ці іншым бокам вытыркаюцца на кожным кроку. Таму для нас гэтыя пытанні маюць не толькі тэарэтычны ці гістарычны інтарэс, але жыццёвае значэнне. Лёс накіраваў нам прайсці камуністычным шляхам да канца і спазнаць яго “да самага дна”.

Камунізм — з’ява шматбагачная. Для адных — гэта проста дактрына таленавітага эканаміста Маркса, для другіх — філасофія вучэння, для трэціх — палітычная сістэма таталітарнага тыпу, для чацвёртых — сацыяльная утопія, для пятых — мэта жыцця ці нават рэлігія. Аднак камунізм як сусветны рух мае адзіную кропку адліку і сваіх законаў “бацькоў” — Маркса і Энгельса. Нельга сказаць, што гэты рух занадта ўніверсальны, бо практычнае ўвасабленне — “нацыянальную вопратку” — ён займае ў даволі спецыфічных краінах, якія адставалі ў эканамічным развіцці, але мелі моцныя традыцыі дэспатычна-аўтарытарнага кіравання і адпаведную нацыянальную псіхалогію. Не меў ён поспеху ў развітых дзяржавах Захаду, а таксама ў грамадствах з прымітыўнай сацыяльнай структурай і моцнымі рэлігійнымі традыцыямі — у мусульманскім свеце, Лацінскай Амерыцы, Афрыцы, Акеаніі.

З гэтага можна зрабіць выснову, што камунізм — позняя дзіця юда-хрысціянства, яно значна менш ўніверсальнае і жыццязстойкае, чым культурна-тэхналагічная экспансія Захаду, якая “крочыць па планеце” больш трох стагоддзямі і завецца капіталізмам.

У чым жа прычына такога хуткага ўзлёту і падзення камунізму? Чаму ён не здолеў перажыць нават таго, каго, згодна Марксу, павінен быў загнаць у туну? Галоўная прычына мне бачыцца ў тым, што ў аснове быў пакладзены пастулат аб усеагульнай роўнасці, яе абсалютнай карыснасці і магчымасці дасягнення ў недалёкім будучым. З гэтага выцякала і другая памылка, роўнасць і справядлівасць — адно і тое ж, амаль сінонімы. Нават крытыкі камунізму прызнавалі “высакароднасць” падобных ідэй. Але на самай справе метафізічнай роўнасці, да якой імкнуліся камуністы, ні ў прыродзе, ні ў грамадстве няма і быць не можа. Такая роўнасць магчыма толькі пасля смерці, у небыцці, а рэальнае жыццё і ёсць вечная няроўнасць, нераўнамернасць, незавершанасць, дзякуючы якой і магчыма існаванне ўсяго жывога і думаючага. Не можа быць роўным той, хто есць і каго ядуць, хто вельмі вялікі і занадта малы, хто дужа разумны і зусім дурны. Няроўнасць — галоўная ўмова канкурэнцыі і развіцця, магутны стымул эвалюцыі і прагрэсу. А што тычыцца

справядлівасці, то эвалюцыя і прагрэс і ёсць яе ўвасабленне. Бо справядліва не тое, што ўсім пароўну даюць па 100 грамаў рысу на дзень (як у камуністычнай Карзі), а тое, што кожны можа стварыць і зарабіць як мага больш, хай і вельмі па-рознаму, але дастаткова для фізічнага выжывання.

Такім чынам, справядлівасць — не гвалтоўная ўраўнілаўка, а свабодны матэрыяльна-культурны рост (па жаданні — і дэградацыя) для багатых і бедных, няшчасных і шчаслівых, гультаяватых і працавітых. Прырода чалавека і законы развіцця не мяняюцца па нашай волі, а камуністычныя ідэалогіі, паспрабаваўшы абвергнуць адзін з галоўных прынцыпаў прагрэсу, тым самым заклалі ў падмурак сістэмы міну немінухага развалу. Метафізічная памылка стала прычынай мэтанакіраванага “сцірвання” эканамічных, класавых і сацыяльных супярэчнасцей, што ўрэшце прывяло да страты “каталізатараў” унутранага развіцця і парушэння натуральнай эвалюцыі грамадства. Камунізм (або яго першая стадыя — сацыялізм) стаў эксперыментальнай мадэллю “сацыяльнага небыцця”, унікальным выпадкам духоўнай смерці грамадства пры фізічным выжыванні большасці яго членаў.

Аднак на гэтым “філасофскія” праблемы камунізму не канчаюцца. Цікавай аказалася гісторыя адносінаў камуністаў да ідэалізму і дыялектыкі. Традыцыйна лічыцца, што прыхільнікі марксізму-ленінізму былі заўзятымі матэрыялістамі і дыялектыкамі. Але ўважлівы погляд адкрывае карціну больш складаную і нават парадасальную. Камуністаў рэвалюцыйнай і пострэвалюцыйнай пары ніяк не назавеш самаўлюбёнымі згаістамі, цынікамі ці аматарамі геданістычных задавальненняў. Звычайна гэта былі аскеты-ідэалісты ці фанатыкі, якія дзеля “прыгожай” мары лёгка ахвяравалі ўласным здароўем і жыццём, а тым больш жыццём іншых. Ніякай канкрэтнай выгоды для сябе і нават бліжэйшага пакалення яны не чакалі, а іхні “матэрыялізм” заключалася ў абвяржэнні існавання Бога і перавагі ідэальнага над фізічным. Сама ж іхняя дзейнасць сведчыла пра супрацьлеглае: ідэя роўнасці, камуністычная мары пра “рай на зямлі” стала вышэй усялякіх матэрыяльных выгодаў, “часовых нязручнасцей”, людскога гора і пакут. Апошнім большавіцкім летуценнікам, бадай, быў Мікіта Хрушчоў, пасля якога “брэжнеўскі матэрыялізм” — карупцыя, хабарніцтва, цыннізм — канчаткова працяў сацыялістычнае грамадства. Гісторыя прадаманстравала сапраўдны прыклад дыялектыкі: вялікая камуністычная ідэя, дагматычная і неапахісная, пад напорам жыцця ператварылася ў дробны наменклатурны “матэрыялізм”, пужлівы, але жывучы, як прыдарожная трава.

Самае складанае ў дачыненні камунізму — вызначыць ягонае месца ў духоўнай гісторыі нашага часу. Сёння пашырана меркаванне, што дастаткова праклясці камунізм, прачытаць нешта з Бібліі і наведзець храм, як духоўнасць вам забяспечана. Наіўныя спадзяванні! Бо духоўнасць — гэта не царква, не кніга і нават не строгае традыцыі. Духоўнасць — рух душы, нястомны вечны пошук Ісціны, такой знаёмай і адчувальнай, але заўсёды недасяжнай, гатовай знікнуць у апошні

момант дакранання да яе. А таму сапраўднай духоўнасць — у жывой, дзейснай царкве, у жывой, “думаючай” кнізе, у абноўленай, рухомай традыцыі. Яе стваральнік — чалавек, які разважае, пакутуе, шукае адказы на вечныя пытанні жыцця і на праблемы, народжаныя сучаснасцю. Яе знішчальнік — чалавек без сумненняў, манапольны “валадар” ісціны, што даўно “знайшоў” адказы на ўсе пытанні. Застыгласць, сляпяная догма — галоўныя ворагі духоўнасці, і прыкладаў таму нямала. Найбольш яскравыя з іх — гісторыя рускага праваслаўя і камуністычнай ідэі.

Чаму так хутка большасць вернікаў адхінулася ад праваслаўя ў 20-я гады? Віной таму не толькі большавіцкі гвалт ці прывабная камуністычная мары, а стан самой расійскай царквы, якая за стагоддзі ператварылася ў бюракратычны дадатак дзяржавы, дагматычна-чыноўную машыну, якая намертва прырасла да ідэалагічных “падпорок” імперыі, страціўшы сваю духоўнасць, жывую повязь з эпохай і патрэбамі людзей. Спробы Л. Талстога, У. Салаўёва ды іншых інтэлігентаў ажыццiць праваслаўную традыцыю прыводзілі да яшчэ большага негатывізму і самаізаляцыі адфізічнай царквы. Так страчваліся аўтарытэт і павага, а тыповы “поп” у масавай свядомасці стаў карыкатурным, адмоўным персанажам. Таму не дзіва, што тысячагадовая царква была звалена большавікамі за дзесяцігоддзе, а “самы веруючы і самы праваслаўны” народ стаў пасіўным сведкам гістарычнай драмы.

Але духоўнасць можа прысутнічаць не толькі ў рэлігійным лоне. Сучасны чалавек усё часцей шукае ісціну за межамі царквы ці пэўнай канфесійнасці, і пошук гэты далёка не заўсёды мае станоўчы вынік. Ніколі няма гарантыі, што ісціна не акажацца памылковай, аблуднай і нават прынясе шкоду. Але першапачатковы штуршок на шляху да яе нельга не прызнаць шчырым духоўным парывам, а сам “непраўдзвы шлях” — непазбежным, пакутным ценом Вялікай Ісціны. Такім чынам, духоўнымі былі не толькі вучэньні Будды, Канфуцыя ці Хрыста, але і навуковыя гіпотэзы Д. Бруна і Эйнштэйна, філасофскія адкрыцці Канта і Ніцшэ, і нават сацыяльна-эканамічныя доследы Маркса. Страта духоўнасці адбываецца тады, калі тэорыя ператвараецца ў догму, у бязлітасную “дубіну” дзеля дасягнення прывідных, фантастычных мэт. Можна сказаць і так: у жыццёвым разуменні духоўнасць — гэта адсутнасць крайнасцей, раўнавага між ідэяй і рэчаіснасцю, марай і будзённасцю, верай і розумам, будучым і мінулым. Любое адхіленне ў той ці іншы бок ёсць неабходны момант развіцця духу і сацыяльнага прагрэсу, але коштам частковай страты духоўнасці і метафізічнай раўнавагі. У выпадку з камунізмам гэтая страта дасягнула “нябачных вышынь”, былі лабіты ўсе рэкорды бездухоўнасці і сацыяльнай дэградацыі. Адзінае выйсце з гэтага становішча — вяртанне да “сярэдзінага шляху”, да свабоднага пошуку Ісціны без ігнаравання рэлігійных або нерэлігійных традыцый, да творчага крытычнага асэнсавання мінушчыны, сучаснасці і перспектывы нашага жыцця.

Васіль АЎРАМЕНКА

г. Магілёў

ІМПРЭЗЫ

Адраджэнне бібліятэкі

У пятніцу, 30 студзеня, у Палацы шлюбу, што ў цэнтры Беластока, было шматлюдна. Ажыўлена перамаўляліся між сабою журналісты з польскіх радыёў, тэлебачання, прэсы, шумна віталіся знаёмы і незнаёмыя з культурных, грамадскіх таварыстваў горада.

Роўна а дванаццатай прэзідэнт Беластока Кшышлаф Юргель урачыста абвясціў прычыну святочнай сустрэчы: з нагоды 200-гадовага юбілею славутага пісьменніка Адама Міцкевіча беластоцкая мэрыя даруе гораду Мінску, а менавіта Хрысціянскаму таварыству міласэрнасці, бібліятэку ў 6,5 тыс. экз. У сустрэчным слове прэзідэнт Таварыства ксёндз-магістр Уладзіслаў Завальнюк падкрэсліў, што ў 1918—1920 гг. у касцёле св. Сымона і Алены дзейнічала бібліятэка імя Адама Міцкевіча, і атрыманы кнігазбор па праву гістарычнай пераемнасці мусяць называцца бібліятэкай Адама Міцкевіча. “Уладкаваўшы кнігі, стварыўшы магчымасці іх шырокага ўжытку, выкарыстання не толькі жыхарамі горада, надаўшы бібліятэцы статус афіцыйнай, мы тым самым унеслі б цэглінку свайго ўкладу ў беларуска-польскія культурныя ўзаемадачыненні. Прыемна, што ў справе

ўмацавання добрасуседства на высокім, духоўным узроўні паміж беларускім і польскім народамі можа дапамагчы Касцёл”, — зазначыў святар.

Пра значэнне асобы і творчасці Адама Міцкевіча, які шчодро ўзбагаціў не толькі беларускую і польскую, але сусветную культуру, распаўеў прадстаўнік Савета Рэспублікі Нацыянальнага Сходу Рэспублікі Беларусь, дэпутат Мінскага гарсавета Уладзімір Крук. Яго бліскучым перакладчыкам з беларускай на польскую мову стаў прэзідэнт Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў прафесар Адам Мальдзіс, які запэўніў прысутных, што кніга, якая заўсёды вельмі цанілася на Беларусі, і на гэты раз дойдзе да чытача. Дарэчы А. Мальдзіс, адзіны з Беларусі, хто ўвайшоў у склад Міжнароднага камітэта па святкаванні 200-гадовага юбілею Адама Міцкевіча, прывёз вялікае прывітанне і пажаданне плённа ад старэйшых вышэйгаданага камітэта Прэзідэнта Рэспублікі Польшча Аляксандра Кваснеўскага.

На неабходнасці пашырэння, узбагачэння кнігазбору, на механізме выкарыстання

кніг студэнтамі, навучэнцамі засяродзілі ўвагу намеснік начальніка Галоўнага ўпраўлення вышэйшай адукацыі МА РБ Браніслаў Дашкевіч і сябра Саюза пісьменнікаў Рэспублікі Беларусь прафесар БДУ Вячаслаў Рагойша.

Хораша гучалі словы арцыбіскупа Беластоцкай курыі пра тое, што, паводле Святога Пісання, прыйдзе час, калі людзі будуць адчуваць не толькі голад хлеба, але і голад духоўны. І, дзякуй Богу, мы маем чым яго задаволіць.

Былі абмен сувенірамі, урачыстыя вячэра і абеда, наведанне памятных мясцін горада і шмат чаго іншага.

Падзея адбылася. Можна, дапамагло Благавенне Яго Эксцэленцыі біскупа Гродзенскай дыяцэзіі кс. Аляксандра Кашкевіча, атрыманае беларускай дэлегацыяй перад персячэннем мяжы; можа, добрая воля кожнага з удзельнікаў гэтай высакароднай місіі, якую давлялося выконваць і маёй сціплай асобе; а мажліва, ласка самога Бога... Так ці інакш, хочацца верыць, што гэтая справа, як усё добрае, будзе мець свой працяг.

Л. УЛАДЫКОўСКАЯ-КАНАПЛЯНІК

НЕСВОЕЧАСОВЫЯ нейкія думкі ідуць у галаву. Няўчасныя. Не да моманту. Не ў плыні часу. У рэчышчы адстароненай свядомасці. І на паперы матэрыялізуецца найбольш у дзённіку. Набралася занатавак...

І вось з'явілася нагода. Хутэй — зачэпка: артыкулы Сяргея Дубаўца "Ружовы туман" і Валянціна Акудовіча "У вайны няма Айчыны". Хаця рэч не ў гэтых артыкулах. Мяне непакоіць — даўно — ваяўнічая патэтыка адмаўлення: у грамадстве, у культуры, у літаратуры і мастацтве ў прыватнасці. Трыўжная тэндэнцыя.

Так — мы адмаўляем таталітарызм у грамадстве. Так — нам ні ў якім выпадку нельга вяртацца да ўчарашняга дня: з яго дыктатурай аднапартыйнасці, забаронай адкрытага грамадскага волевыяўлення і свабоднага друку, да крэатыўнага забарон: ад прыватнай ініцыятывы ў справах да грамадскіх паводзін асобы, да... Да многага.

спявалі дзяды і прадзеда сённяшніх антыкамуністаў. Тут жа вынаходзіліся і сацыяльныя штампы-ярлыккі: "лишёнцы", "бывшие", "попутчики" (даю на рускай мове, на беларускай гэтыя лексічныя новаўтварэнні не знайшлі, здаецца, сталыя эквіваленты). Адрозніваў іх ад сацыяльна-прыгонны лад, нават у тым, скажам, што Наталля Мікалаеўна, народжаная Ганчарова, нічога не мела супраць увагі да яе барона д'Антэса.

Калі трохі далей "прайсціся тралам па гісторыі" (выраз Ю. Тууліка), дык выявіцца, што пасля абвешчання ў Францыі *Liberte, Egalite, Fraternite* (Свабоды, Роўнасці, Брацтва) грамадства на некалькі дзесяцігоддзяў падзялілася на закліяты варожых — раялістаў і якабінаў, пазней — на раялістаў і лібералаў. Потым, як неадночы здаралася ў гісторыі: ролі мяняліся — загартаваныя баналартысты рабіліся заўзятымі пры-

на, літаральна напакаванага людзьмі, кавалачак неба, напісала: "Толькі вясною бывае неба такое сіняе, толькі вясною бываюць далі такія чыстыя..." Ды і Аркадзь Куляшоў стварыў не толькі "Баладу пра чатырох заложнікаў", і не толькі хрэстаматыі на пэўную пару радкі: "Камуністы — гэта слова, як са сталі..." Аркадзь Куляшоў — аўтар і такіх лірычных медытацый: "Лес адгалаў — і чорны стаў ад страты, Агонь з галін абсыпаўся ўначы, Завая гоніць лісцяў абручы..."

Жыццё не бывае аднамерным, адназначным, лінейным. Чалавека нельга загнаць у сацыяльна вызначаны межы. Існуе афіцыйна, існуюць і традыцыя, звычай пачуццяў і думак, жыццё душы, непадуладны ніякім адміністрацыям, незалежна ад сацыяльнага статусу. Мы аднолькава дзіміся на выкароднасць і мужнасць князёўны Мясчэрскай (успаміны яе друкаваліся ў часопісе "Новый

ная свядомасць, ні адзіная матэрыяльнасць не даюць падстаў для яе тлумачэння рэальнасці ўвогуле. У аснове ўсяго ёсць свабода, увасобленая ў думцы, што стварае істоты, здольныя да думкі і — свабодныя. Свабода, якая робіцца структураўтворнай формай усяго быцця".

Цытата — невыпадковая, бо хрысціянская вера вызначаецца менавіта Творчай Свядомасцю, Стваральным Духам (згадайце вядомае: "Veni, Creator Spiritus!" — "Прыйдзі, Стваральны Дух!"). І творца — ад Першатворцы — заўсёды быў галоўным і найпершым на "планеце людзей" (А. Сент-Экзюперы). А наконце стварэння В. Акудовічам, што валадар цэнтры аперэдыі Задуму Першатворцы ў яго намеры засяліць створаную ім "зямную цвердзь", дык Біблія мудра і красамоўна сведчыць адваротнае — Быццё: 1; 27; 28; Быццё, 3; 16—20; Быццё, 9; 1, 7—9. Творца — Бог, яго антыпод увогуле няздаты да стварэння, гэта сіла магутнейшая, але выключна разбуральная. Прыгадаем вечную тэму мастацтва: бясплёны саюз Фаўста з Мефістофелем (Фаўст І. В. Гётэ), трагедыю Адрыяна Шверкюна, што паспрабаваў набыць звышчалавечыя творчыя магчымасці з дапамогай д'ябла ("Доктар Фаўстус" Т. Мана) і г. д.

Што ж датычыць "камуна-хрысціянства"... У пару партакратыі і таталітарызму асабіста я заўсёды трымаюся адстаронена — ад "галоўнай і накіроўваючай лініі" партыі, ад афіцыйных улад. У КПСС ніколі заяў не падавала, кар'еры не рабіла. Свядома адмовілася і ад выдання адной са сваіх кніжачак (кніга ставілася ў план выдавецтва "Юнацтва") — мяне і блізка не пусцілі бы з маімі разважаннямі і некаторымі з персанажаў — людзьмі касцёла, законнікамі — на парог выдавецтва. (Праўда, у пару "крутой дэмакратыі" на выданне гэтай кніжкі зарабляла "мазгавымі мазалімі", але яна пабачыла свет (!) у прыватным выдавецтве, уладальнік гэтай прадпрыемства Уладзімір Сіўчыкаў правёў бясплатна маніторынг: усе вытворчыя клопаты).

Сёння, асабліва маладым, цяжка нават уявіць сістэму тагачасных забарон. На Біблію не спасылацца, А. Луцкевіча, В. Ластоўскага, А. Цвікевіча і многіх, многіх іншых нават не згадваць. Наталля Арсеннева? Маўчанне. Алесь Салавей? Таксама. З нагоды выхаду кнігі Уладзіміра Калеснікі "Ветразі Адрысея" мяне дзсяць год згадваў як палітычна няспелага дэяктара. Ды і не толькі з гэтай нагоды. І не толькі мяне. І маіх калег па рэдакцыі крытыкі ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" — В. Палтаран, А. Разанава, Г. Шупенюк, В. Рабкевіч. Спрэс — неадпалітызаваны.

Хаця — намеснік галоўнага рэдактара Варлен Бечык быў партыйцам, як і дырэктары "Мастацкай літаратуры" Мікола Ткачоў, а пасля яго Міхаіл Дубянецкі. Аднак я мала магу знайсці людзей, што мелі б такое ж сумленне, так маглі б на сябе ўзяць адказнасць за грамадзянскі ўчынак...

Многае было... Фільм С. Таркоўскага "Люстра" ішоў "трэцім экранам", у кіназатрахах на задворках, Доктара Жывага Б. Пастарнака перадаваў пацемяна ў машынапісе, як і фотакопіі "Нарыса гісторыі Беларусі" У. Ігнатоўскага, Анекдотных выпадкаў з ідэалагічна-абсурднай падаплекай было — хоць возам вазі. Фільму Ф. Феліні "8 1/2" далі гран-пры на Маскоўскім фестывалі і не пусцілі ў пракат. Рускі тэатр імя Горкага паехаў на гастролі за мяжу і павёз з сабой "Макбета" У. Шэкспіра ў пастаноўцы Б. Луцэнкі без... рэжысёра, перакладчык І. В. Гётэ, Р.-М. Рылке, Ю. Тувіма В. Сёмуха быў "невязным"...

Забарон было столькі, што не пералічыць, сумна-смешных і трагічных кур'ёзаў — безліч. Аднак... Былі не толькі забароны. Між іншым, зараз з'явілася тэндэнцыя — кантамінаваць падзеі і атмасферу 30-х — пачатку 50-х гадоў і наступныя дзесяцігоддзі: ад канца 50-х да сярэдзіны 80-х. А гэта быў адрозны час. Савецкі, аднак зусім адрозны. Пасля хрушчоўскай "адлігі" хаця і падмарозіла, і жорстка, аднак былі і крыніцы, і ручаіны, і нават "весны пасярод зімы".

Таго ж самага Ф. Феліні мы ўсё ж глядзелі: і "Ночы Кабрыі", і "Дарогу", і "Амаркорд"... Як і фільмы І. Бергмана, Л. Вісконці, М. Антаніні... Чыталі і кнігі пра іх і іх уласныя допісы. Былі знаёмыя з творами А. Камю, Ж.-П. Сартра, Ж. Ануэма, Р. Гарадзі... Ды не пералічыць, што выдавалася тады, друкавалася ў часопісах, у тым ліку даступных нам польскіх. У бібліятэцы можна было спакойна займацца штудыямі Г.-В.-Ф. Гегеля, Ф. Ніцше, А. Шаленгаўэра, Г. д'Анунцыя, К. Гамсуна, манкіруючы вытворчымі раманами рознага ўзросту, якімі стракацела савецкая перыёдыка.

Быў сапраўдны кніжны бум. І густ вызначыў кірункамі інтэлектуальна — яны не сёння нарадзіліся. Быў тэатральны бум. Менавіта тады з'явіліся ў нас такія тэатральныя рэжысёры, як Б. Луцэнка, В. Раеўскі, В. Мазыньскі. З'явіліся ярка, запамінальна. Уся краіна (Працяг на стар. 14 — 15)

Ала СЯМЁНАВА

Імпэт адмаўлення і гіпноз сацыяльнай семантыкі

НАТАТКІ МАРГІНАЛЬНАГА ЧАЛAVEKA

Так — вялікі Дар Лёсу і Заваёва вякоў: незалежнасць Беларусі. Так — выдатна, што без крыві і разбурэнняў адышоў стары рэжым. Так — трэба берагчы Дараванае і змагацца: за нацыянальную ідэю, родную мову, свабоду сацыяльнага выбару.

Аднак... Нельга перакрэсліваць разумна набытае. Нельга перакрэсліваць саміх сябе. Нельга рабіць патэтыку адмаўлення адзіным прынцыпам жыцця. Жыццё абумоўлена стварэннем.

Пра гэта — мая размова.

Што датычыць артыкулаў Сяргея Дубаўца і Валянціна Акудовіча (хаця да з'яўлення на старонках "ЛіМа" майго допіса могуць быць надрукаваныя і іншыя матэрыялы на гэты конт) дык я не маю на мэдэ нікога судзіць, не збіраюся падводзіць вынікі, спраўджаць рахункі. Не імкнуся абярнуць у хрысціянства Валянціна Акудовіча, што з шматвяковай свядомасці чалавецтва, выяўленай у штудыях мысляроў, надае, здаецца, найбольш павагі М. Хайдэгера і С. Кірэгору, аднак меціць і сваю лінію. Не трымаю ў галаве і наўна-стратнай думкі паўплываць на Сяргея Дубаўца ў накірунку да пераўтварэння яго ў чулівага алпміста, лалянага палітыка і лагоднага крытыка-гларыёграфа.

Не збіраюся і ляцець праз ружовы ці яшчэ які туман наўскапыта і, задыхаўшыся, размахваць вогненным мечам палеміста — авохці вам!

Не пад мае думкі і, карыстаючыся выразным тропам Валянціна Акудовіча ("палеміст — блазан на дроце"), лезці на дрот, каб адшпарыць антраша не горш за таго блазна, або павальсавача ўнізе, пад дротам, каб пазбыцца лішку адрэзанага ў крыві ці проста прайсціся ў кругаверці флякаў па бар'еры арэны. (Між іншым, "амплуа" такіх публіцыстаў і літаратараў, як С. Дубавец, хутэй — трук, як блазан. Смяшчы ён нікога не збіраецца. Выконвае цвіковы, "смяротны нумар" пад дробат барабанаў: "Слабым на нервы пакінуць памяшканне!" Хаця... Блазан — той, хто гаварыць усё, што заўгодна, і натоўпу, і валадарам... У межах умоўнасці свайго занятку).

Увогуле арэна, сцена, тэатр — зручнае параўнанне для пачатку размовы. Умоўнасць — як неад'емная ўласцівасць мастацтва. Умоўнасць літаратурнай прасторы, умоўнасць сродкаў вобразнай выразнасці, умоўнасць зрэння, спрэчкі. Бо і рэчаіснасць, і паняцціны арэал сутнасцага, і духоўная праца па росшуку каштоўнаснага апірышча рэальнасці — у пэўнай меры маюць адзакі ўмоўнасці і адноснасці.

І з улікам гэтай умоўнасці вяду гаворку. Асабістую. Суб'ектыўную.

...Кожная новая эпоха, кожны новы перыяд заўсёды жорстка адмаўляюць папярэднюю, адракаюцца, перакрэсліваюць, руйнуюць. "Отречемся от старого мира, отряхнем его прах с наших ног", — упэўнена

хільнікамі Бурбонаў, а хто дажыў, перафарбоўваўся і ў рэспубліканца. Глядзіна і карцеч былі аб'якавыя да палітычных поглядаў герояў і ахвяр: кроў лілася ракою. Руйнавалі палацы, адмаўлялі не толькі класіцызм і барока, адмаўлялі ўвогуле культуру мінулага. Нашчадкі вярталіся і да адпрэчаных імён, і да эстэтычнай бясконцасці характава, у тым ліку і часоў бясконцага Людовікаў, шматлікіх Генрыхаў і Францыскаў.

Падчас падзення Рымскай імперыі выракаліся ўсяго — тыраніі і сучаснай дэградацыі апошніх валадароў, іх маралі і этыкі адносін. І — ад вялікай культуры антычнасці. На колькі стагоддзяў!

Кроў... Мільёны ахвяр... Зруйнаваныя сьвятыні, палацы, творы мастацтва, забытыя і перакрэсленыя імёны творцаў...

Варагаванне. Непрымірмае, і разбуральнае па сутнасці сваёй, нават калі гэта сутычкі кланавы, звычайна барацьба за ўладу, за ўплывы. Вайна Пунсваі і Белаі ружы ў Англіі, спрэчка гвельфаў і гібелінаў (прыхільнікаў царкоўнай, папскай і свецкай, імператарскай улад) у Італіі, інтрыгі магнатскіх родаў на Беларусі напярэдадні падзелу Рэчы Паспалітай.

Зараз у нас, пасля ўсіх аксамітава-вялоравых пераўтварэнняў, на ўсім постсавецкім абшары, толькі і чуваць: "саўкі", "большавізм", "таталітарны ўціск"... Часам складваецца ўражанне — 70 год толькі і выключна былі: ГУЛАГ, ГПУ, прапагандысцкі ўлёткі, лозунгі, маршы, казармы, пастановы, дырэктывы. Далейнае поліку сёрбалі, абораю хлеб кроілі, чыталі толькі гісторыю КПСС і жыццёныя правядыроў. Кампанія вядзецца шырока маштабна, з імгзтам большавіцкага непрымальнасці і пафасу разбурэння, даволі часта — тымі ж асобамі, што незадоўга, на нашых вачах, не менш баявіта, ваяўніча абаранялі ідэалы партыі (безумоўна, адной-адзінай), "воўкам грызлі" ўсіх, хто адыходзіў на крок ад высокай сацыялізму (колькі ні чытала, ніколі не магла ўсвядоміць, што гэта такое), сцераглі шэрагі прававерных партыйцаў.

Было. Сапраўды. І ГУЛАГ. І рэпрэсіі. І ідэалагічны ўціск. І былі непараўныя страты. Людзей. Страты інтэлектуальныя. Эстэтычныя. Свядомасныя. І ўсё ж — заставаўся: Чалавек. Homo Sapiens. Homo Faber. (Чалавек разумны. Чалавек творца). Homo Liber. (Чалавек вольны). Так, вольны ў сваёй свядомасці.

Чалавек гэты не стаўся масай. Але ж то былі і не адзінкі. Немагчыма сучасная падпарадкаванасць афіцыйнай ідэалогіі. Бо свядомасць не падуладная ні пастановам, ні дырэктывам, нават краты не маюць над ёю сілы. Згадаю хаця б, як на этапе, у халодным барану, вязьне Барыс Мікуліч, той самы, пісьменнік, чытаў вершы Блока: "Строй твой стан, как церковные свечи..." А Наталля Арсеннева, у таварняку, што вёз яе ў ссылку, у Казахстан, пабачыўшы ў шчыліне ваго-

мир" у 80-я гады), на годнасць і дэмакратызм патомнага князя Юрыя Радзівіла ("Змагарныя дарогі" Кастуся Акулы), на высокі арыстакратызм думак і паводзін селяніна па паходжанні Максіма Гарэцкага, яго сямейнікаў: дачкі Галіны Максімаўны, брата Гаўрылы Іванавіча, пляменніка — Радзіма Гарэцкага.

У нядаўнія часы, дыктатур і кіруючай ролі, у перыяд абавязковых для ўсіх адкрытых партыйных сходаў і аўралаў у калгасах і на садавіна-гароднінныя базах, такія разважання называлі: абстрактны гуманізм. З пагрозна-адміністрацыйным адценнем. Так, гуманізм. Ад традыцый злінскай даўніны — памятаецца Пратагора: "Чалавек — мера рэчаў". Ад рэнесанснага разумення чалавека, як "найпрыгажэйшага стварэння", калі перамога добра і ісціны сцвярджалася як неадменны закон быцця. Ад законаў і традыцый хрысціянства. Ад Запаветаў Хрыста. Ад учынкаў Яго. Таму што "стварыў Бог чалавека паводле вобразу Свайго" (Быццё, 1; 27).

...Камуна-хрысціянства як рэальнасць жыцця". Так пазначае ў памянёным артыкуле Валянцін Акудовіч. Жыццё па запаветах Хрыста? Было б добра. Але ж вакол — забойствы, крадзяжы, махлярства, падман... "Камуна-хрысціянства — гэта вялікая правакацыя вайны. Гэтай правакацыі ўжо найменей дзве тысячы гадоў..." — таксама з таго ж матэрыялу. "Сатана стварыў "планету людзей" — адтуль.

Не магу не аддаць належнае смеласці аўтара. Валянцін Акудовіч, безумоўна, свядома блефуе. Правакуе анафему. Але хрысціянства ў сутнасці сваёй, свайго веравучэння моцнае якраз разуменнем, літасцю, дараваннем. Міласэрнасцю. Сваімі неаспрэчымымі запаветами: "Не забі. Не крадзі". І г. д. Паводле іх, свядома ці несвядома, жыве і аўтар артыкула "У вайны няма Айчыны". Што ж датычыць яго сцвярдання наконце дзюх тысяч гадоў войнаў і спрэчак, дык не толькі войны і звадкі былі на зямлі: былі праца і творчасць, зямля дзівіла і дзівіць сваім характам (ад першастварэння), размаітасцю таленавітых і прыгожых людзей. А спрэчкі і звадкі, у тым ліку рэлігійныя, яны ад таго самага вечнага змагання добра і зла, змагання Бога і яго антыпода — дэміурга цёмных сіл. Людзі ж спазналі плод дрэва добра і зла. Спазнанне ж гэта мае значэнне куды больш глыбокае і шматлікае, як толькі першародны грэх. Увогуле не імкнуса распачынаць тэалагічную спрэчку. Тым больш, што сур'ёзны прац па пытаннях сутнасці хрысціянства назапашана салідна, многае сёння стала даступным. Гэта творы ад Айцоў Царквы да твораў аўтараў сучаснасці. Працуюць для пацвярджання сваіх меркаванняў аднаго з аўтараў гэтай сённяшняй тэалагічнай думкі, чалавека, што вельмі цікавіцца экуменізмам — рухам, які ставіць мэтай веравызнаўчае аб'яднанне хрысціян, кардынала Эдэфа Рацынгера: "Хрысціянская вера ў Бога вызначае хутэй наступнае: рэчы ёсць існыя, сутнасныя думкі адзінай Творчай Свядомасці, свядомаць з творчай волі і гэта Творчая Свядомасць, якая ўтрымлівае ўсе рэчы, адпусціла выяўленае ёю на волю ўласнага, самастойнага быцця... Хрысціянскую веру можна ў вышэйшай ступені дакладна пазначыць як філасофію волі. Ні ўсеабдым-

В студзеня ў "ЛіМа" быў ацэнены артыкул С. Дубаўца "Ружовы туман", у якім з уласцівай аўтару катэгарычнасцю адмаўляюцца ўсе вартасці беларускай свецкай літаратуры — як усяго толькі "раздзелу з гісторыі таталітарызму". На артыкул С. Дубаўца адгукнуўся В. Акудовіч "ЛіМ". 16 студзеня, распачаўшы тым самым дыскусію на закранутых пытаннях грамадскага і літаратурнага жыцця. У гаворку ўключаліся лімаўскія чытачы — рэдакцыйная пошта пачала прыносіць кароткія водгукі, меркаванні, рэагаваныя артыкулы. Сёння біра слова крытык і літаратуразнаўца Ала Сямёнава.

Сум па добрых вершах

МАКСІМ ТАНК ПРА ЛІТАРАТУРУ

За заслугі — медаль Скарыны

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка падпісаў указ аб узнагароджанні дырэктара Нацыянальнай кніжнай палаты Беларусі Анатоля ВАРАНЬКО медалём Францыска Скарыны. Гэтай высокай узнагароды Анатоль Іосіфавіч удастоены за вялікі асабісты ўклад у развіццё нацыянальнай бібліяграфіі і статыстыкі друку.

Свята — дзецям

З мэтай азнаямлення чытачоў з шэдэўрамі нямецкай літаратуры і мастацтва на самым канцы мінулага года ў дзіцячай бібліятэцы N 5 праведзены Дні культуры Германіі.

На святочнае адкрыццё Дзён у госці да дзяцей прыйшлі фрау Луіза Кляйэр — дырэктар аддзела курсаў нямецкай мовы інстытута імя Гётэ ў Мінску, Волга Штокман — кіраўнік нямецкага клуба "Масты", мастачка Н. Паплаўская.

Прыхільнікаў нямецкай музыкі чакаў сюрпрыз — выступленне вучняў музычнай дзіцячай школы N 13 пад кіраўніцтвам дырэктара М. Бадкова. У актавай зале экспанаваліся цудоўныя ілюстрацыі мастакоў Н. Паплаўскага і Г. Паплаўскага да кніг Ф. Шылера, братоў Грым, В. Гауфа. Гэтай падзеі была прысвечана і выстава работ вычняў СШ N 197: габелены, кераміка, фларыстыка, пап'е-машэ. У вестыбулі чытачы мелі магчымасць паглядзець плакаты з відамі Веймара, Вартбурга, Лейпцыга і іншых гарадоў Германіі.

Завяршылася імпрэза інсцэніроўкай "У госці да Беласнежкі", якую падрыхтавалі дзеці СШ N 202 пад кіраўніцтвам намесніка дырэктара Л. Арцюшэнікі і педагога І. Елісеенкі.

На працягу Дзён культуры Германіі нашым чытачам былі прапанаваны таксама іншыя цікавыя мерапрыемствы: заводнае падарожжа па Германіі, вечарына "Магутны талент Л. Бетховена" і літаратурная гадзіна "Вялікія казачнікі свету браты Грым", відагадзіна "Гарады Германіі", падарожжа з баронам Мюнхгаўzenам, літаратурная гульня па казках В. Гауфа.

Людміла БЯГУН, загадчыца дзіцячай бібліятэкі N 5

"Першацвет", N 1

Сёмы год свайго жыцця пачаў штомесячны часопіс маладых літаратараў Беларусі "Першацвет". Цяпер яго заснавальнікамі з'яўляюцца Дзяржаўны камітэт па справах моладзі Рэспублікі Беларусь, Цэнтральны Камітэт Беларускага саюза моладзі і калектыў рэдакцыі. А мэта выдання, канечне ж, ранейшая: своечасова падтрымаць маладыя таленты, даць ім магчымасць сустрэцца з чытачом.

Паззія першага сёлетняга нумара прадстаўлена імёнамі А. Любага, А. Паўлоўскай, А. Нінькі, Г. Панамарэнкі, А. Грыгаровіч, М. Канановіча, В. Угрыновіч-Камінскай, А. Курылавай. Змешчаны праявілі творы Т. Зубік, А. Чэрнік, А. Бабурэвіч, з паслядоўем Ю. Аляксіндай "На шляху да ісіцы", Н. Сокал, Т. Мазалеўскай, А. Кандрацюк.

У "Гасцёўні" апублікаваны аповесць М. Дубоўскага "Куница" і пазычныя чатырохрадкоўі і мініяцюры Т. Мушынскай.

Аповесць В. Гардзеля "Лекавыя зёлкі", змешчаную ў часопісе "Полымя", разглядае В. Смаль — "Лекавыя зёлкі для нашага грамадства". М. Бахарова на прыкладзе рамана "Хрыстос прызямліўся ў Гародні" ("Пад вяслэй маскай прытворшчыка") асэнсоўвае традыцыйны смехавай культуры Ф. Рабле ў творчасці У. Караткевіча. Н. Дзвіна ("Асалода натхнення") перагортвае старонкі кнігі Л. Раманавай "Ададай асалоду Богу". А. Петрушкевіч ("Развагі і іроі") запрашае пазнаёміцца з кнігай А. Дабравольскай "Пазамежнасць".

Л. Шчэрба гутарыць з мастацкім кіраўніком і дырыжорам узорнага цымбальнага аркестра СШ N 13 г. Мінска В. Тульвінскім — "Блонь, струнь, званы", або "Прыгоды цымбалаў".

У "Жароўні" выступаюць са сваімі творами Д. Хвастоўскі і В. Трусевіч.

Напрыканцы XX стагоддзя, здаецца, адным з самых папулярных літаратурных жанраў робяцца дзённікавыя запісы. Неардынарнай з'явай у сучаснай рускай літаратуры стаў "Дзёнік" Ю. Нагібіна (1996), які фактычна прыцяміў усю ягоную ранейшую літаратурную дзейнасць. З не меншай цікавасцю ўспрымаюцца сёння дзённікавыя запісы І. Буніна, У. Караленкі, Максіма Горкага.

У беларускай літаратуры гэты жанр мае свае даўнія і слаўныя традыцыі. Не будзем тут гаварыць пра авантурыстку сусветнага маштабу славутою Саламею Пільштынову, іншых папярэднікаў, згадаем адно арыгінальнае і да канца яшчэ нявывучанае і недаацэненае запісы Язэпа Драздовіча, апублікаваныя ўпершыню ў 1991 г. часопісам "Маладосць", прачытаныя нават Нобелеўскім лаўрэатам Чэславам Мілашам дакументальна-дзённікавыя нататкі Ф. Аляхновіча "У кіпцоўрах ГПУ", а яшчэ прыгадаем, што ў бліжэйшым да дзённікавых запісаў стылі працуе ўжо некалькі дзесяцігоддзяў Янка Брыль, што актыўна скарыстаўшы жанр асабістых дакументальных сведчанняў, заваявала прызнанне ў свеце Святалана Алексіевіч.

Відавочна, у дзённікавых запісах, як жанру сучаснай літаратуры, ёсць свае пэўныя вартасці і недахопы. Іх добра ўсведамляў і Максім Танк, які яшчэ ў 30-ыя гады, натуочы падзеі з грамадскага жыцця Заходняй Беларусі, свае асабістыя развагі пра стан літаратуры, роздум над праблемамі быцця, з чаго пазней склалася кніга "Лісткі календара".

"Ты там, калі не маеш часу пісаць вершы, дык вядзі дзёнік. Спатрэбіцца!" — пісаў Максім Танк у 1944 годзе на фронт свайму найбліжэйшаму сябру Пімену Панчанку.

Сам Максім Танк вёў "дзёнікі", пачынаючы з давераснёўскіх этапаў і амаль да самых апошніх дзён свайго жыцця. Пра тое, што гэта былі не проста асабістыя запісы, разлічаныя для хатняга ўжытку, а своеасаблівы від літаратурнай дзейнасці, сведчаць паасобныя выказванні, дзе пісьменнік гаворыць аб неабходнасці ўпарадкавання, скарачэння дзёніка, выкідвання з яго ўсяго лішняга і неістотнага.

"Дзёнік мой — як дзядоўская торба, запоўненая мімалётнымі думкамі, каляндарнымі датамі, падзеямі, пошукамі ўражанняў. Не ведаю, ці хопіць часу яго перагледзець, прывесці ўсё да нейкага ладу, а галоўнае — скараціць", — піша Танк у лютым 1977 года.

Надрукаваныя ў часопісе "Полымя" (NN9 — 12 за 1996 год і 1 — 12 за 1997) дзённікавыя запісы Максіма Танка ахопліваюць больш за паўвекавы адрэзак з жыцця краіны і развіцця нашай літаратуры, адлюстроўваюць звалючыю творчай індывідуальнасці самога пазта. Яны даюць уяўленне пра Максіма Танка як пра творцу сапраўды еўрапейскага маштабу, як пра асобу, што ў пэўнай ступені

з'яўляецца легендай нашай культуры. Адной з цэнтральных праблем, якая на працягу паўстагоддзя ні разу не знікае з поля Танкавай увагі, — гэта стан і развіццё нашай сучаснай літаратуры, перш за ўсё паззіі. Патрабавальнага мастака не задавальняе найперш нізкі мастацкі ўзровень сучаснай паззіі. І перш за ўсё пазычныя творчасць прадстаўнікоў сацрэалізму.

"1979 год. У паззіі — суцэльны гладкапіс. А яна павінна быць гаркаватай, шаршаватай і непадатлівай на разрыў", — запісвае М. Танк, і пазней пазначае, у тым жа годзе, што: "А ў паззіі нашай — неверагодная нудота, ад якой не ратуе ніякае мастацтва, стылістычнае ўпрыгожванне".

"1984. У паззіі нашай адчуваецца нейкая аднастайнасць, быццам большую частку вершаў пісаў адзін і той жа пазт, толькі пад рознымі прозвішчамі".

Бадай, кожны год ён закранае гэтую балючую тэму, шукаючы вытлумачэння і выйсця з таго тупіка, у якім апынулася паззія.

1982. "Трэба нешта рабіць з нашай паззіяй, бо яна пачынае выдыхацца, таптацца на месцы. Мо яе прыглушылі трывожныя падзеі на свеце? Некаторыя з нас узяліся за слоўную эквілібрыстыку, падаліся ў дробныя жыццёвыя справы", піша ён, а праз пару месяцаў з горьчучу адзначае: "Зараз усе мы навучыліся пісаць вершы, якія можна цытаваць, хваліць. Засталося яшчэ навучыцца пісаць такія, да якіх не раз хацелася б вяртацца". Гаворачы "ўсе мы", Максім Танк, дарэчы, не адлучае сябе ад іншых калег-сучаснікаў. Пачынаючы з самых першых, яшчэ ў многім вучнёўскіх твораў, пазту ўласціва вельмі аб'ектыўная і строга ацэнка ўласнага даробку. І здаецца, сёння ніводзін з самых прызірлівых спецыялістаў-даследчыкаў не быў такім строгім літаратурным суддзёй пазта, як сам Максім Танк.

1973. "Усё больш нарастае ў мяне пачуццё незадаволенасці сабой і сваёй паззіяй".

1979. "Прыслалі карэктурку майго чацвёртага тома і зборніка "Прайсці праз вернасць", у якім — зараз бачу, — шмат слабых вершаў. Ратуе яго, можа, пазма пра Дворнікава ды казка пра Мураша-Бадзіно".

1981. "Выйшаў апошні том збору маіх твораў. Цяпер бачу, што не трэба было ў яго ўключаць многіх слабых вершаў і розных сваіх выступленняў на з'ездах, пленумах, юбіляях".

1983. "Даў згоду на факсімільнае выданне "На этапах". А цяпер шкадую, бо зборнік вельмі слабы. І перавыдаваць яго няма ніякага сэнсу".

1985. "Пачаў верш, але нічога не выйшла: Ты, што першым быў уладаром нашай мовы, Залатых самародкаў і вознішч распаленых слоў

Вычараўваць мог супраць смерці закліцаць, замовы.

Надумана, дрэнна. А гэта яшчэ горш: У ветлыя топі ракі Закінулі дрэвы галіны, Як вуды свае рыбакі".

1986. "Засумаваў па добрых вершах і сам развучыўся іх пісаць. Мікеланджэла гаварыў, што мармур дрыжыць пры яго набліжэнні. Нешта падобнае павінна было б адчуваць і слова пры набліжэнні пазта".

Патрабавальнае стаўленне М. Танка да мастацкага ўзроўню літаратуры, арыентацыя на еўрапейскія традыцыі ўласцівыя былі яму, пачынаючы з самых першых крокаў у літаратуры. У давераснёўскіх артыкулах і рэцэнзіях маладога Танка, у яго праграмных вершах тае пары сустракаюцца тыя ж матывы незадаволенасці станам развіцця тагачаснай заходнебеларускай паззіі, нараканні на яе аднастайнасць, няўвагу да мастацкай формы, залішняю традыцыйнасцю. І ў жыцці, і ў літаратуры Танк быў рэвалюцыянерам. Маладога Танка не палохалі ні званні, ні аўтарытэты. Аб'ектыўным і патрабавальным быў ён не толькі да сваіх сучаснікаў, заходнебеларускіх таварышаў па пярці — Васілька, Машары, Таўлая, але паводле высокіх мастацкіх крытэрыяў імкнуўся ацэньваць і даробак класікаў нашай літаратуры. Асабліва гэта заўважна ў лістах М. Танка да Пімена Панчанкі, надрукаваных у N 8 часопіса "Полымя" за 1997.

"Што да нашых "юнацкіх" мар аб вялікай літаратуры, дык мне здаецца, іх ніякі вецер не развее, і мы памалу пачынаем іх ажыццяўляць", — піша Танк у траўні 1943 года на фронт П. Панчанку. А ў другім лісце ў жніўні таго ж года дадае: "Я незадаволены з нашай літаратуры. Трэба пісаць. А то эпіганізм, які пачынае разлівацца астраўкамі, гразіць на доўгія гады заліць наш беларускі Парнас".

"Людзі нас траіх (Танка, Панчанку, Куляшова. — Г. Т.) уважаюць за пазтаў "определившихся", а мне здаецца, знаходзімся ў стадыі пошукаў новых дарог мастацтва, мы больш упартыя, як нашы сучаснікі, якія паспяшылі "определились".

Сапраўды, жыццёвы і творчы шлях Танка ў тыя гады быў ужо прадвызначаны. І ён гэта прадчуваў. Аднак суровую крытычную ацэнку некаторых твораў тагачаснай літаратуры, у прыватнасці пазм Якуба Коласа "Адплата" і Аркадзя Куляшова "Прыгоды цымбал" нельга растлумачыць адно юнацкім максімізмам. Тут прасочваецца непадрабная трывога і клопат за будучыню нашай літаратуры.

"У "Звяздзе" друкаваўся адрывак з новай пазмы Коласа, які нагадвае яго ранейшую рэч "Суд у лесе". Тэма партызанская. Не падабаюцца мне яго апошнія пазмы: слаба напісана, і за мовай і формай перастаў са-

Ёсць на свеце ... Крайшарад

Часам дзіцячымі пісьменнікамі становяцца не толькі па прызначэнні, а і, так сказаць, па неабходнасці. Нават добра вядомыя не аднаму пакаленню дзяцей "Міхасёвы прыгоды", былі напісаны народным песняром Якубам Коласам для яго малодшага сына, калі той захварэў і асабліва нудзіўся. Бацька вырашыў развесіліць Міхася, але — твор атрымаўся высокамастацкі, ён неўзабаве прыйшоў да іншых дзяцей, заняў належнае месца ў беларускай дзіцячай літаратуры. А ўзяць народнага пазта Рыгора Барадуліна. Калі пісаў свае першыя творы для малечы (а яны ў Рыгора Іванавіча вельмі вясельны і дасціпныя), таксама найперш меў канкрэтную адрасата — дачку Ілонку. Дарэчы, і цяпер Барадулін паспяхова працуе ў гэтым кірунку, і таксама мае "асабістую" зацікаўленасць — творы свае адрасоўвае ў першую чаргу ўнучцы Дамінічы.

А вось — свежы прыклад. Толькі што ў выдавецтве "Юнацтва" выйшаў зборнік вершаў, скарагаворак (а яшчэ ёсць казка-гульня) Уладзіміра Скарынкінна "Падарожжа ў Крайшарад". У ім няма прысвячэння, але лёгка ўгадаць, што аўтар усё ж пісаў "з разлікам" на ўнучку Насцю. А Насця (бліжэй яе завуць Наста) — сама непасрэднасць, у меру гарэзлівая, непаседлівая, трошкі, як і ўсе дзеці, капрызлівая, непаслухмяная. Яна

з'яўляецца ў самым першым вершы кнігі — "Во якая Наста ў нас!":

Настачка скрывіла губы: — Не хачу я чысціць зубы,

І чытаць я не хачу. Лепш я, мама, паскачу.

Узялася Насця ўбок і пайшла па хаце ў скокі.

Станцавала Польшку "Янку" — Заспявала "Калыханку".

"Калыханку" праспявала І сказала: — Мама, Ая!

Не хачу я больш спяваць, Буду леныя маляваць.

І наступны верш "Каго Насця любіць?" напісаны ў гэтым жа плане: Насця — сама непасрэднасць.

Вершы "Ласуха-хітруха", "Кабылка Жаржэта", "Сапраўдны сябар", "Іспоткі-бразготкі" (у гэтым творы, У. Скарынкін удаля выкарыстоўвае з адпаведным тлумачэннем слова "іспоткі", якое мае дыялектны характар і ўжываецца як рукавіцы, а гэта пашы-

рае веданне дзецьмі роднай мовы) дазваляюць яшчэ бліжэй пазнаёміцца з Насцяй, увайсці ў яе свет, а значыць куды лепш зразумець свет дзяцінства ўвогуле.

Аднак пазт не абмяжоўвае сябе вершамі толькі пра Насцю, сярод яго герояў і іншыя дзеці — "Хрустальнае вядро", "Вые вышка", "НЛА", "Купілі Машы парасон", "Фасоля Валя", "У Наташы свінка"... Пра іх таксама расказваецца гэтаксама пераканаўча, як і пра Насцю.

Ёсць у зборніку і вершы, традыцыйныя для нашай дзіцячай паззіі. Як і іншыя аўтары, У. Скарынкін знаёміць дзяцей з раслінным і жывёльным светам, расказвае пра птушак, звяроў. Але ўмее знайсці арыгінальны паварот думкі. Для прыкладу, у вершы "Мышка-піяністка" гаворка пра мышку, якая зрабіла сабе гняздзечка ў піяніна, а паколькі мышка — непаседа, дык...

Вось дык дзіва — піяніна, Што стаіць каля тлумо, Толькі ляжа спаць Яніна, Пачынае граць само...

У вершы ж "Сонечная вавёрка" аўтару ўдалося як бы "звесці" ў адно два вобразы:

Дзе бруцця Нача, На сасне пад горкай

чыць наш паважаны дзядзька Якуб. Мо таму гэтыя рэчы яму не ўдаліся, што з падзеямі ён быў знаём толькі з газет, ды, можа, гэта і ёсць асноўнае, самыя падзеі не маглі змясціцца ў традыцыйных яго рамках сялянскай эпікі”.

Пасля публікацыі ўсёй коласаўскай пазмы “Адплата” ўжо ў 1945 г. Танк не мяняе сваёй думкі пра гэты твор. Ён піша своеасаблівую рэцэнзію П. Панчанку на коласаўскі твор: “Пазма вельмі слабая, — сцвярджае Танк. — Цяжка нават уявіць, што гэта напісаў усімі намі паважаны аўтар “Новай зямлі”. І тэма, і сам верш — нейкая руіна, з якой толькі віднеюцца дзіка павыгінаныя, пакрэмсаныя бэлькі... (...) Вось вершы, якія дапамагаюць табе ўявіць усё, што нельга перадаць у лісце.

Савецкі Саюз не адзі:
Амерыка, Англія ў згодзе.
Што ж будзе, калі гэты млын
На поўныя ставы заходзе?
А як матцы глядзець
На сына, што стаў галавешкай.
Праклёны ж яе, ну як медзь,
Звінелі і білі даўбешкай”.

Далей Танк прыводзіць яшчэ некалькі ўрыўкаў з коласаўскага твора, дзе выразна выявілася павярхоўнасць, алісальнасць і стылістычная недасканаласць твора.

Пра тое, што высокія мастацкія крытэрыі ў дачыненні да літаратуры Максім Танк захаваў на ўсё жыццё, сведчаць яго пазнейшыя дзённічковыя запісы, дзе ён крытычна адзначае творчы ўласны даробак і даробак сваіх сяброў (ужо прызнаных класікаў), з якімі ён ствараў новую літаратуру. Вось, напрыклад, як успрымаў Танк славу тую “Паэму сораму і гневу” свайго найлепшага сябра П. Панчанкі: “Прачытаў Піменаву “Паэму сораму і гневу”, напісаную з нейкім істэрычным надрывам. Я думаю, з часам ён сам убачыць яе слабыя мясціны. А даліску да верша “Ратуйце нашы душы”: “Зыходжу і са сваіх асабістых назіранняў, як член Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі — відаць, не варта было даваць... (...) Тут я перастаю разумець Пімена, які ў сваім раздражненні збіваецца з такту і пачуцця меры. Ды тое, што зараз многім падабаецца, заўтра мала каго будзе цікавіць”.

Думаецца, што менавіта трывогай за заўтрашні дзень, за будучыню нашай літаратуры і выклікана падобная крытычнасць, часам цалкам аб’ектыўная, а месцамі не пазбаўленая і пэўнай суб’ектыўнасці. Увогуле пра гэта Максім Танк дбаў, відаць, з той самай хвіліны, калі адчуў сябе паэтам. “У нас часта гавораць аб вернасці традыцыям, — пісаў малады Максім Танк у сваіх давераснёўскіх “Дзённіках”. — Сапраўднай традыцыяй павінен быць бунт супраць усяго, што аджыло свой век, бунт супраць розных схем, а не наступнае адкрыццямі мінулага”.

Сапраўды, у сваёй творчай практыцы Максім Танк, пачынаючы са зборніка “На этапах”, заўсёды імкнуўся быць наватарам. Пытанні формы, сучасныя прыёмы пазтыкі былі для яго вельмі істотнымі на працягу ўсяго жыцця. Зрабіўшы верлібр сваім любімым пазтычным жанрам, “галоўны пазт Беларусі” ўвесь час павінен быў даказваць і пац-

вярджаць ягонае права на існаванне ў літаратуры.

1983. “На мінулым пленуме, на якім я не змог быць, многія апалчыліся супраць маіх верлібраў. У нас даруюць любое пуштазвонства, было б яно толькі зарыфмавана, і не заўважаюць, што ва ўгоду гэтай скарапейкі нават прызнаныя майстры пісалі розныя несуразнасці”. “Наша крытыка ўсё яшчэ глядзіць на верлібр, як на незаконнанароджанага байструка”, — піша Танк у 1987 г.

Максім Танк на працягу ўсяго жыцця задумваўся над будучыняй літаратуры, пільна ўзіраючыся ў тэндэнцыі, што адбываліся ў сучасным еўрапейскім мастацтве. Далучанасць да сусветнага літаратурнага кантаксту, гэтак адчуваўся ў пазіі Максіма Танка, падкрэсліваецца і ў яго дзённічковых запісах. Бадай, ніхто на Беларусі, за выключэннем хіба Я. Брыля, так добра не арыентаваўся ў шматлікіх сучасных сусветных літаратурных плынях, напрамках і тэндэнцыях. Гэты факт тлумачыцца і біяграфіяй самога Танка. У маладыя гады, яшчэ падчас свайго побыту ў Вільні, ён асабіста пазнаёміўся з многімі сёння вядомымі літаратарамі — Чэславам Мілашам, Тадэвушам Канвіцкім, Янам Гушчам і інш. Пазней, у савецкі час, калі большасць грамадзян задыхалася ў павуціне літаратуры сацыялістычнага рэалізму, Максім Танк, дзякуючы веданню польскай мовы і маючы ў Польшчы аўтарытэтны сяброў-літаратару, а таксама блізкага родзіча — пляменніка жонкі Любові Андрэюны — Уладзіміра Платона, таксама польскага пісьменніка, меў магчымасць знаёміцца з усімі навінкамі сучаснай літаратуры, што выдаваліся ў Польшчы. Ч. Мілаша, пра якога ў нас тады мала хто і чуў (бо яго не выдавалі нават у сацыялістычнай Польшчы) вершамі і прозай К. Гамсуна, Васэрмана, Сэйфэрта, Мантэрана, І. Сілонз, Л. Фердынанда і інш. пра існаванне якіх многія нашы літаратары і не чулі.

Відаць, таму, адзначаючы, як самую каштоўную рысу беларускай пазіі яе “заземленасць, заглыбленасць у людскія справы”, Максім Танк піша пра сябе: “Я даўно разбурыў гранічныя мур, які аддзялялі прозу ад пазіі”. І адзначае з задавальненнем, што пацвярджае гэты тэндэнцыі ў сучаснай літаратуры нечакана для сябе знайшоў у лістах Т. Мана, дзе было напісана, што “Паззія і проза ў самым высокім значэнні ўсё больш і больш збліжаюцца і некалі зліюцца ў адно”. Слабасць беларускай пазіі Танк бачыць у тым, што “ў ёй больш эмоцый, як думак”. І са шкадаваннем крыху пазней заўважае: “Не маю часу і здарова распачаць рэвалюцыю, бо ў нашай пазіі столькі нагромадзілася старызны!”

Як ужо гаварылася не раз, пачынаючы з юнацкіх гадоў і да апошніх дзён свайго жыцця марыў Танк пра вялікую новую літаратуру. У 1974 г. ён піша: “Праз год 20 будзе ў нас зусім іншая літаратура. Яна павінен прасяяцца праз аб’ектыўную крытыку”.

У прынцыпе гэтае танкаўскае прароцтва ў пэўнай ступені збылося. Будзем спадзявацца, што збудуцца і ягоныя іншыя прадбачанні, напрыклад, выказаныя ў 1983 годзе: “Усё большую надзею ўскладаю на літаратуру, якая прыйдзе пасля нас”.

Галіна ТЫЧКА

Спрыйма зайчык скача
Сонечнай вавёркай.

Аб майстэрстве У. Скарыніна сведчыць і падборка скоргагаворак, а таксама “Смачная азбука”. Як вядома, вершаваныя азбукі можна знайсці ў самых розных творах. Але ніхто пакуль не дадумаўся зрабіць яе “смачнай”. Азбука ж і на самай справе “смачная”, бо на кожную літару алфавіта (“й”, “у”, “ь”) — не выключэнне, хоць абыграць гэтыя літары вельмі складана) падобраны прысмакі, адсюль і адпаведныя загаловкі скоргагаворак — “Апанас і Ананас”, “Багдан і Банан”, “Вафлі і Вінаград” і г.д.

Выяўленчыя магчымасці мовы раскрыты і ў казцы-гульні “Падарожжа ў Крайшарад”:

Кандрат,
Галіна і Андрус
З краіны дзіўнай Беларусь —
Не ў Польшчу,
не ў Кітай,
не ў Чад —

Пайшлі на золку ў Крайшарад.

Напачатку юныя чытачы толькі здагадваюцца, што гэта за краіна — Крайшарад, паступова набліжаючыся да невядомага ім. А на шляху, разам з вышэйзгаданымі героямі, іх падсцерагае нямаля небяспекі, ды Кандрат, Галіна і Андрус падарожнікі вопытныя, лёгка пераадоўваюць самыя непрадбачаныя перашкоды, бо яны добра ведаюць і любяць сваю мову, а таму

Мы можам у салаку
Ператаарыць сабаку.
Калі сустрэнецца нам леў,
Мы зможам льва загнаць у хлеў.

Акурат такую песенку спяваюць яны ў дарозе. І здзяйсняюць нямаля цудаў, праяўляючы кемнасць. Шляхам невялікіх перастановак літар ці далісваннем новых, альбо адкінуўшы непатрэбную, а таксама робячы іншыя пераўтварэнні, лёгка мяняюць сэнс слова. Ды і як інакш, калі Крайшарад — сама незвычайнасць:

Да сустрэчы,
Крайшарад —
Непаўторны край шарад.
Дзе шафэры і шэрыфы
Любяць надта лагаграфы,
А іх дзеці — анаграмы
І, вядома, метаграмы.

Кніга “Падарожжа ў Крайшарад” цікавая і патрэбная, хоць і нельга сказаць, што аўтару ўдалося ўсе творы вытрымаць на належным узроўні. Часам аўтар забывае аб узросце сваіх чытачоў, а ў выніку і з’яўляюцца вершы быццам і дасціпныя, але — надуманыя. Як гэты — “З лясвіцаю па грыбы”, герой якога, паколькі вельмі малы, пры дапамозе аўтара знайшоў такое выйсце, прыхапіўшы ў дес лясвіцу:

А таму,
што ён малы
І не ўмеў на ствалы
Дрэў сухіх і без вярэнькі
Узбірацца,
як апенькі.

Калі тут і ёсць гумар, дык не “дзіцячы”. А кніжка ж — дзіцячая...

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Кнігарня

Наваградчына, як часцінка Бацькаўшчыны

Нямала на беларускай зямлі слаўных куткоў, якія могуць пахваліцца багатай мінуўшчынай, але Наваградчына — адзін з найбольш адметных. Акурат яна, па сутнасці, — радзіма Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, адной з самых высокаразвітых дзяржаў свайго часу ў Еўропе. А яшчэ Наваградчына — калыска многіх знакамітых людзей, у шэрагу якіх, безумоўна, першае месца належыць неўміручаму Адаму Міцкевічу. А яшчэ...

Старонкі гісторыі Наваградчыны ажываюць у гісторыка-дакументальнай хроніцы “Памяць”, якая выйшла ў выдавецтве “Беларусь”. Як вядома, “Памяць” — шматтомнае выданне, якое ажыццяўляецца ў нашай краіне паводле рашэння ўрада Рэспублікі Беларусь. Пачатак яму некалі быў пакладзены пры непасрэдным удзеле першага сакратара ЦК КПБ П. Машэрава, калі па яго закліку многія пісьменнікі і журналісты ў кароткі час падрыхтавалі кнігу пра Шумілінскі раён. З таго часу шмат вады ўцякло. Былі часіны, калі пра “Памяць” забывалі і ў год выходзілі адна-два кнігі. Цяпер жа гэтая важная справа зноў узятая на дзяржаўны кантроль, і толькі апошнім часам з’явіліся кнігі, прысвечаныя Валожынскаму, Горацкаму, Круглянскаму, Драгічынскаму, Барысаўскаму і іншым раёнам. Праўда, не ўсе яны зроблены на належным узроўні.

“Памяць” жа Наваградскага раёна выйграе не толькі ў параўнанні са згаданымі, але і з ранейшымі кнігамі серыі. Па багаці матэрыялу, шырыні ахопу жыцця раёна да яе набліжаюцца хіба толькі кнігі пра Ляхавіцкі і Талачынскі раёны, да выхаду якіх мелі самае непасрэднае дачыненне адпаведна вядомы гісторык-даследчык В. Скалабан і кіраўнік Арганізацыйна-метадычнага цэнтру па выданні гісторыка-дакументальных хронік “Памяць” Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку А. Петрашкевіч, якія вельмі дапамаглі сваім землякам у зборы і сістэматызацыі матэрыялу.

Наваградская кніга “Памяць” таксама выйграе таму, што і тут знайшліся людзі, якія стварэнне кнігі ўспрынялі як свой грамадзянскі абавязак, — дырэктар Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук М. Касцюк, ён родам з Наваградчыны, і старшыня раённай камісіі па стварэнні “Памяці”, ён жа загадчык аддзела Наваградскага райвыканкама П. Мікульчык. У зборы і падрыхтоўцы матэрыялаў прынялі актыўны і зацікаўлены ўдзел дзесяткі прадстаўнікоў грамадскасці раёна, а найбольш значны матэрыялы напісаны вядомымі даследчыкамі з таго ж Інстытута гісторыі і Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Немалаважна і тое, што пры складанні кнігі першынстваваў па-сапраўднаму творчы падыход. Вядома, прынцып падачы ма-

тэрыялу захаваны — гэта менавіта хроніка жыцця Наваградчыны ў розныя гістарычныя часы. Але, разам з тым, значнае месца займаюць нарысавыя матэрыялы. Гэта і нарыс агляднага характару, і нарысы-артыкулы пра знакамітых людзей, якія ці нарадзіліся тут, ці звязалі з Наваградчынай сваю дзейнасць, а таксама пра розныя аспекты гаспадарчага, культурнага жыцця.

У прыватнасці, В. Чамярыцкі (“Грыгор Цамблак”) нагадвае, што “з Наваградкам і Наваградчынай звязаны апошні, адзін з самых актыўных і плённых перыядаў жыцця і дзейнасці выдатнага славянскага пісьменніка, культурнага і царкоўна-рэлігійнага дзеяча Грыгора Цамблака”, які, як вядома, паходзіць з Балгарыі. М. Багадзях (“Іахім Літавор”) расказвае пра Іахіма Літавора Храптовіча, выдатнага грамадскага і дзяржаўнага дзеяча Рэчы Паспалітай. А артыкул У. Емяльянчыка “Наваградскія паслы Тадэвуш Рэйтан і Самуэль Корсак на падзельным сейме 1773 г.” знаёміць з тымі, для каго інтарэсы радзімы заўсёды былі на першым плане. Досыць пазнавальны матэрыял “Айчына думак паэта. Слова пра Адама Міцкевіча” Л. Мірачыцкага. І вельмі дарэчы “Міцкевічаўскі календарык”, што занатаваў асноўныя падзеі з жыцця паэта. Ёсць і нарысы, якія знаёмяць з М. Чачотам, В. Каратынскім, В. Таўлаем...

Назваецца усё значныя публікацыі — перагортаюць усю кнігу, што наўрад ці трэба рабіць. Хай гэта робіць чытач. Але хацелася б згадаць такія, як “Вайшалк” В. Чаропкі, “Ад сталіцы княства да цэнтру ваяводства” В. Чамярыцкага, “Рэфармацыйны рух на Наваградчыне ў другой палове XVI — першай палове XVII ст.” Л. Івановай, “Мова Наваградчыны” А. Булькі. Што да апошняга матэрыялу, дык падобныя артыкулы ў ранейшых хроніках наогул не сустракалася.

Удала падабраны і ілюстраваны матэрыял, мо найперш — каляровыя здымкі (апошнім часам іх у кожнай кнізе “Памяці” змяшчаецца па 12 і яны папярэднічаюць асноўнаму матэрыялу, з’яўляючыся свайго роду ўводзінамі ў жыццё раёна і раённага цэнтру). На жаль, не заўсёды ўдаецца знайсці для ілюстрацый нешта арыгнальнае, часта з кнігі ў кнігу пераходзяць безаблічныя помнікі, звязаныя з мінулай вайной, ці падобныя між сабой асобныя моманты з жыцця мясцовай сельскай гаспадаркі ці прамысловасці. Наваградцам жа ёсць што паказаць: “Наваградскі замак”, “Наваградскі фарны касцёл, пабудаваны ў канцы XIV ст.”, “Возера Свіцязь”, “Рака Нёман”, “Дом-музей Адама Міцкевіча”, “Курган Бессмяротнасці, насыпаны ў гонар А. Міцкевіча ў 1924—1931 гг.”, “Фальклорны калектыў Тулічаўскага сельскага клуба”...

А. М.

Маладое, бестурботнае... і дасціпнае!

Наклад чарговай кнігі народнага паэта Беларусі Ніла Гілевіча ўсяго... сорак экзemplяраў, таму пазнаёміцца з ёй змогуць вельмі і вельмі немногія. А шкада, бо зборнік “Маладое бестурботнае, ад рэдактараў свабоднае”, выпушчаны на ратапрынце, — унікальны. А унікальнасць яго вынікае ўжо з назвы. На самай справе тое, што трапіла пад вокладку — “ад рэдактараў свабоднае”, бо пісалася аўтарам у юнацтве без разліку на тое, каб прапанаваць усе гэта ў друку. А яшчэ больш пэўнасці надае аўтарскае ўдакладненне: “Вершаваныя гратэскі. 1950—1951гг.”. Гэтыя “вершаваныя гратэскі” пісаліся Нілам Сымонавічам яшчэ тады, калі ён толькі марыў пра пачынную славу, бо з’яўляўся ўсяго-наўсяго навуччэнцам Мінскага педагагічнага вучылішча, а затым студэнтам БДУ імя У. І. Леніна. Але ўжо шмат пісаў. І не толькі для друку, а і для сябе, сяброў.

У “Маладым, бестурботным...” сустракаем парадыйна-гераічную пазму “Пабоішча”, адрасаваную, як сказана ў аўтарскім прысвячэнні, “змагарам за свабоду і незалежнасць Мінскага педвучылішча”. Калі можна так сказаць, “дзея” яе адбываецца ў час... танцаў. А на танцах усялякае здараецца. Бывае, што інтарэсы “сваіх” і “чужых” сутыкаюцца. А ў выніку... Калі чытаеш твор, міжволі думаеш: а ці не з яго бярэ свае вытокі дасціпны, вытанчаны, па-сапраўднаму народны гумар Н. Гілевіча, які пазней знайшоў сваё ўвасабленне ў яго сталых творах і найперш, вядома, у знакамітым рама-

не ў вершах “Родныя дзеці”?)!

Шмат досціпу і ў другім творы — “Фрагменты”, які мае падзаглавак-тлумачніне: “З талісіу жыцця ў інтэрнаце педвучылішча”. Гэта сапраўдны сказ пра студэнцтва 50-х гадоў, якое гадавалася на пасляваеннай няшчымнасці, але не страчвала бадзёрнасці і аптымізму:

Няхай заводзіць ары
Падцягнуты жывот.
Мы родам — пралетары,
І мы — студэнты! Вот!

А яшчэ ёсць у кніжцы урывак з пазмы “У даіўным горадзе — Маскве” і “заява” “Рэктару ўніверсітэта ад студэнта і паэта Гілевіча Ніла”. Апошні твор таксама свайго роду сцэнка са студэнцкага жыцця. Дый, рэзактывы, не толькі з колішняга, а і з сённяшняга, калі... Лепей пра гэта гавораць заклячыны радкі “заявы”:

А праўда вась — і тут я не хлушу,
Адно пранікніце ў маю задуму:
Я гэты верш на лекцыі пішу —
Каб не памерці ад пуды і суму.

“Маладое, бестурботнае...” Н. Гілевіча нечым нагадвае “Першую кнігу” І. Мележа. З той розніцай, што зборнік Івана Паўлавіча быў выпушчаны дзяржаўным выдавецтвам “Мастацкая літаратура” ў абодвух выпадках — творы, што для друку не прызначаліся, але якія нямаля даюць для лепшага разумення таго, як адбывалася самасцвярджэння знакамітых твораў.

Янка ЗМІТРОВІЧ

Беларусь: архітэктура і мастацтва

Пад такой назвай у Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Я. Коласа НАН Беларусі разгорнута кніжна-ілюстрацыйная выстаўка. Выданні, якія змешчаны ў экспазіцыі, аб'яднаны па некалькіх тэмах: выяўленчае мастацтва, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва, помнікі архітэктуры, праваслаўнае дойлідства Беларусі.

Кнігі, альбомы, іншыя друкаванні матэрыялы даюць уяўленне аб Беларусі ў розных жанрах мастацтва і рознымі сродкамі: прафесійным мастацкім, скульптурным, архітэктурным і самадзейным творчым.

Манументальнае мастацтва Беларусі прадстаўлена, у асноўным, выданнямі аб помніках, прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне.

Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва адлюстроўваюць кнігі: Фадзеева В. Я. "Беларуская народная вышыўка", "Беларускі ручнік". Гісторыю беларускай керамікі можна прасачыць па такіх выданнях, як "Беларуская кафля", Здановіч Н. І., Трусаў А. А. "Беларуская паліваная кераміка XI—XVIII стст." і інш.

Па кнігах і альбомах, што выстаўлены для азнаёмлення, можна пазнаёміцца з помнікамі архітэктуры Полацка, Гродна, Віцебска, Магілёва, Мінска, іншых гарадоў і мястэчак.

Выстаўка, аб якой ішла гаворка, размешчана ў зале ЦНБ у спецыяльных вітрынах, пазнаёміцца з ёю можа кожны наведвальнік.

Тамара БРАІМ,
загадчык аддзела абслугоўвання
ЦНБ НАН Беларусі

Увесць свет да нас

Акурат гэтак можна ахарактарызаваць задумку рэдакцыі часопіса "Полымя". Само сабою, яна мае літаратурны ўхіл.

Як чытачы паспелі заўважаць, старэйшына нашых літаратурна-мастацкіх выданняў летась завёў на сваіх старонках раздзел "Галасы свету", у якім шырока прадстаўляецца творчасць пісьменнікаў адной з замежных краін. У студзенскім нумары гасцем была нямецкая літаратура, у красавіцкім — чэшская, а ў адзінаццатым (на жаль, ён запазніўся) — балгарская.

Адкрываецца гэтая аб'ёмная "балгарская" падборка артыкулам А. Вярцінскага "Дзве балгарскія рысы". Змешчаны апавесць Г. Данаілава "Хата па-за светам", апавяданні Н. Хайтава, І. Пятрова, І. Радзічкава, сатырычна-гумарыстычныя ўспанніны П. Незнакомава, сатырычныя апавяданні С. Страціева, развагі Л. Дзілава "Роўнасць — утопія і мара", паэзія В. Пятрова, П. Мацева, Н. Вылчавы, С. Уладзімірава, С. Паптанева, С. Пенчавай, П. Аліпіева і іншых, гутарка Б. Касабавай з С. Паптаневым "Кожны з нас ёсць Сусвет". Смак балгарскага слова данеслі да беларускага чытача У. Анісковіч, Р. Барадулін, С. Законнікаў, В. Зуёнак, А. Канапелька, М. Мятліцкі, А. Эзак, В. Жуковіч, В. Куляшова, Ю. Свірка, В. Коўтун, У. Скарынкін...

Ганарар за свае творы балгарскія пісьменнікі пералічваюць на рахунак Рэспубліканскага літаратурна-мастацкага фонду "Гронка", створанага для падтрымкі часопіса "Полымя".

Прэм'ера кнігі

У Цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы Мінска адбылася прэм'ера кнігі лаўрэата Літаратурнай прэміі імя А. Куляшова, паэта Казіміра Камейшы "Дожджыкава лічылка", выдадзеная выдавецтвам "Юнацтва".

На сустрэчу са сваімі юнымі чытачамі аўтар прыйшоў разам з рэдактарам кнігі, паэтам Уладзімірам Мазго. Пісьменнікі чыталі свае вершы і загадкі, дзяліліся творчымі задумамі, адказвалі на шматлікія пытанні школьнікаў. Працаваў у бібліятэцы і выязны кніжны кіёск выдавецтва "Юнацтва", дзе чытачы маглі набыць новыя кнігі і атрымаць аўтографы.

Н. К.

ВІШУЕМ!

Феліксу БАТОРЫНУ — 50

5 лютага споўнілася 50 гадоў паэту Феліксу Баторыну. Родам Фелікс Барысавіч з Мінска, нарадзіўся ў сям'і служачага. Яго бацька Барыс Паўлавіч Хаймовіч з'яўляўся актыўным удзельнікам партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Ад яго, а таксама ад балявых сяброў бацькі, што часта збіраліся на кватэры, Фелікс з маленства чуў беларускую мову. Скончыўшы з залатым медалём сярэдняю школу N 51 г. Мінска, паколькі рана прайшоў цікавасць да літаратуры, паэзіі, спрабаваў паступіць у Літаратурны інстытут імя А. М. Горкага ў Маскве, але няўдала. З 1966 па 1972 год вучыўся ў Мінскім дзяржаўным медыцынскім інстытуце. Атрымаўшы вышэйшую адукацыю, працаваў урачом у Барысаве, Мінску. Першыя вершы апублікаваў у шостым нумары часопіса "Малодосць" за 1968 год, дзякуючы тагачаснаму загадчыку рэдакцыі паэзіі М. Аўрамчыку. Мікола Якаўленіч заўважыў новага таленавітага аўтара і "своечасова падтрымаў яго. Ф. Баторын шмат друкаваўся ў рэспубліканскай перыядыцы. А паколькі піша не толькі на беларускай мове, а і на ідыш, дык і ў такіх выданнях, як "Саветыш геймланд" ("Савецкая радзіма", Масква), "Бірабіджанер штэрн" ("Бірабіджанская зорка", Бірабіджан), "Ды ідыш гас" ("Яўрэйская вуліца", Масква), "Форвэртс" ("Наперад", Нью-Йорк) і іншых. Аўтар кніг "Раніца" (1981), "Зялёны тралейбус" (1986), "Я дрэва пасадзіў" (1991)... Перакладае паэзію і прозу з рускай, нямецкай моў і ідыш на беларускую. Вiншум Фелікса Барысавіча а поўднем веку! Зычым яму далейшых жыццёвых і творчых поспехаў! Прапануем увазе чытача новыя творы юбіляра.

Фелікс БАТОРЫН

"Не журыся, чалавеча..."

Не журыся, чалавеча,
Што жыцця гусцее вечар,
Што ноч крылом

чарпільным узмахнула.
Не марнуй сваё жыццё ты
На бясплённую журботу
Ні аб будучым, ні аб мінулым!

Мы з табой пакуль жывыя,
Маем душы агнявыя,
Хоць часамі у крыжы ные тупа.
Заспявай, як запяваюць,
Вытывай, як наліваюць,
А скакаць — дык з гікам,
свістам і прытупам!

Не журыся, чалавеча,
Што жыцця гусцее вечар.
Прыйдзе ноч, дык мы заснем —
і усяго тут!
Не марнуй хвілін каштоўных,
Непаўторных і чароўных,
На бясплённую зусім журботу.

Завая

Таполі па голле ў сумёты ўвайшлі.
Абнізіўшы неба да самай зямлі,
Шалее,

ПАЭЗІЯ

Мікалай ВІНЯЦКІ

Час зорных прасвятленняў... Сумная восень

Леты, як бітыя карты, як цені,
Што вы шукалі, што вы хацелі,
Што вы згубілі, што вы заспелі?.. —
З горычы ўпаў долуд няспелы...

Разгойдае, хоча парваць правяды,
На дзверы навальвае снегу груды
Завая.

І я адчуваю сіберны пагляд.
Было гэта тысячагоддзе назад,
Магчыма:
Пайшла па дарозе завейнай, пустой
З нятулнай прасторы
жыццёвай маёй
Жанчына.

І шчасце я ўведаў і гора зазнаў,
Але ў аднаго да канца не спазнаў
Сябе я.
І вось ужо цэлую тысячу год
Пранізвае сэрца маё навывёт
Завая.
Завая.....

Струменіла праменне поўня.
Я пераблытаў ноч і дзень.
Трывожных прадчуванняў поўны,
Я ў зыркае вакно глядзеў.

Там, гнаны сілай валадарнай,
Касяк бяссонных журавоў
Ляцеў праз зорнае бясхмар'е
Да чужадальных берагоў.

З вышынь,
дзе ў марах мы крыляем,
З сузор'я Выжлаў альбо Рыб
Відаць ім быў Ерушалаім
І край загадкавы Магрыб.

Ляцець бы з выраем у далі,
Дзе б, можа, дыхаў я лягчэй...
А шыбы ўжо запаявалі
І свет хавалі ад вачэй.

Жыццё сваё мы бэсцім, лаем.
У напаямарах-напаясне
Малюем свой Ерушалаім
У змроку спальні на сцяне.

Там сонца ўсіх спагадна грэе,
Там манна сыплецца з нябёс.
Там кожны мог бы быць яўрээм,
Які б ні меў ад роду нос.

Там кожны грэшны Бога бачыў —
Маліся, радуйся, жыві!..

Багрыць у лёце, віхрыць лістапад,
З дрэваў капэж паламаных...
Слушыны, кім буду распяты ад звад,
Зверам якім разадраны?..

Леты мае са знямогаю ў целе,
Што вы шукалі, што вы хацелі,
Што вы згубілі,
што вы заспелі?.. —
Вусцішна бомы звяніцаў прапелі...

Кружыцца лісце,
трымціць на слаце,
З дрэваў слязіны пахмурых...
Лягу дзе тленным і ўстану я дзе? —
Час мой аваяны бурай...
Леты мае, пагадаю на картах,
Як мне прайсці жыцця перакаты,
Як пагасіць душэўныя болі,
Як уваскрэсіць пачуцці любові...
З лісіца сырога нятулныя зямлі,
Вецер у голлях змакрэлых...
З летаў аджылых —
ружовасць імгліць,
Сумна і восені ў дрэвах...

Тайгоў ідзём у цуг, схіл дня відзён,
А вецер-сівер дзьме, сцягамі вее...
Рэзь уваччу ад зледзянелых век:
Бель закружыла ў гуле верацён...

А пад Святой Сцяною Плачу
Праліты ж акіян крыві.

У марах смелы і раскуты,
На яве ты не забывай,
Што праз змаганне і пакуты
Пракладзена дарога ў рай.

N*

Напачатку лістападу
Разлілася цеплыня.
Ды прыроды заняпадай
Не адолела яна.

Ані краскі палявыя,
Ні ласы не ажылі.
Памацинелі нежывыя
Пахі восенскай зямлі.

У паглядзе, як бывала,
Зноў цяпло ў цябе відно,
Але дружбы заняпадай
Не уваскрэсіць больш яно.

Зірнуць бы на Парнас хоць краем вока...
Па сутнасці, адсюль ён недалёка:
Крыху праехаць варта за Нясвіж.
І маеш свой прытрызненны Парыж.
Вось бачыце: усё так нескладана.
Ды не збярэ ніяк я чамадана.

Адзін выкідваць
непатрэбчыму прывык,
Другі наўчыўся ашчаджаць
хоць трохі:
І ў кучы смецця часам знойдзеш цвік,
Прыдатны, каб яго забіць у дошку.

Шматслоўе часам таленту замена.
Таму, відаць, шматслоўны я нязменна.

Штогод жывеш як на другой планеце,
Хоць і мяняецца ў істоце
вельмі мала што.
І як бы доўга ты не жыў на свеце,
А паглядзець —
дык і не жыў амаль што.

Як шмат наўкола страт і згуб!
А ў свеце ж незаменны кожны:
Хлапчук, што страціў першы зуб,
Мудрэц, што страціў зуб апошні.

У свеце, як за картачным сталом,
Не выйграе западта асцярожны.
Калі няма чым крыць, дык бі тузом!
І усё адно застацца ў дурнях можна.

Пральцеца расою душа
На блакітны нябесны палын.
Так і сьдэе, мой родны абшар,
У прадонную вечнасць твай сын.

Твар ягоны забудзеш і крок,
І размыюць дажджы яго след.
Рос у полі калісь васілёк.
Быў на свеце калісьці паэт...

Прагна п'ю я вачыма зару,
Сэрцам слухаю жаўранкаў спеў.
Мне зусім не шкада, што памру.
Мне шкада, што пажыць не паспеў.

Як духам мужны, сілай маладзён —
Тваёй душы не страшыцца завей,
Дарма, што грузнеш целам у суюто, —
І шлях даўгі, і бура колькі дзён...

Бяда вось — цёмначы спачыць не смеем:
Уладу над табой распасцёр,
Дыхнуўшы пахам смаляным, касцёр...

Каб не ўпаліць сябе — не спім, савеем...
Калі ў дрымоту трошачку ўрасцём —
Дыміць у нос зарослых шчок асцём...

Цяжар схіліў мне голаў задуменнем...
Як болям сэрца рвецца крык з грудзей —
Узважваю пражыты марна дзень
На хісткіх шалых непаразумення...

Як ні ўвіхацца — не ўкасіць імгненнем
Трысцё жыцця, што коснасцю расце
Ва ўсёй сваёй млятворнай слепаце
З засева папярэдніх пакаленняў...

Дай сіл нам, грэшным,
Божа, у памкленні
Ачысціцца і дзеля добрых дзей
Сыноў і ўнукаў акрыліць патхненнем...

Каб душ агмень уратаваць ад тлення,
Пакуль яшчэ жар цепліцца надзей, —
Прыйдзі,
час весні зорных прасвятленняў...

Майскім пагодным днём, калі соладка дрэмле размякляе, цёплая зямля, гатовая прыняць насенне, стаяў я каля сваёй "фазэнды", глядзеў вакол і ўспаминаў.

Галоў пятнаццаць таму яшчэ свецкая ўлада выдзеліла нам сярод бярозавых гаёў і калгасных палеткаў закінуты лясны ўзгорак, увесь пакрыты пянькамі, зарослы дзікім маліннікам, лазой і іншым непразлым кустоўем. З узгорка, як з самалёта перад прыземленнем, было відаць ва ўсю шырыню наваколля прыгажосці невыказнай.

І вось цяпер гэты ўзгорак з усіх бакоў густка аблеплены камяніцамі, драўлянымі хатамі, а то і проста халупамі. Паміж забудовамі чыстая прастора — агароды, па чатыры соткі катаржнай пра-

нер, пайшоў у поле буракі палосць!

Размова з ім мяне пачынала адначасова і займаць, і ўзрушаць.

— Як вам у міліцыі працавалася? Цяжкавата, напэўна? Вайсковая дысцыпліна, распарадак, падначаленне.

— Смешны ты, — сказаў ён са смяшком. — Адкуль там цяжкавата! Кожны дзень грошы ў кішэні былі. І немалыя.

— А сказаць можаш — за што?

— Раней бы не сказаў, а цяпер скажу. Ніхто не дакажа.

Ён ляпнуў мяне па плячы, як свайго сябра, нечага засунуў рукі ў кішэні даўно нямытых штаноў і пачаў з захапленнем адкрыта раскадваць:

— Не работа была, а рай! Форму апрапанеш. Чын пачыну. Выходзіш на вялікі шлях, а там бачыш — колькі машын снуе? Прыватнікі. Едуць некуды, спяшаюцца. І больш за ўсё з жанчынамі.

— На вось... Для цябе — нічога не шкада. А калі ёсць што — налі сто грамаў.

Я наліў яму паўшклянкі гарэлкі, паставіў закусць. Ён выпіў, са смакам закусіў, потым спытаў:

— Можна, табе малака прынесці?

— Дзякуй. Я малака не ўжываю.

— Тады, можа, гной патрэбен?

— Бліжэй да восені трэба будзе.

— Ну глядзі... Я многа не бяру... бутэльку. А гной такі, што хоць сам еш...

Я аддаў яму прызапашаную бутэльку гарэлкі. Ён дзелавіта схваў яе за пазуху, паглядзеў у акно на вуліцу і спытаў:

— А што гэта за баба там такая? Крамяная, як агурок!

Гэта была мая суседка, ужо немалая жанчына, не страціўшая ў сваім узросце жаночай прывабнасці.

— Зваць яе Паліна, — адказаў я.

Анатоль ЖАЛЯЗОЎСКИ

Тры навелы

пай уробленай зямлі. На сотках замест замшэлых пянькоў і непразлага малінніку ўжо святочна пвітуць яблыні і кусты парэчак, тутімі стрэлкамі цягнецца да сонца маладая ранняя цыбуля. Праўда, цесна вельмі, калі ў сваёй хаце муж гучна сварыцца з жонкаю, то ў суседняй усё чуваць.

Але радасць, якую дае зямля і сонца, паветра і вада, лясны і дугі, цягне нас, нібы на вярхоўцы, сюды — на родную "фазэнду". І нягледзячы на цяжкую дарогу, лясцім мы з цеснага, дымнага, шумнага горада да месца сваёй шчасливай катаргі...

Раптам бачу, да мяне набліжаецца чалавек сярэдняга росту, у гумовых ботах, клятчастай кашулі і без шапкі. Ідзе, нахіліўшыся наперад і адставіўшы ў бакі локці.

Параўняўшыся, працягнуў цвёрдую карычневую руку:

— Мне казалі, што вы тут галоўны?

— Часова...

Твар худы, маленькі, скура на ім — як вырабленая, бурая і ненатуральна нацягнутая на шырокіх скулах. З-пад маршчакаватага нізкага лба насцярожана глядзяць шэра-зялёныя вочы. Мужчына пачухаў жылісты загрывак, прыгладзіў левай рукою з набрынялымі венамі пляскаць, колеру выгарадай травы валасы, рашуча папрасіў:

— Вазьміце мяне вартаўніком.

— А што, у калгасе работы няма?

— Ёсць, ды я не хачу... Мала плацяць.

— Мы таксама нямнога плацім, — адказаў я.

— У вас вальней, прасцей.

Мы закурлі. Я думаў неакрэслена, з сумненнямі пра чалавека, якога не ведаў. Ён, яшчэ далёка не стары, па ўсім відаць, моцны, як свежы пень, перамінаўся з нагі на нагу, чакаючы, што я скажу.

— А жонка ваша не будзе супраць? — спытаў насцярожана.

— А чаго ёй быць супраць? У нас дом, вунь той белы пагляны ля дарогі, свая гаспадарка: дзве каровы, куры, парасяты... Ды і жонку я не крыўджу. То сена прыцягну з фермы, то да калгаснага бурта схаджу і пару мяшкоў бульбы прынясу, то мужчынаў папрашу за бутэльку мях камбікорму падкінуць... Самі ведаеце — вёска. Адзін за ўсіх, усе за аднаго. А куды дзенешся. Усе жыць хочуць.

Мяне здзівіла адкрытая балбатня і паказная смеласць перада мной, незнаёмым яму чалавекам. Ён засмяўся, расцягнуўшы тонкія падціснутыя губы і паказаўшы няроўныя буйныя жоўтыя зубы, а я са здзіўленнем спытаў:

— Ну, а калі зловіць і пасадзяць?

— Каго? — сказаў ён даўкім скрыпучым голасам. — Ды мяне тут усе ведаюць і баяцца.

— А чаму баяцца? — зацікавіла мяне.

— Я міліцыянерам быў... участковым.

А зараз вось на пенсіі...

— Дык вось яно што, — няпэўна заўважыў я.

— А што ж вы хацелі, каб я, міліцыя-

Спыніш якога-небудзь "швондзера" і скажаш: "Вашы правы... вы хуткась перавысілі..." Круціцца, уецца гэты "швондзер" перад табой і — грошы суне. Толькі адпусці яго хутчэй...

— Смелы вы чалавек, — заўважыў я.

— А інакш нельга. Жыццё такое. Ён, напрыклад, машыну купіў не за свае грошы, нарабаваў. І я з яго бяру законны падатак.

— Ну а калі б злавлілі вас за гэтым заняткам?

— Не зловяць. Не я адзін такі.

Ён расхваляваўся, зноў закурўў "Астру", са спачуваннем паглядзеў на мяне, заўважыў мнагазначна:

— Трэба ўмець жыць... У мяне вунь дачка ў Мінску вучыцца ў інстытуце, а каб уладкаваць яе туды, колькі разоў прыйшлося падмазаць!

Я стаяў у дзіўным здранцвенні, не ведаючы, што мне гаварыць далей, слухаючы міжвольную споведзь гэтага чалавека. Нам вельмі патрэбен быў вартаўнік, якога даўно ў нас не было. Знайсці яго не так проста. Ніхто з вясковых жыхароў не хацеў за невялікія грошы вартаваць па начах чужое дабро. А яго цягнула на размову са мной, і сваёй няккладнай блытанай гутаркай ён абвалак-ваў мяне, як ліпкім павуціннем.

— У вёсцы наогул кайф быў... Усе самагадку гоняць, п'юць, крадуць. І ты ведаеш кожнага і іхнія штучкі. Яны ў тваіх руках, нібы смажаны пень... Паб'юцца, скажам, мужчыны, і ў суд адзін на другога... А пасля ідуць да мяне і просяць дапамагчы. Ну, канешне, затрэш, замажаш, а з іх — калым... А калі, бывала, выпіць захочаш — ідзеш да Нюркі ў магазін і наступаеш ёй на горла: пакажы, дзе ў цябе што схавана. Нюрка са страху язык праглыне, а пасля на стол збірае. А на сталі тым толькі птушынага малака няма... Я ўжо не кажу пра нашых вясковых. У любую хату зойдзеш. А паспрабуй не пастаў мне, не пачастуй — знайду самагадны апарат. І — капут бабе той альбо мужыку. А хто быў супраць мяне, я папярэджаў: цыц, я Галапуценка. Аспярожна на паваротах!

Ён соладка зажмурыўся, пазяхнуў, пацягнуўся і спытаў:

— Дык што?.. Бярэш вартаўніком?

Мяне завуць Цімохам. Хату маю ведаеш? Не бойся, не падвяду. І мне будзе добра, і вам, дачнікам.

І мы ўзялі яго.

ПАРСЮК

Цімох хадзіў па дачных участках у гумовых ботах, няпэўнага колеру брудных штанах і клятчастай кашулі. Аднойчы ён беспырымона зайшоў у маю хату, пахадзіў па пакоях, агледзеў усё, закурўў і шматзначна сказаў:

— Няблага жывеш! Напэўна, левы калым маеш?

— Не. Усё за свае грошы.

— Не вешай мне лапшу на вушы. Ці ж такую хату можна пабудоваць за зарплату?

Я змоўчаў. Ён выняў з кішэні тры яйкі і прапанаваў:

Харошы чалавек.

— Познаём мяне з ёй... Падабаецца яна мне.

— А навошта табе? Ты чалавек жанаты.

— Ну і што? Мне мая "манпіроўка" ўжо надакучыла... Я яе хачу выгнаць, а Паліну ўзяў бы да сябе за гаспадыню.

— Ці пойдзе? — засумняваўся я.

— А куды дзенецца? Пойдзе... Як-нік каровы ў мяне, свінні, агарод, сал.

Адным словам — багачце.

Цімох расхваляваўся і пайшоў напярэкі праз агарод да ганка, на якім сядзела і курыла Паліна. Пасля я пачуў крыку п'янаваты, але ласкавы голас Цімоха:

— Харошая ты дзеўка, Паліна!

— З незнаёмай жанчынай — і адразу на "ты"? — гуліва заўважыла яна.

— А чым ты лепшая за другіх? Баба як баба. Праўда, нічога сабе... Падабаешся ты мне.

— А як жонка твая?

— Ды не жонка ў мяне, — горка адзавалася ён, — а "манпіроўка".

Яна зарагатала, спыталася:

— За што ж ты так прывязваеш? Напэўна, ганяе цябе.

— Ды ну яе! Ледзь што — хапае качаргу і біцца. Вядомая справа — вёска.

— Дык ты ж і сам вясковы.

— Дурніца ты, Паліна! Нічога не разумееш, — ганарліва абурўўся ён. — Я — міліцыянер. А яна — хто? Толькі і ёсць "манпіроўка".

— Цяжка табе жыць, Цімох, з такой жанчынай, — знарок паспачувала Паліна.

— Нічога. Сталіна перажыў, а бабу як-небудзь перажыву. Іншы раз пад настрой стукну ёй. Адрозна авечкай становіцца.

— Ну добра, Цімох, ідзі. Мне ў градах корпацца трэба.

— Можна, табе гной трэба? — спытаў ён.

— Канешне. А прывязеш?

— Магу заўтра. Калі ёсць — бутэльку давай.

— Бутэльку зараз няма. Нешта засталася там на дне.

— Налівай! Пасля разлічышся.

Ішоў Цімох ад Паліны ўжо хістаючыся, з асалавелымі і вясёлым вачыма на барвовым твары. Кішэні яго адтапырвалі дзве бутэлькі.

...І так з дня ў дзень хадзіў-блудзіў ён па участках, каму прыносіў малако, каму яйкі, а каму і кавалак сала. Заходзіў у хаты, гаварыў, раскадваў пра сваю "манпіроўку" і, абцяючы "заўтра" прывезці гной, браў бутэльку, няспешна засоўваў іх у кішэні і валюхаючыся ішоў далому.

Аднойчы пахмурным, але цёплым днём прыйшоў ён да мяне са сваёй "манпіроўкай". Абодва прыстойна апрапанутыя і заклапочаныя. Жанчына была не старая і не маладая, мілавідная, светлавалася.

— Мы да вас з просьбай, — умоўна загаварыла яна, а ён прадоўжыў:

— Разумееш, парсюка прадаць трэба... У Мінск на Камароўку адвезці.

Я не ведаў, што сказаць. На вуліцы стаяла службовая машына арганізацыі, у якой я працаваў.

— Машына не асабістая. Як я магу? А раптам міліцыя спыніць вас?

— Якая міліцыя? — адмахнуўся ён. — Ты ж ведаеш — я сам міліцыянер. Яны ўсе знаёмы са мной.

— А калі ў Мінску застукуюць? Тады што? — запярэчыў я. — А там яшчэ каўказцы гаспадарачь.

— Не застукуюць, — пвёрда сказаў ён. — А каўказцаў я не баюся. Я на сваёй зямлі — гаспадар. Калі што — закало аднаго-другаго.

Я канфузліва засмяўся, не ведаючы, што зрабіць: адмовіць яму — значыць, нажыць сабе ворага ў асобе вартаўніка, а даць машыну — злоўжываць службовым становішчам і паступіцца сваім сумленнем. Але тут яго жонка жаласна і безвыходна-плаксіва зноў стала прасіць:

— Не адмоўце. Парсюк жа прападзе.

Куды мы яго падзенем? Мы вам сала і мяса дадзім.

— Угаварылі, — міжволі згадзіўся я.

— Мясца і сала я куплю ў вас па пане, якую скажаце.

Яны вельмі ўзрадаваліся, а вадзіцель машыны згадзіўся рызыкнуць і выканаць іх просьбу за невялікую плату.

Прайшло больш за тыдзень, а Цімоха я не бачыў. Раптам ён з'явіўся да мяне нечакана вясёлы і захмялелы і папрасіў сто грамаў. Я пацікавіўся, як ён прадаў свайго парсюка.

— Усё ў парадку... Праўда, не без гэтага. Прыехалі — а стаць няма там. Ніхто не пускае, месца не даюць. Там ужо гэтымі мардаваротамі ўсё скуплена і перакуплена. Яны ж і цэны дыктуюць... ну я там аднаму ў морду даў, другому ў лапу сунуў. Адным словам, парсюка загнаў выгладна.

— А мне пакінулі трэшкі? Я б купіў.

А так у горад ехаць трэба.

Ён няпэўна замяўся, прытворна-кісла зморшчыў лоб, выбачальна прававіў:

— Хочаш вер, хочаш не вер... Мышы згрызлі... У кладоўку паклаў, а яны вечка на вядры скінулі...

— І усё з'елі? — здзівіўся я.

— Кілаграмаў дзесяць! — мнагазначна вымавіў ён.

— Нічога. Па гэтым жыць будзем, — пажартаваў я і накіраваўся з ім на вуліцу.

Ён раптам нечакана папрасіў:

— Прывядзі мне пару бутэлек віна, а то ў нашым магазіне, сам ведаеш, ніколі няма.

Я паабяцаў, і на гэтым мы развіталіся. Роўна праз тыдзень, у суботні сонечны дзень, я прывёз яму віно. Час ішоў, а Цімох усё не з'яўляўся, як мы дамовіліся. Жадаючы да канца выканаць сваё абяцанне, я накіраваўся да яго дадому з намерам запытаць да сябе.

На здзіўленне, убачыў яго разам з жонкай не ў агародзе, не за работай, а ў хаце ля тэлевізара. Я стрымана пацараўкаўся, ён, адводзячы вочы ўбок, паціснуў маю руку і зноў сеў, упёршыся позіракам у экран тэлевізара. Жонка нават не павярнула ў мой бок, сядзела, нібы каменная статуя. Я адчуў сябе лішнім, непатрэбным тут і каб з годнасцю пайсці, сказаў:

— Цімох, там у мяне на дачы паўмяха сухароў.. Прыйдзі і забяры... Скаціне аддасі...

І тут, на маё здзіўленне, нібы ўджа-леная ўскочыла "манпіроўка", маўментальна паўстала перада мной і залямантавала:

— Праклятыя дачнікі! Што вы поўзаеце сюды? Навопта вы з дому цягнеце яго і спойваеце?

Твар яе пакрыўся барвовымі плямамі, вочы сталі плоскія, нерухомыя і злыя.

— У нас, у беларусаў, ёсць такі звычай, — спакойна і стрымана сказаў я. — Калі чужы чалавек альбо госць заходзіць у хату — гаспадыня павінна сустрэць яго не лаянкай, а хлебам і соллю.

— Пляваць я хацела на вашы звычай! — зноў закрычала яна і замахаў перада мной рукамі. — Ён для вас павынес з дому ўсё сала. Кожны дзень малако некаму носіць.

Цімох сядзеў нерухома, нізка сагнуўшыся над сталом, і раптам сказаў піха, прымірэнча:

— Не шумі, Грка! Гэта іх галоўны, які нам даваў машыну парсюка на рынак адвезці.

Я павярнуўся і выйшаў з хаты, быццам аплываны. Было чуваць, як усё яшчэ крычала неразборліва і гучна жонка Цімоха.

Па віно ён так і не прыйшоў.

(Працяг на стар. 12)

Мастак, настаўнік

Мастацтва можна ўявіць велізарным крышталём — яркім, празрыстым, бліскучым, — які прыцягвае да сябе, заварожвае. Да кожнага чалавека гэты крышталі паварочваецца нейкім сваім асаблівым бокам.

Фёдар Ляхновіч рос у сялянскай сям'і. Ад бацькі ён навучыўся любові да прыроды, атрымаў творчы дар. У дзяцінстве яго цягнула да алоўка ці яшчэ да чаго, чым можна было б надрапаць, начарціць, намалюваць. Адночы, не без дазволу, дома ён размаляваў толькі што пабеленую столь. Зразумела, бацькам гэта не прыйшлося даспадобы...

Скончыўшы школу, Фёдар паступіў у Мінскую мастацкую вучэльню. Яго дыпломная работа — карціна "Сыны" — пра развітанне маці з сынамі, якія ідуць у партызаны. Пасля вучэльні Фёдар Ляхновіч працуе ў Мінскай школе № 16 настаўнікам малювання і чарчэння, дзе выкладае і па сённяшні дзень. А вольны час ён аддае жывапісу — стварэнню карцін. Яго цікавяць розныя жанры і розныя тэхнікі. Галоўны матыў мастака — краявід. Яго натхняе прырода ў ціхіх часы змярканняў і святанняў, калі губляецца акрэсленасць прадметаў. Менавіта такі стан прыроды закранае душу мастака.

Адна з лепшых карцін Фёдара Іванавіча "Ноч на Нарачы". Возера ў зіхачэніі месяца. Фёдар Іванавіч, як правіла, пакідае адкрытым першы план, ствараючы свайго роду дыстанцыю паміж глядачом і той часткай прасторы, дзе сканцэнтравана галоўнае. Ён "адсоўвае" ад глядача гэта галоўнае, як мы адносім на адлегласць прыгожую рэч, каб убачыць яе цалкам і адчуць яе гармонію.

Мастак піша і партрэты. Дарэчы, літаратура — адно з яго захапленняў. І ў асноўным яго партрэтныя работы — гэта беларускія і расійскія пісьменнікі. З многімі з іх ён знаёмы асабіста.

Матэрыял розны — акварэль, аловак, сангіна. Штосьці зроблена па памяці, альбо па фотаздымках. З ягоных партрэтаў глядзяць В. Быкаў, В. Іпатава, У. Караткевіч, Р. Барадулін, А. Зэкаў, В. Лукша, А. Письмяноў і многія іншыя, хто наведваў сціплую майстэрню Фёдара Іванавіча. Ён хацеў бы выкарыстаць гэтыя партрэты для кнігі-падручніка.

Фёдар Іванавіч выкладае ў школе-ліцэі ўжо 30 гадоў. На ўроках чарчэння і малювання гучыць чыстая, добрая родная мова. У пазашкольным жыцці ён таксама размаўляе толькі па-беларуску. На ўроках настаўнік вучыць дзяцей не толькі чарціць ды малюваць, але і жыць з годнасцю. Ён упэўнены, што дзеці лепей за дарослых адчуваюць мастацтва. Яны вучацца прыгажосці, калі бачаць, як малюе Фёдар Іванавіч.

Зараз Фёдару Іванавічу — 58 год. Шмат працыта, шмат зроблена за гэтыя гады, але толькі адна асабістая выстава Ф. Ляхновіча адбылася за гэты час: восенню 1995 года ў ДOME літаратара. Яна паказала шматграннасць таленту творцы.

Фёдар Іванавіч задаволены сваім лёсам, сваёй работай у школе і лічыць, што яму пашасціла ў жыцці. Сваім вучням ён кажа, што не трэба баяцца цяжкасцей, трэба сустрэцца іх з лёгкасцю і ўсмешкай, таму што без цяжкасцей жыццё будзе нецікавым, пустым і бязмятным...

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ

КІНО

Ніхто і ніколі не браў пад сумнеў неабходнасць мужчынскіх клубаў. Святая справа — адпачынак мужчыны. Калі ж у Мінску з'явілася адзіная ў СНД незалежная жаночая кінавідаэстудыя "Таццяна", адразу вынікнулі сумневы, сабраліся бабы і — ? І робяць таленавітае кіно, і ладзяць міжнародны фестываль. Таму нашых "таццянаў" і ведаюць у свеце. Напрыклад, Таццяну Логінаву, старшыню праўлення студыі, — як цудоўнага кінааператара (іграваыя стужкі "Вянок санетаў", "Дзікае паляванне караля Стаха", "Знак бяды") і, вядома, як прэзідэнта Міжнароднага фестывалю жаночага кіно. Элу Мілову (мастацкі кіраўнік студыі) і Ірыну Письменную (дырэктар студыі) — як таленавітых сцэнарыстаў і рэжысёраў (Э. Мілова — аўтар вядомага тэлесерыяла "Сібір", І. Письменная — такіх дакументальных фільмаў, як "Птушка Ікс", "Касья майскія дажджы", "Каралеў я не іграла"). Дарэчы, Мілова і Письменная апошні час працуюць як сааўтары і сурэжысёры. Іх сумесны праект — дакументальная трылогія аб жаночым лёсе

"Ева на грэшнай зямлі", якую ўжо склалі кінаавелы "Аранжавыя камізэлькі" (першы фільм "Таццяны"), "Пяць хвілін да кахання" і палова апошняй часткі трылогіі "Хто зноў прывядзе Еву ў рай?" Здзіўляе, што свае фільмы жанчыны здымалі нават падчас жывеньскага путчу ў Маскве і ў мёртвай зоне Чарнобыля.

Калі ж больш пільна ўгледзецца ў партрэт студыі, дзе "няма саліста, бо ўсе салісты, дзе няма лідэра, бо ўсе лідэры", то заўважыш, што "таццянаў" — шэсць. Гэта яшчэ і чыннік аргкамітэта МФЖК, журналіст, мастак Браніслава Лобан, фінансіст студыі Маргарыта Кузняцова і рэферэнт Ірына Саламаціна, незаменныя падчас падрыхтоўкі кінафестывалю.

Ведаючы пра тое, што студыя "Таццяна" — гэта адзін з цэнтраў жаночага руху ў рэспубліцы, я вырашыла, што галоўнай тэмай нашай размовы з Таццянай Дзмітрыеўнай Логінай будзе "жанчына ў кінематографе".

Ева на грэшнай зямлі

— Сёлета ў сваім прывітальным лісце да ўдзельніц IV Міжнароднага фестывалю жаночага кіно студыя "Таццяна" пісала: "Няхай гавораць, што жаночага кіно не існуе, што ёсць толькі таленавітае і бяздарнае. Аднак, калі фільм таленавіты, поўны любові і пяшчоты, разумны і тонкі — гэта, вядома, жаночае кіно! І не спрачайцеся з намі, крытыкі, тэарэтыкі, сацыёлагі, сексологі і іншыя мужчыны". Але ж, шчыра кажучы, хочацца паспрачацца...

— Ведаецца, калі па шчырасці, я не пісала гэтага ліста. На маю думку, жаночае кіно — гэта фармальна, гэта проста назва фестывалю, каб усім было зразумела, што на ім прадстаўлены работы жанчын-рэжысёраў. І ўсё. Але калі мае калегі па студыі вылучаюць жаночае кіно, то я не супраць. Цяпер мы ўсе вучымся мець свой пункт гледжання. Я ж больш згодная з рэжысёрам Ларысай Шапіцкай, якая гаварыла, што кіно перш за ўсё павінна быць таленавітым. Любы — мужчына ці жанчына — можа зрабіць бяздарную карціну. Думаю, у кінематографе звычайная практыка, калі мужчыны-рэжысёры бяруць жаночую тэму, а жанчыны-рэжысёры — мужчынскую. Напрыклад, Крыштафовіч у свой час зрабіў цудоўную карціну "Рабро Адама". У ёй Іна Чурыкава сыграла жанчыну, якая мае дзяцей ад розных мужчын, — тыя аднойчы сустрэліся на дні народзінаў сваёй былой цешчы. Абсалютна жаночая тэма. Дарэчы, Глеб Панфілаў таксама здымаў фільмы пра жанчын. Таму мне незразумельна ўсё гэтыя размовы і спрэчкі наконт

жаночага кіно. А возьмем карціны Кіры Муратавай ці італьянскага рэжысёра Ліліан Кавані, якія нават глядзець цяжка з-за неверагоднай жорсткасці, — хіба гэта жаночае кіно? Але ж гэта добрае кіно... Нельга ка-

заць, што ў Муратавай — мужчынскі розум, бо — гэта яе розум у цяперашнім развіцці. Дзякуй Богу, што цяпер у кінематографе жанчыны могуць рэалізаваць усе свае ідэі. Гэта раней мужчыны не дазвалялі высюваць-

ФЕСТИВАЛІ

Лаўрэаты збіраліся ў Гомелі

Фестываль лаўрэатаў у Гомельскім каледжы мастацтваў імя Н. Сакалоўскага праводзіцца штогод, пачынаючы з 1994 г.

"Лакаматыў" народнага інструментальнага выканаўства набірае ход", — сказаў падчас яго ўрачыстага адкрыцця дацэнт Беларускай акадэміі музыкі М. Марэцкі.

Так, чарговы фестываль быў прысвечаны народным інструментам.

У першы дзень гамельчане і госці нашага горада пачулі баян, акардэон, мандаліну і домру. Але пачыналі ўсё фартэпіяна і сімфанічны аркестр пад кіраўніцтвам В. Краўцова. Музыказнаўца В. Бокава, выдучыла канцэрта, зазначыла, што гарадскі сімфанічны аркестр упершыню звярнуўся да творчасці выдатнага кампазітара XX стагоддзя С. Пракоф'ева. Прагучаў яго Першы канцэрт для фартэпіяна з аркестрам. Саліраваў лаўрэат міжнароднага конкурсу імя С. Пракоф'ева, дыпламант конкурсу імя У. Горавіча Васіль Нетук — вучань каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі.

І вось — народныя інструменты. Выкладчыца Гомельскага каледжа мастацтваў Ірына Яраш, лаўрэат міжнародных і рэспубліканскага конкурсаў, прадэманстравала тонкі густ, бездакорнае валоданне тэхнічнымі прыёмамі. А' М. Марэцкі разам са сваёй вучаніцай Н. Змітровіч бліскава выканалі Канцэрт А. Вівальдзі для дзвюх мандалін і камернага аркестра (пад выдатны акампанемент піяністкі Т. Вішняковай). У нашу студзёную зіму М. Марэцкі прывёз сонца Італіі і экзатыку Перу. Дасканала тэхнічнасць, пачуццё формы, артыстызм — кожнае выступленне М. Марэцкага, іграе ён на домры ці на мандаліне, сапраўднае свята. Парадаваў слухачоў былы навучнік каледжа імя Н. Сакалоўскага Г. Вінаградскі, аспірант БАМ, які за апошні час ператварыўся ў сапраўднага артыста. Генадзь са сваім акардэонам — адно цэлае. Складаныя творы розных стыляў — ад народнай музыкі да рок-н-рола — ён увасабляе з надзвычайнай лёгкасцю.

На другі дзень фестывалю адбыліся навукова-практычная канферэнцыя, справаздачны канцэрт прадметнай камісіі народных інструментаў (баян, акардэон), канцэрт лаўрэатаў.

Як адзначыў у сваім дакладзе М. Сеўрукоў, заслужаны артыст Беларусі, загадчык кафедры, прафесар БАМ, адраджаецца цікавасць да баяна. Многія нашы кампазітары — У. Грушэўскі, М. Літвін, В. Войцік, Э. Наско — ахвотна супрацоўнічаюць з выканаўцамі, пішуць для іх цікавыя творы. Праблемы сучаснага рэпертуару, актуальныя на ўсіх узроўнях музычнай адукацыі, асабліва ў Акадэміі музыкі, у вялікай ступені звязаны з адсутнасцю нотных выдавецтваў. З 1996 г. вядзецца работа па стварэнні Беларускай асацыяцыі баяністаў і акардэаністаў, якая ўрэшце зможай займацца выдавецтвам, папулярызатарскай і творчай дзейнасцю.

Вылучыў М. Сеўрукоў і праблему інструментарыя. Фабрыка ў Маладзечне практычна не дзейнічае. Праўда, узнікаюць фірмы, у тым ліку ў тым жа Маладзечне, якія арыентуюцца на стварэнне баянаў.

Закранула гаворка і іншыя прафесійныя праблемы, да абгаварэння якіх далучыліся прадстаўнікі ўсіх рэгіёнаў Беларусі.

З цікавым дакладам выступіў вядомы выканаўца, дацэнт Беларускай акадэміі музыкі М. Марэцкі, які таксама раскажа пра гісторыю выканальніцтва на домры і мандаліне.

Разнастайнасцю парадаваў справаздачны канцэрт камісіі народных інструментаў (баян і акардэон) каледжа. Выступленні ладзілі аркестр баяністаў пад кіраўніцтвам У. Баглая; салісты-навучніцы ды квартэт баяністаў, які вольна больш за 25 гадоў захоўвае нядрэнную мастацкую форму.

Запомніўся слухачам вялікі канцэрт, якім завяршыўся другі дзень фестывалю. У ім выступілі лаўрэаты міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў С. Карпук (вучань ДМШ

пры Брэсцкім музычным каледжы), Д. Міроценка ды Ю. Тарасянок (студэнты Беларускай акадэміі музыкі), а таксама актэст балалаек "Віцебскія віртуозы" (мастацкі кіраўнік Тамара Шафранова).

Навукова-практычная канферэнцыя працягвалася. Цымбалісткі каледжа А. Фірсава (II курс, клас В. Трацэўскай) і А. Карпенка (III курс, клас Т. Яфімавай) мелі прыемную і карысную магчымасць папрацаваць на адкрытых уроках, якія з эмацыянальным уздымам правяла дацэнт БАМ Р. Падойнічына.

Прафесар БАМ М. Сеўрукоў даў адкрытыя ўрокі з баяністамі каледжа М. Кавалёвым (клас С. Нячаева) і Т. Лезнянковай (клас А. Гурава). На прадметнай камісіі струнных народных інструментаў адкрыты ўрок з В. Гарбуновай (домра, клас Я. Шаўчэнкі) правёў М. Марэцкі.

Выкладчык Гомельскага каледжа А. Гураў правёў адкрыты ўрок з выпускніцай К. Рачковай (акардэон). А ягоны калега з Брэсцкага музычнага каледжа В. Шыманоўскі прысвяціў адкрыты ўрок з С. Карпуком (вучань 4кл. ДМШ, баян) метадыцы разбору твора.

Заклучны канцэрт фестывалю стаўся культурна-навукова свята. Цудоўна выступілі маладыя салісты Д. Свішчоў (баян) з горада Брэста ды Н. Змітровіч (мандаліна), заслужаны артыст Беларусі М. Сеўрукоў (баян), М. Лявончык (цымбаль). Добра паказалі сябе ўдзельнікі аркестра народных інструментаў Маладзечанскага музычнага вучылішча імя М. К. Агінскага пад кіраўніцтвам Т. Бяльковай і салісты калектыву М. Ільіна, А. Хадзяновіч, Д. Юшчук.

Фестываль завершаны. Гаспадары — педагогі і навучніцы Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Сакалоўскага, — іхнія шматлікія калегі з усіх рэгіёнаў краіны атрымалі моцны творчы імпульс.

Эдуард КІРЫЛЕНКА, дырэктар Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Сакалоўскага

ца. — Значыць, і ў кінамастаграфі жанчына таксама адстойвае свае правы?

— Вядома. Дыскрымінацыя існуе і яшчэ доўга будзе існаваць, прынамсі, у Беларусі. Калі мы стваралі студыю "Таццяна", увесь час адчувалі недавер. Але цяпер, як трэба чым-небудзь пахваліцца Саюзу кінамастаграфістаў, адразу "Таццяна" на шыт. Вядома, бо мы рыхтуем і Міжнародны фестываль жаночага кіно, і фестываль кінаамагара, кожны год арганізоўваем тыдзень швейцарскага кіно. А за мяжу, на міжнародныя кінафестывалі ўсё адно едуць адны і тыя самыя, тут студыя "Таццяна" быццам няма. Крыўдна. Калі я толькі прыйшла працаваць аператарам на "Беларусьфільм" (мне лашанцавала, я адразу атрымала вялікую карціну), то адчула такі скепсіс з боку мужчын! Мне ўвесь час трэба было даводзіць і даводзіць, што я магу здымаць не горш, а часам і лепш за іх. Ці гэта не дыскрымінацыя? Дарэчы, ідэя фестывалю жаночага кіно ўзнікла менавіта на хвалі супрацьстаяння мужчынскай цывілізацыі, мужчынскай культуры. Нам хацелася, каб нас заўважылі, каб больш загаварылі пра нас і, урэшце, навучыліся паважаць. Сёння шмат жанчын прыходзяць у кінарэжысуру. Такого ніколі не было, каб кожную чацвёртую-пятую карціну рабіла жанчына. І рабіла таленавіта. Вось зусім нядаўна ў Екацярынбурзе адбыўся фестываль жаночага кіно...

— Я ведаю, што ў кастрычніку ў тым жа Екацярынбурзе VIII Адкрыты фестываль неігравага кіно таксама распачаўся фільмам жанчыны — карцінай Марыны Галдоўскай "Дзеці Івана Кузьміча".

— Вядома, мужчынам зручна гаварыць, што прызначэнне жанчыны — раджаць дзяцей. Вы паслухайце Жырыноўскага. Не ведаю, можа, некаторыя жанчыны і згодныя з ім, гэта іх пазіцыя. Але ёсць жанчыны, якія імкнуцца быць творцамі. І ім цяжка, бо мужчыны іх не прызнаюць.

— Адна журналістка неяк запыталася ў Андрэя Таркоўскага, чаму яго гераіням не ханжа дынамікі, чаму яны заўсёды толькі спадарожніцы мужчын. Таркоўскі адказаў: "У жанчыны няма свайго ўласнага ўнутранага свету і не павінна быць, бо яму проста трэба растварыцца ва ўнутраным свеце мужчыны".

— Няўжо так гаварыў Таркоўскі? Я не думаю, што яго цікавіла жанчына толькі як жанчына, не можа быць. Але ж з якімі таленавітымі актрысамі ён працаваў! Можа, журналістка не разумела Таркоўскага? Можа, ён гаварыў пра адносінны мужчыны і жанчыны ў сям'і? Калі муж і жонка рэжысёры — гэта вельмі каля.

— І, вядома, менавіта жанчыне даводзіцца ахвяраваць сваім талентам дзеля раскрыцця таленту мужчыны. Гэта дамінанта. Напрыклад, жонка вядомага расій-

скага рэжысёра Уладзіміра Хаціненкі, па прафесіі тэатральны рэжысёр, сказала так: "Хтосьці павінен быць першым. І няхай гэта будзе мужчына. З жанчынай наўрад ці што дрэнна здарыцца, калі яна не будзе займацца сваёй прафесіяй. У яе ёсць іншыя турботы — дзеці, муж, уладкаванне дома. А мужчына без справы — катастрофа".

— Цяпер такі час, калі жанчына пачынае ўсведамляць, што яе прызначэнне не толькі ў тым, каб паслухмяна сядзець дома. Я ўжо гаварыла, колькі цяпер жанчын прыходзіць у кінамастаграфію. Мы нават думаем пашырыць праграму фестывалю. Хацелася б, каб у ім узялі ўдзел і жанчыны-сцэнарыстыкі, і жанчыны-аператары. А паглядзіце, што робіцца ў нашай краіне з мужчынамі? Палова беспрацоўныя. Мужчыны ламаюцца, не вытрымліваюць без любімай працы, без музы, якая б натхняла іх. Жанчына больш гнуткая ў стрэсавых сітуацыях, гэта ўжо агульнавядомы факт. У яе ёсць моцны жыццёвы стрыжань — інстынкт мацярынства, які і дапамагае ёй выжыць.

— Калі вы працавалі з Валерыем Рубінчыкам, то часам нагадвалі яму пра тое, што вы — жанчына. А Рубінчык: "Ты не жанчына, ты — аператар".

— Так, сапраўды. "Перш за ўсё аператар", — крычаў Рубінчык на здымачнай пляцоўцы. Аднак мне не падабаецца гэта азначэнне: мужчынская прафесія — аператар. У чым яна мужчынская? У тым, што трэба бегач з цяжкай камерай? Фізічна, вядома, гэта складана. Аднак прабачце, калі жанчыны ўкладваюць рэйкі, мужчыны не лічаць, што гэта нежаночая праца, яны дазваляюць ім працаваць. Альбо калі жанчыну садзяць на трактар і гавораць: жаночая прафесія. Але як толькі жанчына крышачку пасоўваецца на пазіцыю, якую традыцыйна і доўга займаюць толькі мужчыны, пачынаецца крык: гэта не жаночая прафесія, а мужчынская! Усё дагары нагамі.

— Журналістка, паэтка Ларыса Васільева гаварыла, што мужчыны абавязкова павінны быць прадстаўлены ў жаночых рухах. З імі нельга змагацца, іх трэба любіць...

— Я цалкам згодна з Ларысай Васільевай. Мы ні ў якім разе не супраць мужчын. Вы, напэўна, ведаеце, што на нашым фестывалі ў журэ толькі мужчыны, і мы вельмі добра кантактуем. Напрыклад, эстонскі кінааператар, рэжысёр і пісьменнік Арва Іха вельмі добра ўспрымае кіно, зробленае жанчынамі. І ён таксама не падзяляе кіно на жаночае і мужчынскае. Праўда, сёлета адна феміністка вельмі абуралася: калі б я ведала, што ў вашым журэ толькі мужчыны, ніколі б не прыехала! Дарэчы, упершыню мы ўбачылі, як амерыканкі і англічанкі ўсур'ёз папрабава-лі, каб мужчын не было ў зале, на пасяджэнні асацыяцыі жанчын-кінамастаграфістаў, якая была створана ў 1986 годзе ў Тбілісі. Тады гэта было дзіўна.

— Я ведаю, што студыя "Таццяна" актыўна супрацоўнічае з беларускімі рэжысёрамі Валерыем Рубінчыкам, Юрыем Хашчавацкім. Вашы сумесныя з імі праекты — фільмы "Чалавек у пустой прасторы", "Аранжавыя камізэлькі".

— Наш фемінізм — канструктыўны. Мы не супраць мужчын...

Тут нечакана наша размова з Таццянай Логінавай перапынілася. У студыю заглянуў прыгожы барадаты мужчына. Як потым я даведалася, гэта быў Мікалай Д. (прозвішча папрасіў не называць), чалавек шчодра адораны: актёр, рэжысёр, пісьменнік... Шчыра кажучы, я і ўявіць не магла, што далей атрымаецца такі цікавы дыялог.

Таццяна Логінава. Па-мойму, Коля, ты вельмі добра ставішся да жанчын?

Мікалай Д. Па-мойму, таксама. Жанчын я вельмі люблю.

Т. Л. Любіць — гэта добра, а ці паважаеш ты іх?

М. Д. А як жа можна любіць, калі не паважаеш?

Т. Л. Мы тут разважаем наконт жаночага кіно: ці ёсць яно?

М. Д. Цудоўна, бо я таксама спрабаваў адказаць на гэта пытанне. Толькі з пункту гледжання псіхалогіі. Шмат хто, калі разважае пра жаночае і мужчынскае кіно, міжвольна сыходзіць ці ўзвышаецца да палавога падзелу. Лухта. Не разумею, чаму ніхто не гаворыць, што мы ўсе двухполыя? З нараджэння. Бывае, што чалавек мае форму адну, а сутнасць іншую. Кіра Муратава, як бы яна ні хацела, ніколі не зробіць жаночага кіно. Бо яна, у маім разуменні, здымае мужчынскае кіно.

Карэспандэнт. Вы лічыце, можна вылучыць мужчынскае і жаночае кіно?

М. Д. Можна і нават трэба, таму што жаночае кіно больш далікатнае, глыбокае, узвышанае.

Т. Л. Ну няпраўда, ёсць такія бяздарныя жаночыя карціны!

М. Д. Але ж я зараз кажу пра таленавітыя! Зразумейце, рэч не ў штанах і не ў спадніцах. Рэч у сутнасці ўнутранага свету. Мужчына можа здымаць жаночае кіно і наадварот. Думаю, рэжысура — гэта наогул мужчына з жаночай душой.

Т. Л. А можа, і зусім жаночая справа.

М. Д. Так, калі хочаш, жаночая. Псіхалагічна — жаночая. І гэта сапраўды наша бяда, што мы скінулі жанчыну з таго п'едэстала, на якім ёй трэба знаходзіцца...

Т. Л. І на якім яна ніколі не была.

М. Д. Яна была, няпраўда.

Т. Л. Ага, была? Пры матрыярхаце, можа.

М. Д. Ты памыляешся, яна і цяпер яшчэ там ёсць.

Т. Л. Дзе, на якім п'едэстале ты бачыў жанчыну, Коля?

М. Д. Я бачу на п'едэстале жанчыну гэта-таксама, як я бачу і ведаю, што дабра ў

свеце менш, чым зла, разумных людзей менш, чым неразумных. Гэта п'едэстал існуе, а інакш не было б нічога, і нашай размовы таксама. І кінамастаграф не было б, калі б не было жанчыны на п'едэстале. А "Сікцінска-кая мадонна" Рафаэля — гэта што, па-вашаму?

Кар. Таццяна Дзмітрыеўна, у сваім апошнім фільме "Хто зноў прывядзе Еву ў рай?" вы сцвярджаеце, што гэта зробіць сама Ева — незалежная, моцная жанчына III тысячагоддзя. Менавіта за ёй перамога.

М. Д. Еву з раю ніхто не забіраў. Таму не трэба і вяртаць яе туды!

Т. Л. Сапраўды, галоўныя гераіні нашага фільма — неардынаныя жанчыны, якія ў гэтым жыцці зрабілі сябе самі. Гэта журналістка радыё "Свабода" Салтазанова, мастачка-авангардыстка Сюзанна Баўман, былы старшыня беларускага Нацбанка Тамара Віннікава, унучка М. Шагала. Мы ўпэўнены, што ў трэцім тысячагоддзі жанчына павінна кіраваць светам нароўні з мужчынам. Будучыня за гармоніяй. Калі ж жанчыны пачнуць змагацца з мужчынамі, штосьці даказаць альбо патрабаваць, то нічога добрага не будзе. Іншая справа, што мужчыны не спяшаюцца саступіць ніводнага кавалка салодкага пірага.

М. Д. А што канкрэтна яны павінны саступіць?

Т. Л. Коля, ты ўсё роўна як мой сын: маўляў, ды няма ніякай дыскрымінацыі! А беларускаму жывецца горш за мусульманам. У Турцыі прэм'ер-міністр — жанчына. А ў нас што, паглядзі?

М. Д. Калі спраўдзіцца тое, што я гаварыў наконт п'едэстала, дык...

Т. Л. Ды хто яе падыме на гэты п'едэстала? Мужчыны ж не хочуць пускаць жанчын уверх. Цікава, што калі пачынаеш гаварыць з мужчынамі, яны адразу: а хто вас не пускае, калі ласка, няма ніякай дыскрымінацыі.

М. Д. Сапраўды мужчына — гэта джэнтльмен. Ён прапусціць жанчыну ўперад не толькі ў дзвярах, але і тады, калі ўбачыць, што яна разумнейшая за яго. Вось што я разумею пад п'едэсталам.

Т. Л. Ну, Коля, ты ідэаліст. На самай справе ўсё складаней. Тамара Віннікава расказвала, колькі яна броду бачыла падчас выбарчай кампаніі, мужчыны такія гніюснасці ёй рабілі! Вядома, які ж дурань адмовіцца ад грошай, кватэры, машыны? Хто прапусціць жанчыну наперад?

М. Д. Маю тое, што заслужуем. Існуе дысгармонія, з якой мы ўжо асвойталіся.

Можа, варта пагадзіцца з Ларысай Васільевай, якая ў адным са сваіх апошніх інтэрв'ю сказала: "Альбо мужчынская частка насельніцтва зразумее, што жаночае разуменне свету павінна прысутнічаць на вяршынях улады (і ў кінамастаграфіі таксама — В. Б.), альбо мы загінем".

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

МУЗЫКА

Знайсці новае...

Позняй восенню 96-га Мінск музычны прымаў гасцей са Швейцарыі: дуэт Бруна Маера (флейта) ды Хана Ёнкерса (гітара). Яны ўпершыню завіталі да нас. Знаёмства з беларускай публікай аказалася плённым: нядаўна швейцарскі дуэт прыехаў зноў, і меў ужо тры выступленні — у Віцебску і ў Мінску. Са швейцарскімі гасцямі пагутарыў наш няштатны карэспандэнт.

— Вы наведваеце Беларусь ужо другі раз. Якое ўражанне на вас зрабіла культура Беларусі, традыцыі беларускага музычнага выканальніцтва?

Х. Ёнкерс. Я мяркую, што ўзровень вашых музыкантаў — вельмі высокі, нават у параўнанні з іншымі краінамі. Мне падаецца вельмі важным, што ёсць магчымасць культурнага абмену паміж Беларуссю і Швейцарыяй, спадзяюся, такое супрацоўніцтва і ўзаемадзеянне паміж музыкантамі нашых краін у будучым зробіцца больш інтэнсіўным.

Б. Маер. Я згодны з Ханам. Мне падабаецца ваша краіна. Я быў вельмі рады наведаць Беларусь, выступіць у канцэртах, пазнаёміцца з калегамі.

— На мяне зрабіла вялікае ўражанне п'еса сучаснага нямецкага кампазітара, якую вы выканалі ў сваім канцэрце тут, у нас...

Х. Ёнкерс. Гэтую п'есу напісаў Фрыдрых Цэйн — вельмі цікавы, але не вельмі вядомы кампазітар. П'еса ягонага таксама малавядомая шырокаму колу слухачоў. Я лічу вельмі важным — адшукаць малавядомыя незвычайныя творы, якія ніхто не іграў раней, і ўключаць іх у канцэртныя праграмы разам з добра вядомай музыкой.

Б. Маер. Мне п'еса таксама вельмі падабаецца — яна напісана вельмі зручна для выканання, цудоўна спалучаюцца партыі гітары і флейты, ёсць імправізацыйнасць і

строгая дасканаласць.

— А яшчэ ў выкананні вашага дуэта мы слухалі Баха і Альбеніса, Кулау і П'яцолу... Дык якой музыцы вы аддаеце перавагу ў сваім рэпертуары: класіцы, рамантызму, мадэрнізму?

Х. Ёнкерс. Я не магу сказаць, што нечому аддаю перавагу. Мы іграем музыку разнастайную. Гэта вельмі важна — не спыняцца на чым-небудзь адным, і ў музыцы, і ў жыцці. Я выконваю шмат сучасных твораў, але зараз пачаў працаваць над цыклам п'ес, напісаных у манеры барока, дзеля чаго хадзіў нават на заняткі да спецыялістаў-інтэрпрэтаў гэтай музыкі. Галоўнае — ва ўсім заўсёды бачыць нешта новае.

Б. Маер: Я таксама імкнуся знайсці нешта новае ў музыцы, не толькі ў сучаснай, але і ў старадаўняй таксама. Напрыклад, знайшоў творы малавядомых чэшскіх кампазітараў — канцэрты для флейты з аркестрам, якія выканаў і запісаў на кампактдысках.

Яшчэ ў мінулы прыезд на Беларусь адбылося наша знаёмства з кампазітарам Аляксандрам Літвіноўскім. І вось спецыяльна для нас ён напісаў п'есу "Filix", якую мы з прыемнасцю іграем.

Х. Ёнкерс. Так. І яшчэ адно плённае знаёмства звязвае нас з Беларуссю: мы ўжо маем супольныя выступленні з музыкантамі ансамбля "Класік-Авангард". І па-сапраўд-

наму шчасліва, што давалося выступаць разам з імі. Ансамбль рыхтуецца прыехаць у сакавіку 1998 года ў Швейцарыю, і мы зноў будзем іграць разам.

— Застаецца толькі пажадаць, каб швейцарска-беларускае музычнае сяброўства ўмацоўвалася і спрыяла адкрыццю новага!

Алесь ВОЛЬША
Фота М. ШМЕРЛІНГА

І ўсё адно — мала...

Беларускі інстытут праблем культуры выправіў у свет чарговую нотную навінку — зборнік харавых твораў нашага сучасніка Яўгена Паплаўскага.

Пад адмысловай вокладкай (мастак — Міхал Барздыка) — чатыры партытуры для змешанага хору. Два творы на Купалавы вершы ("Замчышча", "У вечным боры"), — два на вершы Якуба Коласа ("Хмаркі", "Родныя вобразы").

Хормайстры, якія апошнім часам скардзяцца на недахоп самабытных фарбаў у творчым набытку, знойдуць у "Родных вобразах" Паплаўскага (плюс Купалы ды Коласа) аздобу для рэпертуарнага аблічча сваіх калектываў. Варта, дарэчы, ухваліць прадбачлівасць выдаўцоў, якія забяспечылі ноты транскрыпцыяй тэкстаў з кірыліцы на лацінку (зроблена Галінай Дубянецкай), удакладніўшы вымаўленне асобных літар для англамоўнага "спажыўца". Сапраўды, а раптам беларускія вобразы зробіцца крыніцай выканаўчага натхнення замежных маэстраў.

Дай Бог, каб усе зацкаўленыя нашы землякі натрапілі на гэтую крыніцу. Наклад зборніка — 200 асобнікаў. Харавых калектываў, якія маглі б папоўніць з яго свой рэпертуар, пэўна ж, не меней, калі мець на ўвазе, што таленавіты кіраўнік пры жаданні зможа адаптаваць аўтарскую партытуру на канкрэтны склад галасоў — нават дзіцячых. Таму з'яўленне "Родных вобразаў" музыкі-практыкі вітаюць, але з аговоркай: "А ўсё ж беларускіх нот выдаецца мала..."

С. Б.

Ніколі не быў старым

Быценьскія кнігі Мікалая Грынчыка

Ужо каторы год М. Грынчык, прафесар, доктар філалагічных навук, загадчык кафедры беларускай мовы і літаратуры Беларускага ўніверсітэта культуры, бываючы на сваёй радзіме ў Быцень, прывозіць адтуль кнігі, каштоўнасць якіх вызначаецца не толькі іх зместам, але і іх лёсам.

Некаторыя кнігі трапілі да прафесара ад яго аднавяскоўца па прозвішчы Шклярск, а па-вучыцкаму — Вецер, які яшчэ ў 1920-я гады, зарабляючы грошы ў ЗША, набыў сабе там жа, за мяжой, частку бібліятэкі рускага графа Малава. Пасля бібліятэка ў валасках была перавезена праз акіяны, і быценьцы сталі сталымі яе чытачамі. Можна меркаваць, што быценьскі кнігазбор складаўся ў асноўным з расійскіх выданняў. У іх ліку былі гістарычныя кнігі, напрыклад — “Гербы городов, губерний, областей и посадов Российской империи, внесенные в Полное собрание законов с 1649 по 1900 год” П. фон-Винклера (СПб., 1899), “Всемирная история. От Вестфальского мира до падения Наполеона I” Пфлуг-Гартунга ў перакладзе і з дапаўненнямі Н. Карзева і С. Лазінскага (СПб., 1911—1912), два тамы з якой (3 і 4) прысвечаны гісторыі славянскіх народаў Польшчы і Расіі. Кнігі, прывезеныя з-за мяжы ў Быцень, маюць штэмпель Printed in Russia.

Да іх адносіцца і “Малый энциклопедический словарь” Бракгауза і Эфрона (Т. 1. СПб., 1907). Акрамя таго, кнігазбор М. Грынчыка адметны сваім экслібрисам з выявай колішняга быценьскага кляштара базыліянаў, выкананы мастаком, прафесарам Беларускага ўніверсітэта культуры Рыгорам Шаўрам.

У Ададзе рэдкая кнігі бібліятэкі БУК кнігазбор М. Грынчыка з’яўляецца адным са значных і каштоўных дароў. У аснове калекцыі яскрава праглядаецца краязнаўчы характар, пра што гаворыць ужо нават аўтарства кнігі: Я. Карскі, Е. Раманаў, А. Смоліч, А. Станкевіч, Г. Кіпрыяновіч, М. Танк і іншыя. Кнігазбор М. Грынчыка расказа і пра былыя знаёмствы яго гаспадара — напрыклад, з Рыгорам Шырмам і Уладзімірам Караткевічам. У фондзе бібліятэкі захоўваюцца некаторыя зборнікі беларускіх народных песень, сабраныя і выдадзеныя Р. Шырмам у 1929 і 1938 гадах, а таксама фотаздымкі 1978 года з Р. Шырмам. Сведкам пачатку сяброўства Грынчыка і Караткевіча з’яўляецца аўтограф пісьменніка ад 14 кастрычніка 1965 г. на кнізе “Народы европейской части СССР” (Т. 1. М., 1964).

З нядаўняй паездкі ў Быцень Мікалай Міхайлавіч зноў прывёз некалькі кніг: “Жизнь европейских народов” Вадавозавай (Т. 3. СПб., 1883) — выданне асветнага таварыства “Общественная польза”, з чудаўнымі малюнкамі Галембіўскага, Панова і Брожа. Трэці том, прысвечаны жыхарам Сярэдняй Еўропы, з’явіўся неабходным дапаўненнем першага і другога, якія ўжо былі ў бібліятэцы. Не толькі ганаровае месца зойме ў кнігазборы бібліятэкі і двухтомнік вядомага нямецкага падарожніка і вучонага-натураліста Ф. Ратцэля “Народоведение” ў перакладзе і з дапаўненнямі Д. Карапчэўскага (СПб., 1900), але, будзем спадзявацца, стане неабходным студэнтам і выкладчыкам БУК, як і шэраг іншых кніг з калекцыі М. Грынчыка.

Ларыса ДОЎНАР, супрацоўніца аддзела рэдкая кнігі бібліятэкі БУКА

Пастарэц Леанід Гаўрылаў проста не паспеў — усяго якіх дваццаць тры гады споўнілася яму, калі пайшоў з жыцця. Механікавадзіцель танка, ён загінуў у пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Калі і дзе — дакладна невядома. Адно вядома: танкавая брыгада, у якой служыў Л. Гаўрылаў на заходніх рубяжах СССР, ішла ў бой супраць фашыстаў з песняй, словы якой напісаў ён сам. Не мог не напісаць, бо любіў Бацькаўшчыну, а да ўсяго быў паэтам. Маладым паэтам...

Нарадзіўся Л. Гаўрылаў 2 лютага 1918 года ў вёсцы Бердыж цяперашняга Чачэрскага раёна. Вучыўся ў Мінскім беларускім педагагічным тэхнікуме, але, каб атрымаць вышэйшую адукацыю, паступіў у Інстытут народнай гаспадаркі. І хутка пераканаўся, што не ў гэтым яго прызначэнне, бо даўно захапляўся паэзіяй, а з 1935 года друкаваўся. Таму ў 1936 годзе перавёўся на літаратурны факультэт Гомельскага педагагічнага інстытута, пасля сканчэння якога ў 1940 годзе Л. Гаўрылава прызвалі ў армію.

Апрануў салдацкі шыбель, не паспеўшы выдаць першую кнігу. Хіба радавалі яго сэрца публікацыі ў альманаху “Аднагодкі”, газетах “Літаратура і мастацтва”, “Гомельская праўда”, часопісе “Полымя рэвалюцыі”. Кніга Л. Гаўрылава “Вернасць” выйшла толькі ў 1961 годзе. Перад гэтым былі публікацыі ў калектыўных зборніках паэтаў, якія не вярнуліся з вайны, — “Мы іх не забудзем” (1949) і “Крывёю сэрца” (1967).

Напісана Л. Гаўрылавым няшмат дый, зразумела, гэта творы далёка неаднойкавыя ў мастацкіх адносінах. Сустрэкаецца і выпадковае, пазбаўленае пазычнай навізны. Але, маючы на ўвазе ўзрост паэта, наўрад ці неабходна падыходзіць да яго вельмі строга. Разам з тым нельга не адзначыць, што талентам ён валодаў і, каб больш спрыяльна абставіны, з цягам часу вырас бы ў цікавага, самабытнага творцу. А каб пераканацца ў гэтым, дастаткова верша “Цішыня”, напісанага ў 1941 годзе, перад самай вайной. Ён не толькі лепшы ў творчасці Л. Гаўрылава, але і адзін з лепшых у паэзіі яго калянення.

У “Цішыні” Л. Гаўрылава ўдалося вельмі дакладна перадаць тую атмосферу, якую адчуў ён, калі апынуўся на граніцы. Здавалася б, нішто не можа выклікаць трывожных пачуццяў:

*Цішыня над полем і над лесам,
І на хаты пала цішыня.
Сінім небам — месячк бласы,
Сінім небам — грае вышыня.*

*І плыве, як грэчкі пах мядовы,
І плыве, як васільковы пах,*

Ціхі смутак зеленагаловы
На вачах любімых, на губах.

Адразу ж пераход да суровай рэальнасці. Верш набывае іншую танальнасць, але Л. Гаўрылаў і ў дадзеным выпадку паспяхова спраўляецца з матэрыялам, бо не проста канстатуе штодзённасць абставін, а перадае па-свойму пераканаўча:

*Наш рубаж акованы гранітам
І напят, як тонкая струна.
Ды спрабуў струну тую крані ты —
Адзавецца грукам перуна.*

Лірычны герой Л. Гаўрылава — з тых, хто ўсведамляе сваю грамадзянскую адказнасць і ганарыцца гэтым:

*А пакуль спакойныя зарніцы,
Пцюць расу палеткі на зары, —
Сцеражучь свяшчэнную граніцу
Усе таварышы, усе мае сябры.*

*Вось чаму над лугам, над садамі
І на воды пала цішыня,
І дарог мядзянымі слядамі
Пабрэла нямая даўжыня.*

Л. Гаўрылаў мог бы яшчэ пісаць, бо яму споўнілася б 80 гадоў. Мог бы, калі б за гэтую цішыню не аддаў сваё маладое жыццё.

А. М.

Тры наведлы

(Працяг. Пачатак на стар. 9)
“ПРАФАСАНАЛ”

На нашых “фазэндах” ёсць арыгінальныя асобы, з якімі вельмі сябрае вяртаўнік Цімох. Самая каларытная з іх — гэта Мішка Бздыр па мянушцы “Хахол”. Жыве ён адзін у цагляным доме, як у крэпасці. Яго пляч абнесены высокімі каменнымі бардзюрамі, падзелены на акуратныя градкі, таксама размежаваны бардзюрыкамі. У цяплым у яго круглыя суткі гарыць вялікая электрычная лямпачка. Электраэнергію ён крадзе так па-майстэрску, што ніхто не можа падкапацца. Аднойчы казначэй глянула на яго лічальнік і спытала:

— Скажы, Мішка, чаму твой лічальнік так мала паказвае. Ты ж дзень і ноч паліш святло.

— А гэта ўжо мая справа! Што ёсць, то ёсць. Я “прафасанал”.

Яму ўжо за пяцьдзесят. Ён здаровы, як малады бык, высокі ростам. Рукі ў яго доўгія, жылістыя, твар гладкі, як у недаспелага кабачка. Калі ён паціскае мне руку — у мяне трапіць пальцы.

— Ты, “прафасанал”, — перадражняе яго чарычана-казначэй, — крадзеш ва ўсіх нас электраэнергію і не плаціш.

— Не, Надзя, усё па закону.

— Хахол ты, а не “прафасанал”, — ядавита, здэкліва заўважае яму Надзя. — Сумленне мець трэба.

Мішка не можа правільна вымаўляць слова “прафасанал”, але любіць пры выпадку дарэчы і недарэчы паўтараць яго. Хахломам празвалі яго за сквапнасць. Ён ніколі нікому, нічога не пазычае, рэдка з кім размаўляе і ні з кім не вышывае.

Але іншы раз на яго находзіць нястрыманае жаданне пагаварыць. Тады ён апранае чырвоныя плаўкі і, загарэлы, увесць чырвона-буры, басанож ідзе ад адной хаты да другой і вядзе размовы. Аднойчы ён прыйшоў да маёй суседкі Паліны і сказаў:

— Бачыш, Паліна, у цябе маладая яблынька на рац хварэе... Загіне яна. Ададай ты яе лепш мне. Ты ж ведаеш — я “прафасанал” — вылечу яе.

— Што табе, сваіх яблынь мала? — здзіўлена пытаецца Паліна.

— Не магу глядзець, як дрэва гіне, — пераконвае ён Паліну аддаць яму яблыньку. Суседка злучае на яго, махае рукой, і на гэтым размова ў іх заканчваецца. Праз некалькі дзён Мішка Бздыр падышоў да мяне і з мальбою папрасіў:

— Угавары ты гэту кабылу аддаць мне яблыню. Чаго яна ламаецца? Загіне дрэва... Яна ж нічога не ўмее. У яе, бачыш, агарод, як смецце-звалка. А я “прафасанал”.

— Ды неяк не хочацца мне ўмешвацца ў гэту справу.

Ён разводзіць перада мной дужыя свае рукі, пранізліва глядзіць мне ў вочы рознакаляровымі вачы-

ма і даверліва шэпча:

— Яна цябе паслухае. Ты для яе аўтарытэт.

Вакол Мішкавай “фазэнды” наведаны кучы гною, пяску і камення. Ён бясконца нешта будзе, залівае бетонам. Расце ў яго на градках усё, што ні пасадзіць, лепей, чым у іншых.

Для мяне застаецца таямніцай, неразгаданай загадкай, як Цімох зблізіўся з Мішкам і ўвайшоў да яго ў давер. Але кожны дзень у вольны час ён паўляецца ў доме Мішкі. Яны абодва працуюць у градах альбо падоўгу сядзяць у хаце, пасля чаго Цімох, хістаючыся, як на палубе, няўпэўнена спускаецца з крутога ганка Мішкавага дома.

— Нешта ты вельмі часта стаў бываць у Мішкі. Глядзі, каб жонка табе і яму вочы не выдрала, — пажартаваў я.

— Не выдрапае. Я яе пабіў учора. Хапеў ногі пераламаць, ды шкода. Якая ні ёсць, а жонка.

— А біць навошта? Яна ж усё-такі жанчына.

— У нас у вёсцы ўсе б’юць баб. А як не біць? Не наб’еш — не накорміць. Нават штаны не памые.

Мы памаўчалі, а ён працягваў:

— А да Мішкі як не пойдзеш? У яго заўсёды ёсць. Ён сам гоніць, праўда, чэмергес харановы, ды куды дзенецца — душа просіць... Але сквапны хахол. Так не налівае. Пакуль не папрацуеш, гною яму не прыязеш — не дае. Вось калі прынясеш што — тады налье.

І ён, відаць, цішком ад сваёй “манціроўкі” насіў Мішку малако, яйкі, смятану, пакуль аднойчы не прыбегла з палкай яго жонка да Мішкі. Яна стала паю вокнамі дома Бздыра і доўга, надрываўчыся ад крыку, сварылася на чым свет стаіць.

— Каб ты падавіўся, хахол! Каб табе кішкі вырвала, сабака ты нехрышчоны. Табе свайго мала, дык ты на чужое квапішся!

Мішка схаваўся і не адказаў, а жонка пагнала перал сабой Цімоха дадому.

Пасля гэтага выпадку Цімох больш не з’яўляўся ў Бздыра, а Мішка, быццам нічога не здарылася, у чырвоных плаўках хадзіў па вуліцы і вёў на вольныя тэмы доўгія размовы з суседзямі.

Як звычайна, у суботу раніцай Бздыр прыязджаў з якой-небудзь жанчынай. Ішоў ён шырокім крокам з пачупнём асабістай годнасці, высокая задраўны галаву і робячы выгляд, што нікога не заўважае. Паліна, глядзячы ім услед, па-змоўніцку заўважала мне:

— Зноў рабыню павёў.

“Рабыня” некалькі дзён прапавала на яго градках, палала, палівала, варыла яму ежу, пасля знікала і больш не з’яўлялася. Так паўтаралася амаль кожны тыдзень. Мішкаў сусед, стары ўжо, вельмі гаваркі чалавек, звычайна пытаўся:

— Чаму ты, Мішка, не жнішся?

— А навошта жаніцца?
— Ну як — навошта?.. А раптам захварэеш? Хто за табой прыглядваць будзе? Старасць жа ідзе.

— Якая старасць? Я буду жыць да ста гадоў! Паглядзі, якое ў мяне моцнае цела! Я “прафасанал”. Я ўсё сам магу.

На што мне гэтыя макрыцы?
— Жыццё без жанчыны — што чай без цукру, — не здаецца стары.

Мішка памаўчаў у задуменні, пасля стаў расказваць:

— Прывеў я тут адну. Пакалупалася ў агародзе з гадзіну і кажа, што больш не можа, змарылася. Селі мы за стол, дык яна ёсць, што карова, без меры. Усё падмяла, што на стала было. Папрасіў я яе посуд памыць, дык яна двума пальчыкамі талеркі мые... Прагнаў я яе адразу... Пані такая.

Стары рагоча, а Мішка злосна вачыма зыркае і абурана рукамі жэстыкулюе.

— Альбо вольны нядаўна, — працягвае ён, — пазванілі мне тры адразу. Прыходзьце — кажу. Я зноў жа закусь паставіў, бульбы надраў... Прыйшлі, сталі дранікі пячы. Спякуць дранік, схопяць яго з патэльні яшчэ гарачы і адразу ж з’ядуць. Ну, думаю, пагалоса зараз, душ прыму, за стол сяду і дранікаў паспытаю. Пакуль я думаў так, яны ўсе бліны з’елі і мне ні аднаго не пакінулі. Галодныя, як сабакі. Ці ж такіх можна ў жонкі браць?

Пасля ён раптоўна губляе цікавасць да размовы са старым, бярэ мяне за руку і шэптам запрашае:

— Ідзём, агурком пачастую.

— Ды не... Дзякуй. У мяне ёсць.

— Такіх, як у мяне, ты нідзе не каштаваў, — упіваецца ён у мяне нерухомым поглядам.

Гаспадар ён добры, у падвале ў яго бочка квашанай у качанах капуста, незлічонае мноства розных слокаў, бачкоў, каструль, у кашах і скрынках — бульба, буракі, рэдзька, морква.

— Во як я жыў! Зразумеў? — ён палымае да столі ўказальны палец. — Усё ў мяне ёсць. Я “прафасанал”.

Я ем агурок, аглядаю засеку і іранічна нахвальваю Мішку Бздыра. Ён чыста-сардэчна спавядаецца мне:

— Не, не буду жаніцца... Добра гэтага ў спадніцах і так хапае... Я дзень і ноч працую, запасаюся харчамі і раптам — нейкая чужая баба прыйдзе ў мой дом... Па-першае, яна жжэрэ тут усё, нібы папук. Бабы, сам ведаеш, любяць паесці больш, чым мужыкі. А калі ненарокам адвернешся куды — упіхую мужыка прывадзе... Не, лепш я буду адзін гаспадар на сваёй “фазэндзе”.

Мы вылазім з падвала на вуліцу. Казачная летняя прыгажосць вакол. Усё духмяна, духмяніць, пягнецца да гарачага сонца. Мішка кладзе сваю руку на маё, даверліва гаворыць:

— Кіну я к чорту работу, пажыву тут на прыродзе дзеля свайго задавальнення.

— А жыць за што будзеш? Грошы патрэбны.

— Для мяне гэта не праблема. Я тое-сёе маю пра запас. Я “прафасанал”.

З Масквы пазваніў стрыечны брат. Усё некароткае ўжо ў абодвух жыццё мы ставімся адзін да аднаго пашанотна, прыязна. Але стасункі маем гады ў рады. Выпадалі яны ў мае раней не так і рэдкія наезды ў белакаменную — з часу, як, не памянаўшы хатніх адрасоў, мы з ім зрабіліся грамадзянамі розных дзяржаў, спыненых. Было яшчэ, неяк завітаў ён на суткі ў Мінск: ехаў з жонкай на сваім "жыгулёнку" з Прыбалтыкі пасля тыдняў адпачынку каля мора, і абое заваліліся да мяне здарожанья пераначаваць, а потым кінуць вачыма на горад, дзе ніколі не бывалі. Што ж да тэлефанаванняў, то да мяне ў Мінск помніцца іх ад яго два ці тры, не больш. Кожны раз з прычыны экстраардынарнай. Натуральна, у мяне ёкнула сэрца, як пачуў у трубы яго голас. І недарэмна.

— Памёр патрык, — агаломшыў брат. — Хаваем заўтра. Пад'едзеш?

Інтэлектуал, прафесар, ён называў патрыкам свайго бацьку. Яшчэ ў маленстве змастачыў слова з вычытанага ў кніжках італьянскага "падрэ".

На колькі секунд я знямеў. "Патрыку" пераваліла на дзевяноста другі, ён даўно знядужаны быў хворасцямі. Але ўсё-такі, усё-такі. Маё знаменне брат успрыняў за вананне з адказам.

— Падскок, калі ласка. Ён цябе вельмі любіў, — прагучала ў трубы.

— Як я магу не падскочыць! — горасна выдыхнуў я, з секундаў здранцвення выйшаўшы.

2

Генерал Давід Артэнберг, рэдактар газеты "Красная звезда" першыя два гады Вялікай Айчыннай, раскажваючы ў кнізе ўспамінаў аб рабоце рэдакцыі ў чэрвені сорок першага, на самым-самым пачатку вайны, падае сярод іншых тэмаў дэталі:

"На узле связі Генштаба неотлучно дежурил мой заместитель Григорий Шифрин..."

У ваенных дзённіках Канстанціна Сіманова, сабраных у двухтомнік "Розныя дні вайны", ёсць з тых першых ваенных тыдняў наступная згадка:

"Заснуў поздна ночю, і, как мне показалося, всего через несколько минут меня разбудили. Оказывается, была уже не ночь, а половина седьмого утра."

— С вами говорит заместитель редактора "Красной звезды" полковой комиссар Шифрин. Выслушайте приказ заместителя народного комиссара: "Интендант второго ранга писатель Симонов К. М. 20. VII. 41 назначается специальным корреспондентом газеты "Красная звезда". А теперь, — продолжал Шифрин, — бригадный комиссар Ортенберг приказал вам спать, сегодня никуда не ехать, а завтра, в понедельник, к одиннадцати часам явиться в редакцию..."

Дык вось, "патрык", на пахаванне якога я меўся паехаць, бацька маіх стрыечных брата і сястры, родны брат маёй маці, мой дзядзька, з якім на схіле яго жыцця мы спраўды душэўна зблізіліся, і быў гэты Грыгорый Шыфрын.

Сіману ў прыведзеным дзённікавым запісе трохі панізіў яго ў тагачасным воінскім званні. На год, які згадваецца, дзядзька Грыша, як помніцца, насяў у пяціголь рэб, а не чатыры шпалы, быў, значыць, не палкавым, а бригадным камісарам: перад вайной падлеткам вельмі я сваяцтвам з такім высокім вайскоўцам ганарыўся. Калі ў вайну ў сорок трэцім усталявана было ў савецкай арміі адзіначалле і армейскі палітстаў атрымаў агульнавайсковыя годнасці, дзядзька стаў (і застаўся да канца жыцця) палкоўнікам.

Больш прыкра памылка дапушчана была пасля смерці Сіманова, калі з друку давыходзілі апошнія тамы пачатага выдавацца, як ён быў яшчэ жывы, дванаццацітомнага збору яго твораў. Укладальнік алфавітнага паказальніка імянаў, названых у напісаным Сіманавым, пражытым векам згаданага ў восьмым томе Грыгорыя Ільіча Шыфрына назваў 1904—1960 гады. А памёр дзядзька ў 1995-м, на трыццаць пяць гадоў пазней. Калі том, у якім яго залічылі ў даўня нябожчыкі, прыйшоў да чытачоў, быў яшчэ жывы і бадзёры. Пра непаразуменне, думаю, не ведаў, бо пры сустрэчах я ніколі ні слова аб тым не чуў. Не бяруся сказаць, засмуціўся б ён ці пасмяяўся, калі б яно на вочы яму трапіла.

Фатаграфія, на якой дзядзька плячом да пляча з Сіманавым, стаяла ў яго дома на відзе за шклом кніжнай шафкі. Дарагі напамін аб іхняй сустрэчы праз два гады пасля знаёмства. У франтавых сваіх вандроўках Сіману завітаў у дывізію, дзе начальнікам паліт-аддзела быў знаёмец з "Красной звезды" Шыфрын.

Нейкі час за шклом шафкі стаяла і ранейшая, яшчэ даваенная пажоўклая фатаграфія: ён з колішнім "усесаюзным старастам" Калініным. Дзядок, партрэтны якога па ўсёй краіне доўга глядзелі на людзей са сцен ва ўстаноўках, са школьных падручнікаў, трымаліся ў руках у калонах кастрычніцкіх і першамайскіх дэманстрацый, на тым здымку ўручае майму браваму поруч з уручальнікам дзядзьку яго першы ордэн, — праз гады іх зазгляла на мундзіры, што надзяваўся на ветэранскія сустрэчы, пад паўтара дзiesiąтка.

А ў таўшчэзных, богведама якой даўнасці

Данілу Сердзіча. Серб, які салдатам аўстравенгерскай арміі апынуўся часам першай сусветнай вайны ў расійскім палоне, у мільёнавым напаале семнаццаціга года пабратаўся з бальшавікамі, прагрымеў у грамадзянскую як удалец-камбрыг, праслаўлены военачальнікам да арышту і расстрэлу ў трыццаць сёмым камандаваў корпусам на Беларусі, у памяць аб чым у Мінску ёсць вуліца Сердзіча, — прынадная была фактура для сцэнарыста-дакументаліста, ды, як тадышні я, аматара сюжэтаў з рэвалюцыйнай гісторыі. Задума, як не адна ў мяне іншая, засталася неажажыццёўленай, але дзядзьку, седзячы ў яго ў чарговы залёт у Маскву, неяк я пра яе раскажаў.

— А мне з ім даводзілася сустракацца і гаварыць, — пачуў на гэта журботна-задумлівае. — Каларытны, яркі быў чалавек.

Другім разам з часоўці вымавілася мною імя Убарэвіча — таксама расстралянага ў

Уладзімір МЕХАЎ

Пахаванне

вырабу альбомах, якія ён, бывала, клаў мне пагартаць, я натрапіў на фотасведчанні яго знаёмства з многімі носьбітамі грывотных у савецкай ваеннай гісторыі прозвішчаў. У тым ліку прозвішчаў, слыхных у дваццаць-трыццаціх, ды потым зняслаўленых, забароненых для становага ўпамінання. У этапах пражытага і перажытага дзядзькам шмат што адбітае было з пражытага і перажытага дзяржавай, салдатам якой ён быў.

У Ісака Бабеля ёсць апавяданне, дзе рэхам дзівосаў, спароджаных крутаверцо грамадзянскай вайны, пракідаецца сказ пра яўрэя, выбранага ў дывізіі рэвалюцыйнага чырвонага казачства камандзірам казацкага палка. "С него и еще нескольких местечковых юношей началась эта неожиданная порода еврейских рубак, наездников и партизанов", — рэзюмуе Бабель. Дзядзька Грыша не меў гонару быць з пісьменнікам знаёмым. Але гэта і пра яго словы, за якімі бачыш прыкрытую шкельцамі акулерайкаў добрую ўсмешку іранічнага мудраца.

Як тысячы і тысячы равеснікаў, дзядзька паверыў у свае шаснаццаць, семнаццаць, восемнаццаць гадоў, што стаў грамадзянінам свету роўнасці і справядлівасці, свету без прыгнёту і ў блізім будучым без галечы. Для яго, яўрэя, яшчэ і свету без мяжы аселасці, пагромаў, працэнтнай нормы ў навучальных установах. З мястэчка Шацілкі, што цяпер горад Светлагорск, мястэчка, населенага тады бальшынёй яўрэямі, аптымістычным да эйфарыінасці камсамольцам ён ірвануўся ў раздолле, якое раптам адкрылася для моладзі, народжанай марнец у затхласці мястэчка мяжы аселасці. Перафразуючы Бабеля, далучыўся да нязвычайнай, гістарычнымі традыцыямі на існаванне не абумоўленай браці яўрэйскіх коннікаў — выбраў сабе будучыню арміяца-кавалерыста. Кавалерыя ж была тады — ого! — самай красой савецкага, і не толькі савецкага, войска. Калі пазней ужо, на пачатку трыццаціх, у нашым доме фантастычным дзівам з'явілася чорная талерка рэпрадуктара, з яе штодзень духаўдзімна лілоса: "Мы — красная кавалерия, и про нас былинные речистые ведут рассказ..." Для мяне, шлінгалета, то была песня і пра дзядзьку Грышу.

У сваё першае армейскае дзiesiąцігоддзе ён служыў на Беларусі. У дзiesiąцігоддзе, калі ордэны, атрыманыя ад савецкай улады, чырвоныя палкаводцы, здаралася, прыкручвалі да шынялёў. Калі гэтыя шынялі і камандзірскія фрэнкі зашпільваліся фігурыстымі засцёжкімі, празванымі "разговорами". Калі моладзі з нядаўняй мяжы аселасці пяты пункт анкеты яшчэ не стаў кляймою непалаўнаватасці.

Энергічны, працавіты, адданы лозунгам, што дэклараваліся, дзядзька хутка па службе рос. У пару, калі ён непасрэдна кавалерыстваваў, мяне не было на свеце. Быў я занадта малы, каб разумець, што азначаюць знакі ў ягоных пяціліцах на каўняры, пра якую ступень у вайсковай іерархіі паведамляюць, пазней, калі займаў ён пасаду ў Мінску, не з'ехаў яшчэ ў Маскву ў акадэмію і часта наведваўся да нас дамоў. Але праз гады і гады, калі адышоў ён ад маладосці далёка-далёка, я, гасцючы, займаў права гаварыць з ім як роўны. І нейкае ўяўленне пра ўзровень даўняга службовца становішча яго ў Беларускай акрузе атрымаў.

Досыць актыўна працуючы на нейкім адрэзку жыцця ў дакументальным кіно, я задумаў, было, сцэнарый невялікага фільма пра

трыццаць сёмым чырвонага-героя грамадзянскай вайны. Шэраг гадоў ён камандаваў Беларускай ваеннай акругай, з гэтай пасады быў і рэпрэсаваны. Выявілася, дзядзька меў стрэчы і з ім.

— Разумнік быў Еранім Пятровіч, зрудыт.

Як завітаў да яго яшчэ нейкім разам, дзядзька падзяліўся радасцю, якой каторы дзень быў акрылены. У сваіх старых фотальбомах ён натрапіў на прызабыты здымак: камандзір кавалерыйскай дывізіі, што ў дваццаць-трыццаціх стаяла ў Беларусі, Канстанцін Ракасоўскі сярод дывізіійных службоўцаў. У купцы гэтых службоўцаў і малады запартупеены дзядзька. Праз ветэранскую арганізацыю ён паслаў копію здымка былому камдзіву. І быў, як я прыехаў тады, шчаслівы раскажаць мне: легендарны маршал пасланае атрымаў, пазваніў, падзякаваў, сказаў, што помніць яго, як аднаго з падначаленых у той дывізіі.

Аднак у пару, калі самым жахлівым, як чалавечам сябе памятае, людскім узаемапабоішчам планету яшчэ не затрэсла, але да таго ішла ўжо, я быў падрослы. І калі дзядзька Грыша да нас у Мінск заяўляўся, ён бачыўся мне застаючы са сфер калявышчых. Таямнічы, дасягальны толькі ў выбравым, лепшым.

Пасля акадэміі ён у Маскве ж быў пакінуты. Ды служыць накіраваны не ў строй, не да асвоеных кавалерыіскіх ці неасвоеных іншага роду войска будных клопатаў, а ў рэдакцыю "Красной звезды", галоўнай армейскай газеты. Увосень 1994 года з нагоды дзядзькавага дзевяностагоддзя "Красная звезда" надрукавала зацемку аб ім. Аўтарцы зацемкі ён са смехам прыгадаў, што ў самым першым нумары гэтай газеты, яшчэ ў студзені 1924-га, была апублікавана даслана я ім маленькая записка. Не думаў тады, вядома, што гэта знак наканаванага. Але да паперы і пяра, значыць, цягнула яго з юнацтва.

Насельнікам іншай галактыкі паўстаў ён маім вачам у верасні 1939-га. На дні два затрымаўся тады ў Мінску, вяртаючыся з камандзіроўкі па савецкіх часцях, што з абвешчанай місіяй уз'яднання Беларусі ўвайшлі ва ўчарашня ўсходня ваяводстваў Польшчы. Ездзіў у тую камандзіроўку з рэдакцыйным нарысістам Мілецкім. У пасляваеннае дзiesiąцігоддзе я часта сустракаў гэтае імя на старонках "Огонька", і кожны раз успамінаў іхні даўні прыпынак у нашым доме. Быў яшчэ з імі трэці — шафёр: у дарогу выправіліся з Масквы на машыне. Машына стаяла ў двары, каля яе ўвесь час тапталася дваровая хлапечая ватажка, і дзядзьку гэта весяліла. Гляняючы на ганку і без таго зіхатлівых, хоць глядзіся ў халавы, як у люстэрка, боты, ён зычна камандаваў мне і маім сябрукам радком з класічнага:

— Дети, в школу собирайтесь, петушок пропел давно!..

Насельнікам іншай галактыкі вымалёўваўся ён майму ўяўленню годам наступным, калі на старонках "Красной звезды" чытаў яго карэспандэжы з незнакамітай, як потым напісана было Твардоўскім, а сёння гаворым шчыры — ганебнай, ваеннай кампаніі ў Фінляндыі. Што мог карэспандэваць адтуль палкавы камісар (тады яшчэ палкавы, бригадным стаў неўзабаве) Шыфрын? Вядома, не сумную праўду пра непадрахтанасць кінутай у авантурную акцыю раці да лёгкай, як планавалася калякрамлёўскімі

распрацоўшчыкамі, вікторыі ў снежнай Суомі, пра зацятае — вялікай крыві яно нашым каштавала! — супраціўленне фінаў. Пра тое нельга было тады і падумаць. Сцісла, без прэтэнзіі на літаратурны бляск рэпартажыў ён пра лакальныя аперацыі. Але мне тое сухаватае выглядала класнай баталістыкай. Хвалько, я паказваў на дзядзькава прозвішча ў газете дваровай сваёй капале: гэта той, леташні, каторы "Дети, в школу собирайтесь...!"

Ну, а надрукаваны ў хуткім часе Калінінаў указ з кароткім спісам новых арданосцаў, у ліку якіх узнагароджаным "Знакам Пашаны" быў названы гэты палкавы камісар, ускінуў яго ў маім разуменні проста ў паднябессе. Для даваенных хлапчукоў чалавек з ордэнам на гімнасцёрцы ці ў штрыфельі пінжака — гэта ж было ого што!

Згаданую ўжо фатаграфію, на якой маленькі поруч з дзядзькам Калінін той ордэн яму ўручае, прыслаў ён і маці ў Шацілкі. Разумеў, як будзе старой прыемна паказаваць здымак суседзям. Бабуля і паказвала, хвалілася па ўсім мястэчку. Што таксама было ёй напамінае кімсьці з паліцыі, калі летам сорок першага тут гналі на смерць яўрэяў, — памятливы забойца быў з тутэйшых.

3

Пад пару, калі вайна стала жорсткай рэальнасцю жыцця краіны, дзядзька не быў ужо, так я мяркую, сляпым рамантыкам, якім юны рвануў, Коласавым словам гаворачы, "на прастор, на шырокі разлог". Пабачнае ў вар'яанне маюча рэпрэсіі, зразуметае хоць з урокаў той самай фінляндскай авантуры не магло не прымусяць над многім задумацца. Але ў хіхалеце, што абрынула на айчыну, забараняў сабе і ў таемным роздуме не тое што нягоды са здзейсненым і дзейсненым Сістэмай — ценю сумнення ў правільнасці, апраўданасці таго дзевянага надзвычайнасцю часу і палітычнымі варункамі. Усё кепскае засланілася агульным апакаліпсічна бядотным — вайной.

На першым яе годзе, пра што ўжо сказа на прыведзенымі цытатамі, ён намеснічаў у "Красной звезде". Як зразумеў я з чутага ад яго, у асноўным цягнуў у рэдакцыі воз арганізацыйнай работы. У прыватнасці, у трывожны пераадзімна тыдні сорок першага, калі на валаску вясела, утрымаецца ці не ўтрымаецца ад захопу ворагам Масква, быў камандзіраваны на колькі дзён у Куйбышаў, цяпер зноў, як у даўнейшыя часы, Самару, — падрыхтаваць базу, каб у выпадку горшага "Красная звезда" завыходзіла там. Што такая камандзіроўка ў яго была, успамінаў між сваякоў з прычыны, вартай быць успомненай і тут. Фантастычным збегам акалічнасцяў ён сутыкнуўся на вуліцы горада са старэйшым сваім братам, маім шацілкаўскім другім дзядзькам — Меерам. Пра лёс якога з дзён, як вайна пачалася, ніхто з блізкіх нічугуткі не ведаў.

Ужо тады вельмі немалады, Меер стаў салдатам па самапершай мабілізацыі ў прыфрантавых раёнах. Спісаны з ваяцтва пасля кантузіі і шпіталю, тут у Куйбышае паплёўся зірнуць на горад у гадыны пераадзікі з цягніка на цягнік: дабіраўся пад Урал да закінутых туды эвакуацыйнай землякоў. Ягоныя жонка і трое дзетак, як і маці, асталіся на пагібель у Шацілках. І трэба ж — гэтка сустрэча! Падай хто з пішучых падобнае ў кнізе, пачуў бы: прыдумаў ты, браце, нерэальнае...

Тым часам з уладных вышыняў патхнула смуродам, які ў дзядзькаву эйфарыіную камсамольскую маладосць здаваўся яму (ці аднаму яму!) у будаваным новым свеце немагчымым.

У згаданай ужо зацемцы ў "Красной звезде" перадаецца расказае пра былога намесніка Артэнберга. І прычынай таго, што пад канец сорок другога Шыфрын з рэдакцыяй развітаўся, называецца адно: "...сумел убедить меня и сотрудинок ГлавПУРа, что в окопах на передовой от него пользы больше, нежели в редакционных коридорах".

Але ў рускамоўным часопісе "Слово инвалида войны", што выдаецца ў Ізраілі тамтэйшым Саюзам воінаў і партызан — ветэранаў вайны з нацыстамі, некалькі гадоў таму я прачытаў ва ўрыўку з успамінаў Артэнберга (ён быў гасцем Ізраіля і часопіса) такое:

"Месяца за два до моего ухода из "Красной звезды" Щербаков сказал:

— У вас в редакции много евреев. Надо сократить."

Эти слова секретаря ЦК ошеломили меня. Я онемел. А потом ответил:

— Уже сократил. Спецкоров Лапина, Хачревина, Розенфельда, Шуэра, Вилкомира, Слуцкого, Иша, Берштейна... Все погибли на фронте. Все они евреи. Могу сократить еще одного — себя..."

(Працяг на стар. 14—15)

Ёсць у школе музей

Ці многія на Беларусі ведаюць вёску Дараганаву Асіповіцкага раёна? Думаю, што не. А вось краязнаўчы музей пры Дараганавскай сярэдняй школе вядомы нават за мяжой. Тут пабывалі госці з ЗША і Бельгіі, Італіі і Францыі, Ізраіля і Германіі.

Пачатак музею паклала ініцыятыва настаўніцы пачатковых класаў Зінаіды Рыгораўны Верашчакі. Свайм энтузіязмам яна заахвоціла і вучняў школы, кіраўнікоў мясцовых калгасаў, сельсавета, раёна. І калі ў 1981 годзе музей займаў усю адзін пакой у школе, то ў 1993 годзе адбылося адкрыццё экспазіцыі ў спецыяльна пабудаваным для музея двухпавярховым будынку. Экспанаты музея знаёмяць з асаблівасцямі прыроды краю, з побытам вясцоўцаў, з творчасцю народных умельцаў. Тут сабраны матэрыялы пра тых, хто змагаўся за свабоду Беларусі.

А адзін з раздзелаў апавядае пра род Дараганав, якія валодалі некалі гэтымі землямі і шмат зрабілі для развіцця эканомікі і культуры рэгіёна. Пачынаючы з будаўніцтва ў 1886 годзе чыгункі Асіповічы—Старыя Дарогі і меліярацыі забалочаных земляў, да адкрыцця школы.

Зінаіда Рыгораўна Верашчакі і сёння ўзначальвае музей і плануе яго далейшае пашырэнне. Ёсць у яе і памочнікі. Гэта вучні мясцовай школы, якія праводзяць экскурсіі, выпускаюць музейную газету, ездзяць у экспедыцыі па зборы экспанатаў.

Яўген КАЗЮЛЯ, кар. БЕЛТА

На здымках: стваральнік і кіраўнік музея Зінаіда Рыгораўна Верашчакі; у адной з залаў сельскага музея.

Запісаў на Наваградчыне

120 гадоў назад, 2 лютага 1878 года, нарадзіўся польскі дыялектолаг, фалькларыст Эдвард Кліх (не стала яго недзе ў лістападзе 1939-га). Даследаваў гаворкі польскай, беларускай, украінскай і цыганскай моў, а таксама польскую хрысціянскую тэрміналогію. Найбольшую цікавасць уяўляюць сабой 18 беларускіх народных казак і апавяданняў, запісаных Э. Кліхам у Наваградскім павеце ад казачніка А. Ваўчка. У свой час Э. Кліх прарэцэнзаваў "Этымалагічны слоўнік" А. Брункнера, прысвечаны ўсходнеславянскім уплывам на польскую мову.

Імпэт адмаўлення і гіпноз сацыяльнай семантыкі

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

ведала тэатры рэжысёраў Мільцініса, К. Ірда, М. Акімава, М. Ахлопкава, Р. Таўстаногава, Ю. Завадскага. Інтэлектуальны і эстэтычны зрух у грамадстве выяўляўся ў практыцы "Сучасніка" і тэатра на Таганцы. Было сузор'е акцёраў: С. Станюта, Т. Аляксеева, А. Клімава, Р. Янкоўскі, А. Мілаванаў, В. Тарасаў... І. Смактуноўскі, Я. Еўсцігнеў, Р. Адамайціс, Д. Баніёніс, С. Юрскі, М. Церахава, Н. Мардзюкова, А. Даль, А. Міронаў... Не пералічыць...

Кінарэжысёры: М. Ром, Р. Козінцаў, Э. Лацяну, В. Тураў... З'яўляліся такія фільмы, як "Белая птушка з чорнай адзнакай" Ю. Ільенкі — фільм надзвычай смелы і эстэтычна бездакорны. Не, не тыя словы — фільм ашаламляльны.

Мы не ўяўлялі свайго існавання без філасофска-лірычных рэчытатываў Булата Акуджавы, без хрыплаватай трывогі голасу Ула дзіміра Высоцкага.

Згадаю ўсё чыста спантанна, несістэмна, па ўспысках памяці, агульным адчуваннем *Genius saeculi* — Духу часу. І вяду гаворку пра культуровыя абшары — які мелі пад увагай і Запад, і Усход, і, безумоўна, арэал былога Саюза (куды падзенешся). Ды і не ўяўляю літаратуру з выкрасленымі імёнамі В. Балшэвічы, І. Зіеданіса, Я. Кроса, Э. Ветэмаа, М. Унта, Э. Межэлайціса, М. Марцінайціса...

Было. Нягледзячы ні на што. "Камуна-хрысціянскае" меркаванне... "Пайкі", як сёння прынята пазначаць. Аднак тут было тое, з чаго ўсе, каму сёння за 25 год, скарысталі. Бясplatнае навучанне. Магчымасць самаадукацыі: даступныя сва-

ёй цаной кнігі, бясplatныя бібліятэкі. Асвета не самая выснаваная ў сваёй метадыцы і практыцы: я таксама не адзін журналісцкі каменьчык у той гарод кінула.

У сваю пару, пасля 17-га года і пасля 39-га ў Заходняй Беларусі, адмовіліся ад сістэмы гімназій, ад былых праграм універсітэцкіх курсаў. Колькі згубілі! Гуманітарныя веды набываліся трывалыя! Давялося яшчэ заспець былых вяхаванцаў тых устаноў: класічная гімназія — гэта была класічная гімназія.

Зараз мы можам згубіць не менш. Вышэйшая адукацыя на нашых вачах робіцца платнай. І не толькі вышэйшая. Вось тут і згадаецца і наш класік: "Колькі талентаў звязлося..." І словы А. П. Чэхавы: "Што пісьменнікі-дваране бралі ў прыроды задарма, тое разначынцы набываюць цаной маладосці". І здароўя... Усе мы ведаем, што сын былога памочніка гандляра пайшоў з гэтага жыцця ў 44 гады. Ад сухотаў... Ды і не ён адзін. В. Бялінскі, М. Дабралюбаў... Якой цаной будучы здобываць адукацыю нашчадкі сённяшніх настаўнікаў, інжынераў, урачоў? Сялян, рабочых?

У Беларусі з тых "паек" была вельмі прыстойная сістэма грамадскага харчавання. Не ўсе і не адразу — аднак мелі дзяржаўныя кватэры. (Кажу гэта з лёгкім сэрцам чалавека, які і гэтай "пайкі" не меў — кватэра ў мяне кааператывная).

Многае забаранялася — аднак з транзітараў якіх 60—70-х гадоў можна было пачуць не толькі харавое выкананне: "Партыя — наш рулявы", але і сімфанічныя канцэрты, і арні з опер, а не "Чё те надо, чё те надо, чё ты хошь", як з найноўшых японскіх магнітафонаў канца 90-х: у кожным падземным пераходзе,

на станцыях метро, у шапіках на вуліцы.

...Сістэма забароны спрацоўвала толькі на нейкіх момантах свядомасці. "Ружовы туман"? Быў — але не суцэльнай дымавой заслонай. І як яго знайсці хаця б у адным радку Міхася Стральцова? У творах Уладзіміра Караткевіча? Дзе той туман у Алесь Рязанава, Вячаслава Адамчыка, Івана Пташнікава, Віктара Карамазова, Анатоля Кудраўца, Алесь Жука? Маю на ўвазе іх творчасць.

Да таго ж, на гэта нават няёмка спасылацца, настолькі відавочна — для літаратуры, да гэта мастацкага твора найперш важныя яго эстэтычныя каштоўнасці. Ну, хто сёння памятае, што Бальзак быў раялістам, Стэндал прайшоў з войскам Напалеона да Масквы, а Гюго быў рэспубліканцам і дэпутатам Устаноўчага і Заканадаўчага сходаў пасля рэвалюцыі 1848 года? Толькі гісторыкі і літаратары.

...Мне многае здавалася зразумелым без тлумачэнняў, неаспрэчным без доказаў. Вядома. Відавочна. Пра што весці гаворку? Аднак... ідуць новыя пакаленні. Адны не ведаюць, іншыя ў галаве не трымаюць такіх думкі, трэцяя — свядома ці несвядома — усё бачаць у ружовым тумане ці ў куродыме толькі негатывіўных аднак і ацэнак.

"Няхітрыя камсамольскія радасці" — чую рэкламу аднаго са старых і састарэлых нават у год свайго з'яўлення на свет фільма (якая была патрэба выцягваць яго з архіваў?). Называюць "меладрамай" высокую трагедыю, ставячы яе адразу на адзін узровень з якой-небудзь слёзнай штампоўкай з "Метро Голдвін Майер". Абвясчаюць яшчэ нейкую лухту. На фоне суцэльна і выключна забав-

Пахаванне

(Працяг. Пачатак на стар. 13)

Дык, думаю, дзядзька Грыша падаў рапарт аб пераводзе з "Красной звезды" ў дзеючую армію раней, чым Артэнберг быў вывалены ад абавязкаў галоўнага рэдактара, таксама таму, што адчуў атмасфернае.

Тут да месца зазначыць, што, скажам так, нацыянальнае самаўсведамленне вызначальнай яго рысай не было. Жаніўся на дачцэ запарожскага купца, ганаровага параднага галоўнага ў горадзе праваслаўнага сабора, — у яе і імя было гучаннем царкоўнае — Неаніла Даменцьеўна (для мужа, сваякоў і сяброў стала Еляй). Помніцца мне з маленства, у нашым доме расказвалася пацешнае. Што гадоў за дзесяць да дзядзькавай жаніцьбы, калі за неаўрэя выйшла яго старэйшая сястра; для бабулі тое было трагедыяй — перастала лічыць адступніцу дачкой. Але вельмі ж дайкала ёй жонка Меера Гута, з якой жылі пад адной страхой, толькі на розных палавінах хаціны. Няхай бог даруе, што пішу так пра гаротніцу, з трыма дзецямі і нялюбай свекрыёю забітую мелюдзямі, ды што было, то было: ні дэбрыней, ні харавостом, ні гаспадарчай увішнасцю прырода яе не надзяліла. Дык паразумелая бабуля нібыта сказала, атрымаўшы ад другога сына вестку, што жэніцца з неаўрэйкай: чым такая яўрэйка, як Гута, лепей няхай будзе нявесткай людская неаўрэйка.

Помніцца і пазнейшае. Як пасля вайны ўжо прыезджаў дзядзька ў Мінск на пахаванне адной з сясцёр (дачок мая шацілкаўская бабуля нарадзіла чатырох). Убачыў тады, што на могілках адведзена для пахавання яўрэяў асобная дзялянка. Не горшая і не лепшая за астатнюю плошчу могілніка, але асобная. Цудоўна разумеючы, што там, куды абураны тым ідзе, стане ягонае абурэнне, ледзь адтуль выйдзе, тэмай здэклікавага пасміхання, усё-такі ў гарвыканкам пайшоў.

Выпаліў высокаму гарадскому чыну, што ўбачанае на могілках — нешта нахшталь гэта для нябожчыкаў. Няхай і адасоблена дзялянка, на што напіраў, адказваючы, чын, дзеля задавальнення хадайніцтва сінагогі. Няжытка таму зразумець, што кінутае Артэнбергу Шчарбаковым (галоўны рэдактар, ясная рэч, намесніку пра тую размову расказаў) балюча дзядзьку абразіла. Важкім дадалася да таго, што пацху раз'ядала ўжо ў ім фанатэчна прынятае на веру ў маладосці.

Ён не перастаў быць узорна паслухмяным партыйнаму статуту. Ён застаўся армей-

цам, рангаваным дастаткова высока: прызначэнне атрымаў пасля падачы рапарта (пра тое ўжо моўлена) начальнікам палітаддзела дывізіі. За два з паловай гады прайшоў баявую дарогу праз Смаленшчыну, Украіну, Малдавію, Румынію, Венгрыю, Чэхаславакію. Што палкоўнікам Шыфрыным нешта зроблена для славы 133-й стралковай Смаленскай, сведчаннем тыя самыя паўтара дзесятка ўзнагарод на мундзіры, які апраўнаўся ім у Дзень Перамогі, а яшчэ больш — паважлівае стаўленне дывізіённіка-франтавікоў: пакуль са здароўем не стала зусім кепска, ён узначальваў савет ветэранаў дывізіі. Тым саветам, у прыватнасці, у адной маскоўскай школе створаны музей баявога шляху дывізіі — колькі клопату было дзядзькам у тое ўкладзена!

Аднак ранейшая цэласнасць большавіцкага светалогіду ў ім падтрэснула. Думаю, таму яшчэ суровыя ваенныя гады ўспаміналіся яму найперш добрым, што ў час, які настаў потым, паваяваны, давалася назіраць і цярэць разгул мярзотнага, адным з сігналаў абліжэння чаго, як з'явіў бласлаўленай афіцыйна, было для яго сказанае Артэнбергу палпечнікам Сталіна Шчарбаковым.

Перыяд ад пераможнай вясны сорок пятага па правдесне пяцьдзесят трэцяга, калі Сталін памёр, у жыцці былой нашай агульнай неабсяжнай дзяржавы адметны шмат чым нядобрым. На месца светласпадзёўнага ў грамадстве (кончылася такая вайна!) прыйшла гнятлівая забастрашнасць. Папярэджваючы пашырэнне абуджанага Перамогай вальнадумства, Сістэма ўзялася глушыць вальнадумныя спадзяванні рэпрэсіўнымі захадамі. Прыняты на ўзбраенне за важную частку ўнутранай палітыкі антысемітызм быў адным з тых захадаў.

Дзякаваць богу, дзядзьку не арыштавалі, не выставілі яму дакіх абвінавачанняў, як паарыштоўвалі, паабвінавачвалі чортведама ў чым шмат афіцэраў і генералаў — яго супляменнікаў, у іх ліку каго-нікага з калег па рэдакцыі "Красной звезды". Але маральных прыніжэнняў не пазбег. Пачаць з таго, што, адкліканы з дывізіі, ён ужо не атрымаў прызначэння, на якое меў права разлічваць — паводле вопыту, службовых характарыстык, узнагарод. А неўзабаве — і не адзін раз — мазанула яго і зусім брыдкім.

Так, помню, мая маці прыйшла з работы ўсхваляваная. Цяпер ужо не скажу, ці то некуды да вайсковага следчага была яна ўдзень запрошана, ці то ён сам да яе

заявіўся. Спатрэбілася яму пагаварыць з ёю з непрыемнай прычыны. Мінскія службы далучаны былі Масквою да праверкі ананімнай заявы наконт дзядзькі Грышы. Заявы, нібыта палкоўнік Шыфрын насамрэч не Шыфрын, а Шафран, сын багатага млынара, і ўтаў ад кадравага ўпраўлення міністэрства абароны сапраўднае сацыяльнае паходжанне. Матчынаму распытчыку трэба было пераканацца, што сёстры і брат пастаўленага пад падазрэнне палкоўніка, як і ён, ад нараджэння Шыфрыны і пададзенае ім прасябе ў дакументах супадае са звесткамі, якія даюцца пра яго сваякамі.

Ананімка нашрайбавана была з подлым разлікам. Мае Шыфрыны перабраліся ў Шацілкі з украінскага гарадка. Яшчэ да рэвалюцыі, калі дзеці бабулі і дзеда бегалі малалеткамі. А ў тым гарадку сапраўды нейкі Шафран валодаў млынам. На нешта, значыць, правяральшчыкі натыркнучца і насцярожацца. А пакуль будучы разбірацца, што ў пісуліне праўда, што мана — і калі будучы! — падпэцканы ананімкай пакруціцца. У хмурансці часу ці выкруціцца...

Выкруціўся. Багаця Шафрана бацькам яму не зрабілі. Але раз за разам з розным такога кшталту сутыкаючыся, смуроду, якім надыхаўся, не вытрымаў — з арміі звольніўся. Не так і шмат пераваліўшы за сорок, не маючы яшчэ праблем са здароўем, поўны энергіі.

4

Палітычныя рознагалосці між пакаленнямі ў сем'ях і ў выніку напружанасць у адносінах — з'ява ў наш час і на падыходзе да яго пашыраная. Да высокай тэмпературы разгарвалася яна і ў дзядзькавым доме.

Прыходжу, было, калі ён ужо ладна адбыў у пенсіонерскім статусе, змірыўся з ім, ажаніў ужо сына, выдаў за муж дачку. Глядзім па тэлевізары трансляцыю ўрачыстасці з нагоды чарговай гадзіны савецкай арміі. Пад зыкі горнаў і пошмак барабанаў непераможнае воінства вішнюць піянеры. Звонкімі галасамі дэкламуюць складна напісанае дарослымі, разгледжанае папярэдне вышэйшымі камсамольскім чынавенствам вершаванае прывітанне. У дзядзькі на твары, як і ў генералаў на экране, замілаванне. А зяць, цыбаты акуллярык, не вельмі стрыманы на язык, як каменем у нерухомаць сажалкі шпурляе:

— Дрэсіраваныя дзеці!

Дзядзька закіпае:

— Хоць што святое для цябе існуе?

Зяць усюквае, выходзіць з пакоя.

Назаўтра ўвечары сядзім за сталом. Гаворка заходзіць пра чарговую дзівацкую прапанову Хрушчова. У выглядзе даўжэзных "запісак" Мікіты Сяргеевіча ў ЦК і

ляльных праграм, на фоне абарбараньвання гледачоў... На фоне знікнення сур'езных перадач і іх аўтараў. Асабліва і ў асноўным гэта датычыць расейскіх праграм, якія нашы тэлеаатары глядзяць уважліва і рэгулярна. Інтэлектуальная манная каша. Калі ж што-небудзь з'яўляецца — абавязкова пасля 23-х гадзін. І па нашым БТ — таксама. "Людвіг" Л. Віконці, канцэрт В. Скорбагатава, перадача памяці С. Рыхтара — толькі і выключна: апоўначы.

Тэлевізар можна не глядзець. Так. Але — падабаецца гэта каму ці не — надыходзіць эпоха аўдыа- і відэа-, камп'ютэраў і ІНТЭРНЭТа. І дарэмна сябе цешыць думкай, што кіназатры зноў будуць перапоўненыя гледачамі ці што кніга захавала сваю *выключную* ролю, якую мела да гэтай пары.

Вось і згадаўся ІНТЭРНЭТ. І ўявілася — трапіў туды артыкул С. Дубаўца "Ружовы туман". Усе мы, на жаль, ведаем, што той самы, цывілізаваны і адукаваны, свет мала што ведае пра Беларусь. Чарнобыль. Васіль Быкаў. Далей пачынаюць блытаць, згадваць нешта няўцямнае і неістотнае. Прачытаюць артыкул і падумаюць: ну, дык пра што весці гаворку? Нейкія інтэлектуальныя неандэртальцы. Амаль цэлае стагоддзе — белая пляма, даруйце, ружовая.

...Прачытаўшы матэрыял С. Дубаўца, я не здзівілася і нават не абурывалася. Адмаўленне і заўсёдная "стойка" са шпагай нападгаво — натуральны стан С. Дубаўца. Гэта ў прыродзе яго пісьма, яго стылю. Аднак я ведаю яго і як таленавітага *творцу*, руплівага збіральніка беларускай культуры спадчыны, паслядоўнага ідэолага нацыянальнай ідэі. Мне даводзілася пра тое весці размову. Неаднойчы. ("Крыніца", 1996, N 9(24); пад псеўданімам Юстын Рокаш — у "Нёмане", 1994, N 5). Па шчырасці, я далёка не ўпэўненая ў такім "скразным нігілізме" С. Дубаўца, калі ад "Нашай Нівы" да "Нашай Нівы" — толькі вецер гуляе, ды некалькі "неопалимых купин" (В. Акудовіч маляўніча абмаляваў тую карціну — бліскае пярэ). Хутчэй — чарговы эпітаж. Ну, як? Праглыняце? І трохі рэдакцыйнай

хітрынкі.

Але падумалася тут і пра *агульную тэндэнцыю адмаўлення*.

Агонь знішчэння бывае прывабны. Людзі звычайна бягуць на агонь, і, як зачараваныя, глядзяць на катастрофу. На відэавае знішчэнне матэрыі. Сяргей Дубавец — з тых, хто не толькі адчувае катастрофу, але і шукае яе. Яму патрэбны не толькі ўмоўны дробат барабанаў. Аднак ці адчувае ён, што такое апынуцца на пажарышчы? Калі агню, што не заўсёды бывае ачышчальны, здараецца — толькі знішчальны, дык васьм агню ўжо наканавана згаснуць. Як будаваць на вуголак?

А будаваць трэба — той самы "храм наш агульны і светлы", паводле Уладзіміра Караткевіча.

...У нас, здаецца, хапіла пажараў і катаклізмаў. І прагалаў у гісторыі, літаратуры і мастацтве, якія ствараліся не адсутнасцю матэрыялізаванай думкі, а выключна "намаганьнямі" людскімі. Сёння гэтая прастора запаўняецца — ўжо нельга ўявіць беларускую літаратуру без забароненых раней аўтараў, без неацэннай грамадскай і літаратурнай практыкі Заходняй Беларусі, без літаратуры эміграцыі, без пісьменнікаў Беласточчыны. Але ўявіць сабе беларускую літаратуру без літаратуры за апошнія 70 год ці нават больш — немагчыма. І, безумоўна, літаратура эміграцыі — толькі частка, і "эстэтычна эмігранцкая літаратура адно ў асобных сваіх праявах раўняецца з беларускай савецкай літаратурай". Тут я цалкам згодная з В. Акудовічам, пісала пра тое і сама.

Незразумела мне і такое — чаму і навошта, паводле С. Дубаўца, трэба "пакултліва выбіраць" Янку Брылю? Пісьменніку, што заўсёды творча адчуваў менавіта *прыгожае пісьменства*. Незалежна ад чарговых палітычных павеваў. Быў, ёсць і застаецца класікам беларускай літаратуры. І прыметнік — савецкі — яму нічога не надае.

Даве вяршыні з'яві ў нашай сучаснай літаратуры (так бы мовіць, за апошнія 50 гадоў), яны проста розныя. Васіль Быкаў, празаік, што адчувае крызіснасць свядомасці

канца тысячагоддзя, шукае гранічную ісціну праз гранічны трагізм сітуацыі, а Янка Брыль — прадстаўнік гуманізму класічнага складу, што заўсёды імкнецца да гармоніі.

Вось і выдатна. Два такія магутныя і такія розныя таленты ў нашай літаратуры. "Ружовы туман"... Спрэчка гэта магла б нагадаць даўнюю, 60-х гадоў, спрэчку "лірыкаў" і "фізікаў". "Что-то физики в почете, что-то лирики в загоне"... Маю на ўвазе досыць схаластычную і ўмоўную прыроду пытання. Аднак сённяшні стан роднай мовы і — адпаведна — літаратуры мала спрыяе практыкаванню ў сафістыцы.

...Разумею творчае адмаўленне метаду і стылістыкі літаратурных папярэднікаў літаратурнага пакалення С. Дубаўца. Як пазначаў Шарль Бадлер: "Знакамітыя паэты ўжо даўно падзялілі паміж сабой самую квітнеючую правінцыю паэтычнага царства і г. д. Таму я буду займацца іншым..." Разумею імкненне да больш трывалай, моцнай субстанцыі. Спадзяюся, што тэндэнцыя адмаўлення — у шырокім сэнсе — зменіцца на іншае. Нельга — *толькі* адмаўляць. Вопыт суцэльнага адмаўлення, разбурэння і замоўчвання — не толькі наш, а ўвогуле гістарычны — павінны саступіць месца іншым, стваральным, творчым памкненням.

І не варта, адмаўляючы адну ідэалагічную прастору, трапляць у новы ідэалагізаваны арэал.

А жыццё — і літаратурнае, свядомаснае, культуровае — ўсё ж не перальнялася. Хацелася б верыць — не спыніцца. Гэта залежыць і ад нас. Не толькі ад нашага імпульсу, але і ад уважанага думак, выверанасці пісьма. Аднанасці Нацыянальнай Ідэі!

І тут мне згадаецца беларускі наш філосаф і мыслер Уладзімір Самойла, яго артыкул "Гэтым пераможаш!" І яго думка пра тое, што мы, беларусы, схільныя да "выключна творчых, нармальна метадаў", а разбуральны, "заалагічны антракт гісторыі", рэвалюцыя, "разбурэнне духу" — не норма нашых паводзін. Норма, паводле Уладзіміра Самойлы, "крытычны алтымізм".

У мяне спадзяванне — на гэтую норму.

Савет Міністраў яны тады з'яўляліся ў друку рэгулярна. Не без гонару за сябе, што ён у такой смелай партыйнай кампаніі, дзядзька расказавае, што на апошнім сходзе партарганізацыі, дзе ён на ўліку, адстаўнікі-вайскоўцы прыціснулі прадстаўніка райкома. Дакулі, маўляў, у дзяржаве будзе працягвацца бяздумны землярост.

Маладыя зноў не ўтрымліваюцца — ужо не зяць, а дачка. З'едліва гаворыць нібыта мне, насамрэч жа бацьку:

— Патрык на партсход сходзіць, і ўсё яму робіцца ясным, праблемы перастаюць быць праблемамі.

Цяпер узнімаецца, выходзіць дзядзька. Сярдзіта бліснуўшы вокам у яе бок...

Жорстка абыхлалася гісторыя з такімі, як дзядзька. Колькі зведана, пабачана, перажыта цяжкага. Што ні чалавек, то ў пражытым след пошасці з біяграфіі распалай імперыі — партчыстак, раскулачвання, шальмавання шкоднікаў, трацкістаў, нацыяналістаў, касмапалітаў, след іншай навалы. Не кажучы пра тых, каму выпала зведзець страшнейшае — катойні ГУЛАГА. Аднак жа на памяці — прынамсі, у шмат каго — і факты, падзеі, што ўспамінаюцца са светла. Ды ўспамінаюцца спалучаныя з уласнай маладосцю, з далёкай ад нямогласці сталасцю...

Маладзейшы за дзядзьку на чвэрць стагоддзя, я і сам у стаўленні да Кастрычніка, да таго, што ён прынёс краіне і свету, як стала модным гаварыць, неадназначны. З трывогай гляджу на экран тэлевізара, калі там лямантым натоўпам ці трыбунынмі цыцэронамі персанажы, што лічаць сябе спадкаемцамі тады, у кастрычніку 1917-га, прадэклараванага Барані божа, вернуцца да ўлады! Але і здэкльвага тону ў дачыненні да "дзясці дзён, што скаланулі свет" (баяюся, трэба напамінаць: гэта назва слаўтай кнігі Джона Рыда) не прымаю. І Ленін для мяне — хоць ведаю негатыўнае, з гэтым імем звязанае, — гіганцкая гістарычная постаць, шмат у чым трагедыя, рабіць якую мішэнню блазнавання непрыстойна.

Пагатоў уяўляю, як апошняе дзясцігоддзе жыцця змагалася ў дзядзьку адно з другім такое ж. У дзясцігоддзе, калі развалілася дзяржава, званнем салдата якой ганарыўся. У дзясцігоддзе, калі на глум пайшлі ідэалы, ад песень пра якія ў яго маладога, як сказана паэтам, кіпела кроў. Ён не гарлаў па мінулым на зюганайскіх і анпілаўскіх мітынгх — для яго не маглі быць камуністычнымі маніфестацыі, дзе чырвоныя сцягі ўсутыч з царкоўнымі харугамі і дзе настальгічнае "Я другой такой страны не знаю, где так вольно дышит человек" выкрываецца разам з чарнасоценным брудам. Але, вядома, засмучаны быў, што краіны, у якой пражыў свае лепшыя гады,

не стала. Што маральнымі каштоўнасцямі ў дзяцей-унукаў не тое, што ў іхнім веку было каштоўным для яго. У васьмідзясцітыя — дзевяностыя ён нямаю чым заставаўся ў часе фронцаў з "разгаворамі", пяцілі са шпаламі і ромбамі, песні аб чырвоных кавалерыстах, пра якіх "былинники речистые вудут рассказ". Добра памятаючы сваім камдзівам маладога Ракасоўскага. Памятаючы прыдзірлівым кантралёрам "Красной звезды" намесніка наркома абароны Мехліса. Памятаючы вешчуню будучых паскудных кампаній у дзяржаве сакратара ЦК ВКП(б) Шчарбакова. Усё цяпер людзі з падручнікаў па гісторыі.

У апошнія нашы сустрэчы я скрушна бачыў — ён слабее і слабее. З цяжкасцю чытаў нават праз лупу. Што далей, то горш чуў. Тэлевізар уключаўся ў кватэры на поўную гучнасць, у вокнах і буфетцы аж трымцела шкло. А дзядзька незадаволеная прамаўляў жонцы:

— У гэтага дыктара кепская дыкцыя. Не разабраць, што гаворыць.

Першая жонка, цёця Еля, маці ягоных дзяцей, да старасці не дажыла. З часам ён жаніўся зноў. І найдабрэйшая, найклапатлівая аб ім Алена Мікалаеўна, цёця Лёля, не давала яму закончыць:

— Так, Грышачка, так! Нікуды не вяртаць дыкцыю. Як такіх у дыктары бяруць!

Кожны раз распываў мяне пра беларускія навіны. Беларусь жа была краем ягонаў маладосці, краем, дзе яму адкрыліся шырокія далёгалыды. Улічваючы маю сякую-такую ў гэтым дасведчанасць, любіў пагаварыць пра помнае з беларускай культуры. Праўда, мінулае ў памяці ўсё сціналася, далёкае пераставала быць далёкім. Неяк спытаў:

— Як у вас Узунава? Яшчэ танцуе?

Узунава — яго равесніца. Вядомай у Мінску балерынай стала ў трыццатыя. У васьмідзясцітыя, калі ў той размове дзядзька пра яе спытаў, ці магла яна, як некалі, вылятаць на сцэну ў сваёй кароннай хабанеры?

На мой поціск плячыма ўздыхнуў. Успомніў яшчэ імёны:

— І Александроўская, Балоцін, Млодак, відаць, сышлі ўжо?

Што мне аставалася, як не ўздыхнуць таксама. Але падумалася: калі ён у Мінску служыў, Беларускі оперны толькі-толькі нарадзіўся, да таго існаваў зародак — невялікая студыя. Выходзіла, слаўтыя галасы запомніў адтулі!

— Харошы раманы быў у Балоціна, — не пакідаў дзядзька царства ўспамінаў. Дрыготкім тэнарком заспяваў:

Дзе ж ты, чарнавокая, Блізкая, далёкая,

Светлая, падобная вясне?

Можна, ў гэты вечар

Ты чакаеш стрэчы

І таксама марыш пра мяне?

Я разавіў рот. Няшмат на тую пару знайшлося б у Мінску, у Беларусі меламаўнаў, якія маглі б напець гэтую, праўда, мілую песню Любана і паэта, што склаў галаву ў Айчынную, Андрэя Ушакова. Песню, у выкананні Балоціна частую колісь у радыёэфіры.

5

На сціплую паніхіду сабраліся ў мургу прышпіталі імя Бурдэні — галоўным шпіталі расійскага, раней агульнасавецкага войска. Перад дзвярыма непасрэдна ў трупарню там ёсць памосты, каб тым, хто праводзіць нябожчыка ў апошнюю дарогу, можна было адразу, без лішніх дарагіх турбот, адбыць развіталую цырымонію.

Стаяў канец кастрычніка, было золка, вогла. Пад дахам, дзе мы скупчыліся вакол труны, таксама прабіраўся зябкасцю. Мы — гэта некалькі сваякоў, верныя франтавому братэрству ветэраны 133-й дывізіі з масквічоў, купка старшакласнікаў і настаўнікаў са школы, дзе жыве музей дывізіі, і стары генерал Артэнберг. Калі гаварыліся паніхідныя прамовы — Артэнбергам, ветэранамі, энтузіястамі школьнага музея, — у паўцемені наўкол майму ўяўленню вымалывалася яшчэ са схіленымі галавамі армейцы ў шынялях з фігурыстымі засцежкамі, у перацягнутых партупеямі гімнасцёрках з пяціліцамі на каўнярах.

Потым, пасля абразліва паспешнай працэдурі ў крэматорыі ("хутчэй, хутчэй, не зацягвайце — бачыце, чарга") пасядзелі невялічкім гуртам у памінальным застоллі ў брата. Артэнберг гаварыў зноў. Асоба пасвойму легендарная, прататып з сімпатыяй напісанага Мацвея са шчылівай аповесці Сіманава "Мы не ўбачымся з табой", ён расказаваў пра тэлефонныя званкі яму, як рэдактару "Красной звезды", ад Сталіна (без траты секунд на здароўканне што-небудзь нахшталь: "Пастаўце ў нумар партрэт Жукава" — і кароткія гудкі, размова скончана), прыгадваў яшчэ цікавае. Толькі на два месяцы маладзейшы за таго, каго паміналі, значыць, таксама з пакінутым ужо заду дзевяностагоддзем, дзяліўся творчымі задумамі. Такую піша кнігу і такую. Для гэтага выдавецтва і для гэтага. Абавязкова ў адной з кніг падрабязна расказа пра Грышу Шыфрына.

З пашанай слухаючы яго, падумаў: а нейкія штрыхі да партрэта дзядзькі магу ж дадаць і я.

Паколькі штрыхі лёсу то не адно майго дзядзькі, гэтыя старонкі і напісаў.

УГОЛКІ

Меў дачыненне да лёсу Купалы

Уладзімір Самойла заявіў аб сабе шматгранна: як публіцыст, філосаф-эстэтык, даследчык не толькі беларускай, а і іншых літаратур, паэт, празаік, актыўны ўдзельнік беларускага культурна-грамадскага руху пачатку нашага стагоддзя. А да ўсяго гэтага быў чалавек, які меў самае непасрэднае дачыненне да лёсу народнага песняра Янкі Купалы, паколькі адыграў значную ролю ў яго творчым станаўленні. Менавіта праз Уладзіміра Іванавіча Купала пазнаёміўся з нелегальнай рэвалюцыйнай літаратурай на беларускай мове. Будучы супрацоўнікам газеты "Северо-Западный край", У. Самойла змясціў купалаўскі верш "Мужык", які, як вядома, стаў пазыччым дэбютам дагэтуль мала каму вядомага аўтара. Адгукнуўся Уладзімір Іванавіч і на кнігі песняра "Жалейка" і "Адвечная песня", зазначыўшы, што яны шмат значаць для нацыянальнага Адраджэння.

І сам ён нямаю зрабіў у гэтым кірунку. Чалавек таленавіты, зрудзіраваны (валадаў сямю мовамі, калі вучыўся ў Пецярбургскім універсітэце, наведваў заняткі на філасофскім, хімічным, медыцынскім, а потым і гісторыка-філалагічным факультэтах), праз мінскую газету "Голос провинции" ў 1906 годзе вітаў з'яўленне ў Пецярбурзе выдавецкай суполкі "Загляне сонца і ў наша ваконца". У тым жа годзе стаў адным з заснавальнікаў кніжнага таварыства "Мінчук", якое ў канцы 1907 года рыхтавала да выдання купалаўскую "Жалейку". На пачатку 30-х гадоў працаваў дырэктарам Віленскага беларускага музея, падтрымліваў сяброўскія адносіны з Р. Шырмам, А. Луцкевічам і іншымі выдатнымі беларусамі-адраджэнцамі. Яшчэ ў 1908 годзе ў газеце "Минский кур'ер" выступіў у абарону беларускай мовы, тым самым распачаў дыскусію па гэтым важным пытанні.

На жаль, лёс У. Самойлы склаўся трагічна. У кастрычніку 1939 года ён быў арыштаваны органамі НКУС. Як сведчыць вядомая польская даследчыца А. Бергман, знаходзіўся ў турмах Вільні, Лукішках, Беластока, Вілейкі. Хутчэй за ўсё яго, як і многіх іншых, расстралялі ў пачатку вайны. 29 студзеня гэтага года споўнілася 120 гадоў з дня нараджэння У. Самойлы.

Н.К

АБ'ЯВЫ

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МАСТАЦТВАЎ

АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу:

- прафесар кафедры майстэрства акцёра і рэжысуры 1
- прафесар кафедры гісторыі і тэорыі мастацтваў 1
- загадчык кафедры дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва 1
- загадчык кафедры праектавання выстаў і рэклам 1
- загадчык кафедры жывалісу 1
- старшы выкладчык кафедры графікі 1
- выкладчык кафедры мадэлявання адзення і мастацкага ткацтва 1
- выкладчык кафедры гуманітарных дысцыплін 1

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня публікавання аб'явы.

Заявы і дакументы, згодна палажэнню аб конкурсах, падаваць на імя рэктара акадэміі па адрасе: 220012, г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 81, аддзел кадраў: тэл. 2-32-77-34.

Беларускі саюз літаратурна-мастацкіх крытыкаў выказвае глыбокае спачуванне старшыні кантрольна-рэвізійнай камісіі доктару эканамічных навук Андрэю РАКАВУ з прычыны напатакушага яго гора — смерці жонкі.

НАМ пашчасціла жыць напрыканцы другога тысячагоддзя ад Хрыстовага нараджэння. Час небывалых змен і пераацэнкі каштоўнасцяў... Нават сумна-навадоме сваім дагматызмам і кансерватыўнасцю царкоўна-рэлігійнае жыццё не засталася ўбаку. Сёння, праўда, вядуцца ў асноўным толькі размовы. Так, у нашай прэсе апошнім часам усё часцей сустракаюцца

Хіба, змяніўшы афарбоўку, можна памяняць і сутнасць? 70 гадоў сляпой веры ў міфічныя ідэалы камунізму нас так і не навучылі бачыць хлусню. Ад "моўнай беларусізацыі" царква беларускай не стане. Таму што праблема — куды глыбейшая, і пытанні, якія ўздзімаюцца, — куды шырэйшыя, чым проста пытанні мовы. Тым не менш, уздымаць іх і вырашаць трэба, прычым неадкладна. Добра, што ў гэты цяжкі для Радзімы час у нас яшчэ ёсць людзі, неабякавыя да

ўціск РПЦ — нават забыла сваё мінулае. Дзвесце гадоў мэтаміраванай агітацыі і фальсіфікацыі з боку расійскага ўрада ды прыслугоўваючых ім гісторыкаў прынеслі свой плён. Сёння слова "праваслаўны" стала асацыявацца са словам "расійскі". Магутная дзяржаўная машына ўсходняга суседа разам з падуладнай царквой выкарыстоўвала розныя метады, каб пазбавіць людзей нацыянальнай свядомасці і ўдзябачы ў галовы простага люду ідэі першаснасці мас-

Мелхісэдэкам у 1924 годзе, альбо ганбюецца абвінавачваннямі ў раскольніцтве. І ў гэтым зноў праяўляецца бессаромнасць Масквы, таму што любіць вернік, які больш-менш дасведчаны ў гісторыі царквы, ведае, як сама маскоўская царква не вельмі прыгожым чынам адкалолася ад Канстанцінопальскага патрыярхату. Так што гісторыя РПЦ, як самастойнай і незалежнай царквы, пачалася са здрады Канстанцінопальскай Маці-Царкве, з самазванства. Таму маральна яна не мае права чыніць перашкоды да самавызначэння і аўтакефаліі іншым нацыянальным (памесным) царкоўным структурам. Зусім недарэчнымі і крывадушнымі бачацца мне спробы маскоўскай патрыярхіі не даваць права на аўтакефальнасць Украінскай праваслаўнай царкве ці права на аўтаномію Эстонскай праваслаўнай царкве. Ці не таму ўзніклі яшчэ і так званыя "малдоўскі" ды "латышскі" крызіс. А чым жа мы, беларусы, горшыя? Прышла пара і нам вырашаць пытанне

лодшыя" і "старэйшыя" — усе сыны ягоняя. А значыць і незалежная Беларусь павінна мець сваю Незалежную царкву. Дзеля ўмацавання духоўнай адносінаў свайго народа. Без духоўнага адзінства, якое зберагаецца і ўмацоўваецца менавіта сваёй царквой, нам ніколі не быць сапраўднаму незалежнай (суверэннай) краінай і значыць, на канавана згубіць ці растраціць атрыманую свабоду. А разам з тым — і беларускую мову, сваё нацыянальнае аблічча і культуру, слаўную сваю гісторыю.

Я лічу, што тыя нацыянальна-вызваленчыя рухі паўстаўлены беларускай дзяржаўнасці былі задушаны толькі таму, што беларусы, як нацыя, не мелі сваёй незалежнай (аўтакефальнай) царквы, якая б магла аб'яднаць сваіх сыноў і дачок у барацьбе за лепшую долю.

Я не заклікаю да выхаду з праваслаўя, калі кажу аб неабходнасці разрыву з РПЦ, бо маскоўская патрыярхія, так званы "Трэці Рым" — гэта яшчэ не ўсё праваслаўе. Наогул, "праваслаўнае хрысціянства" — гэта значыць, "правільнае слаўленне Бога", пакланенне яму ў Духу і Ісціне. Чыстае, праўдзівае, першароднае — яким яно было ў царкве, створанай самім Хрыстом і яго апосталамі. Хрысціянская царква — гэта прытулак Божы на зямлі, Дом Божы. Менавіта таму, для стварэння незалежнай Беларускай праваслаўнай царквы самым галоўным з'яўляецца вяртанне яе ў жыватворную чысціню евангельскага духу, да сваёй веры, любові, братэрства і міласэрнасці, якія запаведаў нам нябесны Бацька і Збавіцель. А разам з гэтым самі сабой адыдуць усе пытанні і ўсе непаразумеі, і тады беларуская мова зачынецца ў беларускіх храмах. А царква будзе стаяць на баку сваіх вернікаў, але не будзе выконваць чужую волю — ці то маскоўскіх патрыярхаў, ці то ўласных дзеячаў "праваслаўнага атаізму".

Яшчэ раз хачу падкрэсліць, што наша выратаванне — праз аднаўленне сваёй Беларускай, Незалежнай царквы. Калі не ў царкве, то дзе нам шукаць праўду? Таму я звярталася да Бога: "Падай дапамогу нам ва ўціску, бо абарона людская — марнота", і я веру, што толькі "з Богам мы вывіям сілу; Ён скіне ворагаў нашых". Дзесцяць гадоў гульні ў "дэмакратыю" паказалі нам, чаго варта "чэсныя" палітыкі. Не дапамогуць простаму народу і так званыя "новыя беларусы", "новыя рускія", бо яны дбаюць перш за ўсё пра ўласнае багацце. І наогул, тыя, хто сёння пры ўладзе і пры грашак, думаюць, каб зберагчы іх і памножыць. Калі тут думаць пра народ? Я да іх не маю даверу. Дзе, як не ў Бога, шукаць праўду?

Духоўнае жыццё грунтуецца на іншых законах. Усё пачыналася ад Бога. Усякая добрая справа робіцца праз Бога. І дзеля Бога! Я веру Госпаду, для якога няма нічога немагчымага, і таму веру, што неўзабаве з'явіцца ў нас свая незалежная, БЕЛАРУСКАЯ Царква.

Людзі мудрыя кажуць: Бог жыве на Беларусі! Яно і сапраўды так!

Яўген МІКАЛАЕНЯ

Не ў сіле, а ў праўдзе

разважанні аб "беларусізацыі" праваслаўнай царквы (ПЦ), на сённяшні дзень самай колькаснай і традыцыйна найбольш уплывовай. Пункт гледжання ў большасці артыкулаў скіроўваецца на моўнае пытанне, як на галоўнае і прынцыповае. Сапраўды, св. ап. Павел казаў: "Калі я малюся на незнаёмай мове, то хоць і моліцца дух мой, але розум мой застаецца без плода. У Царкве хачу лепш пяць слоў сказаць розумам маім, каб і другіх наставіць, чым мноства слоў на незнаёмай мове".

Неабходнасць перамен, немагчымасць жыць па-старому добра разумее і афіцыйная царква. Калі касцёл на Беларусі даўно гэта сабе ўсвядоміў і шмат што зрабіў, то праваслаўная царква толькі распачынае дзейнасць на шляху перамен. Напрыклад, ёсць спроба ўвесці беларускую мову ў царкоўнае набажэнства, як гэта робіцца ў Свята-Петра-Паўлаўскім саборы г. Мінска. Праўда, служба па-беларуску чытаецца толькі адну гадзіну і толькі адзін раз у тыдзень, ды і час набажэнства абраны няўдалы (17 гадзін), калі большасць прыхаджан яшчэ на працы. Самое пытанне **ўвядзення беларускай мовы ў набажэнства на сёння даволі спрэчнае**, і я тут не спецыяліст, таму і засяроджвацца не буду.

Ёсць яшчэ прыклады **казанняў па-беларуску**. Мне вельмі прыемна адзначыць, што ў Мінску асобныя святары добра ведаюць і ўмеюць карыстацца беларускай мовай. Не ведаю, як у іншых месцах. Ды і наогул, усе гэтыя "новаўвядзенні", так бы мовіць, "аднаразовыя" і хутчэй з'яўляюцца выключэннем. Скажу болей: на мой погляд, усё тое, што робіць афіцыйная царква на Беларусі, нагадвае імітацыю дзейнасці на патрэбу часу, ці нейкую дзіцячую гульню, а не сур'езнае дзеянне сур'езных людзей. З больш чым тысячы існуючых на Беларусі праваслаўных бажніц толькі ў адной, у Мінску, спрабуюць маліцца па-беларуску! Так званая "беларусізацыя" ніяк не закранае ўнутрыцаркоўнае жыццё, тыя ўстоі, на якіх яно грунтуецца.

Таму я не веру, што ўсё гэта "всерьез и надолго". Думаю, што наадварот — якраз дзеля таго, каб аддаліць вырашэнне праблемы сапраўднай беларусізацыі праваслаўнай царквы. І яшчэ: калі хто са святой шчырасцю і прастай верыць, што праз увядзенне беларускай мовы ў царкве што-небудзь зменіцца, ён глыбока памыляецца.

сваёй веры, а значыць і да роднай мовы, і да будучыні сваёй Бацькаўшчыны. Добра, што сумленне не дазваляе ім маўчаць. Але весці гаворку сёння трэба не толькі аб мове. Калі ўжо казаць праўду, дык — усю да канца. Бо паўпраўды не існуе.

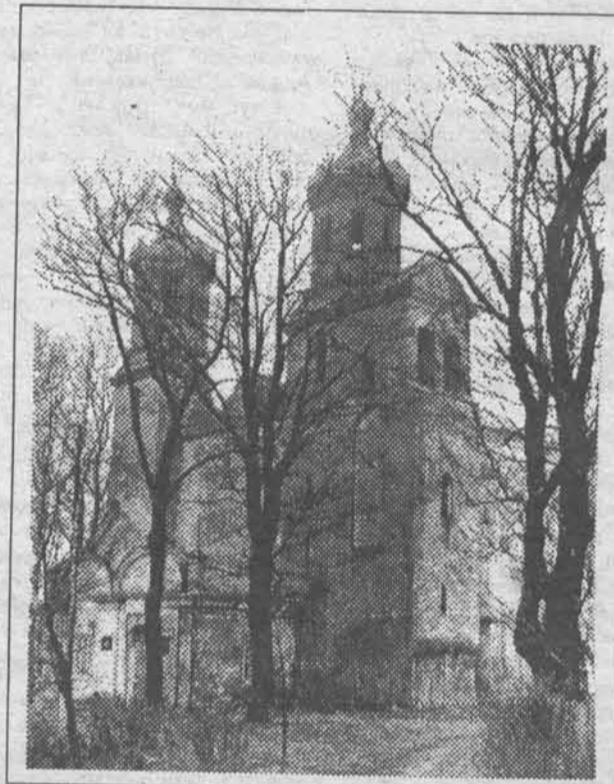
Мае меркаванні грунтуюцца на разважаннях прарозных факты з гісторыі праваслаўнай царквы і ўнутрыцаркоўнага жыцця. Я хачу сказаць тое, аб чым не дае мне маўчаць вера і сумленне. Тое, што бачыцца мне з пазіцыі логікі і здаровага сэнсу.

Я з павагай і ўдзячнасцю стаўлюся да праваслаўя. Гэта — рэлігія маіх продкаў. З задавальненнем хаджу ў храм, бо праваслаўная царква — з Богае ласкі — зберагла прыгажосць, велічнасць, лепшыя традыцыі Візантыйскага рэлігійнага абрада, паўнату царкоўных Таінстваў. Я іду ў праваслаўны храм (нічога не маю і супраць каталіцкага), каб тут сваёю душой адчуць прысутнасць Бога, каб спасцігнуць яго веліч і прыгажосць, каб прасягнуцца ягонаю воляй, напоўніць душу ягоным подыхам, каб уславіць ягонае імя.

На вялікі жаль, у доме малітвы — доме Божым, якім з'яўляецца Царква, не ўсё добра. Маё сэрца адчувае часам і штучную шчырасць, і крывадушнасць святароў, якія разам са стратай нацыянальнага (бо служачы чужой на Беларусі расійскай царкве), страцілі ў сабе і пачуццё Боскага. Яны, хай і не па сваёй волі, **вымушаны хлусіць** — самім сабе і сваім вернікам. І гэта стала прывычным, як бы нечым звычайным. Атрымоўваецца, што **праваслаўныя святары хлусяць самай Царкве**, якая ёсць "месца прысутнасці Бога на зямлі". Калі ім не любя крывіць душой, то чаму ж маўчаць, чаму не кажуць праўду? Таму я не веру праваслаўнаму духавенству, якое сёння служыць на карысць расійскай праваслаўнай царквы. І такі расійскі па духу святар нам, беларусам, **не пастыр, а найміт**, для якога авечкі не свае. Ці можа ён добра выконваць сваю справу?... Гэтак жа, як і РПЦ, тут, на Беларусі? Вось і вынікае, што руская царква нам не маці, а мацька.

Афіцыйная царква страціла свой праваслаўны дух, даўно забыўшыся на інтарэсы вернікаў, выконваючы сацыяльна-палітычныя замовы кіруючых колаў ды абслугоўваючы імперскія амбіцыі вялікага ўсходняга "брата".

Праваслаўная царква на Беларусі, можа, як ніякая іншая ў свеце адчула на сабе

коўскай царквы, а заадно і яе права на тое, што нікому належыць не можа — права на ісціну. Як быццам, да Расійскай ПЦ звернуты словы ап. Паўла: "Хіба ад вас выйшла слова Богае? Альбо да вас адных дайшло?" Нашых продкаў маскавіты палохалі пагрозай паланізацыі і акаталічвання, а самі тварылі свае цёмныя справы, забываючы ў народзе гістарычную памяць і адсякаючы нас ад удзелу ў супольным хрысціянскім жыцці.

Але ў гэтым свеце няма нічога вечнага. Усё мінае — як і тая цёмра хлусні расійскае царквы, што доўгі час бессаромна закрывала ад нас праўду. Нават і сёння яна ў сваёй напышлівай велічы і заскарузлым дагматызме ніяк не хоча заўважаць, што час не той, і свет ужо зусім іншы. Для прыкладу возьмем царкву каталіцкую. Сёння касцёл (на жаль, далёка не ўсюды) вельмі пластычна прыстасоўвае беларускую мову, нацыянальны асаблівасці беларусаў да свайго, царкоўнага ладу жыцця. Але я, як і большасць насельніцтва на Беларусі, з'яўляюся праваслаўным, гэтак быў ахрышчаны яшчэ ў дзяцінстве. Я не хачу і не маю на тое права — мяняць веру. І мне крывіцца, калі мне спрабуюць давесці, што хрышчэнне Беларусь атрымала ледзь не з самой Масквы. Мне балюча, што любая спроба стварыць незалежную Беларускаю царкву жорстка пераследуецца, як у выпадку з мітрапалітам

"быць або не быць".

Маскоўская патрыярхія заўсёды адкрыта падтрымлівала імперскую палітыку Расіі, але амаль ніколі не выкарыстоўвала сваё пастырскае слова, каб стрымаць несправядлівыя дзеянні, як у выпадку з нядаўняю чачэнскаю вайною. Затое сябе яны славяць без аніякіх абмежаванняў. Сваю краіну называюць Святой Руссю, як бы нацыяналізуючы права на святасць. І як тут быць, напрыклад, Грузія, дзе праваслаўны абрад спраўляецца самае малое на 500 гадоў раней, чым у "самай святой Русі"? Між тым перад Богам усе роўныя. Успамінаюцца словы М.Танка, які казаў, што Бог стварыў зямлю КРУГЛАЙ, і на ёй няма КУТОЧКА для абранага народа.

Манаполія Масквы на "ісціну" ў апошняй інстанцыі часам даходзіць да абсурду. Чаго варта толькі шэраг словазлучэнняў: рускае сонца, рускае поле, неба, вясельле, душа і гэтак далей. І гэтым іншае сонца, іншае неба, поле нізводзяцца да ўзроўню непаўнавагартаснага. Але як і жыватворнае сонечнае святло, любоў Божая падае на ўсё чалавецтва, Яму ўсе мы любя і дарагія, "ма-

P.S. Сёння весці барацьбу за праўду веры, г. зн. з хлусней РПЦ, у нас на Беларусі вельмі няпросты. Гэта такі магутны "монстр"! Але ж нельга і сядзець склаўшы рукі — у "монстра" добры апетыт. Што застаецца заўтра ад незалежнай Беларусі? Толькі імя? Ці памяць? Ці "слаўнае мінулае"?

Я не заклікаю да вайны, я заклікаю да праўды, якую не могуць знішчыць ні час, ні сіла. Таму што "Бог не ў сіле, а ў праўдзе".

Я.М.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"
ВЫХОДЗІЦЬ
3 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Уладзімір НЯКЛЯЕУ
РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Мікола ГІЛЬ —
намеснік галоўнага рэдактара
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
адказны сакратар

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19
ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 2332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 2332-525, 2331-985
АДДЗЕЛЫ:
публіцыстыкі — 2332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 2331-985
літаратурнага жыцця — 2332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 2331-985
паэзіі і прозы — 2332-204
музыкі — 2332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 2332-153
выўленчага мастацтва, аховы помнікаў — 2332-462
навін — 2332-462
мастацкага афармлення — 2332-204
фотакарэспандэнт — 2332-462
бухгалтэрыя — 2682-667

Пры перадруку просьба спасылка на "ЛІМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе.
Пазіцыі рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтры тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)
Індэкс 63856.
Наклад 4498
Нумар падпісаны ў друку 5.2.1998 г. у 17.30.
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ 667/Г
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12